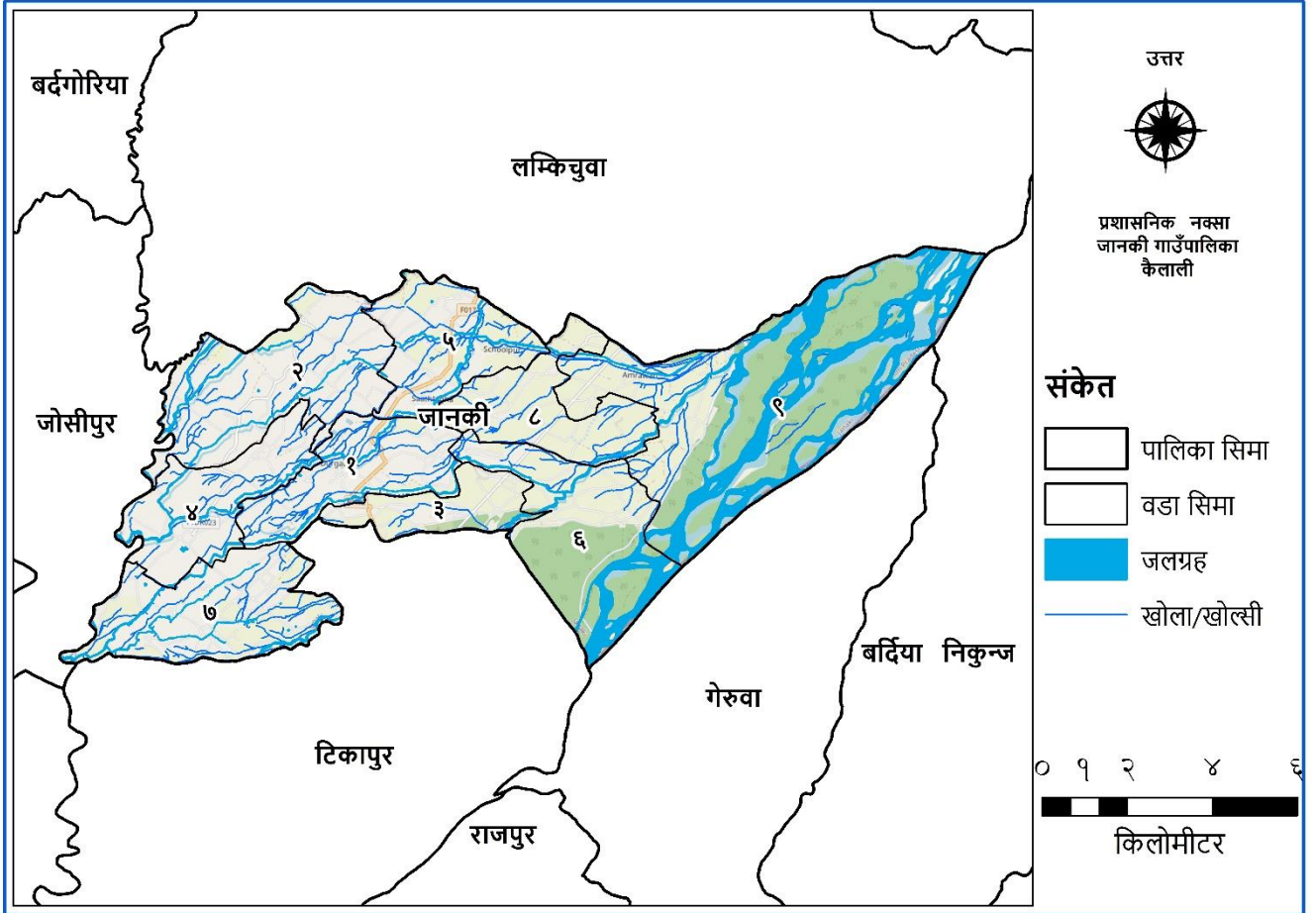

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

जलउपयोग गुरुयोजना

जानकी गाउँपालिका, कैलाली

२०८०

विषय सूची

प्राक्कथन	VII
धन्यवाद ज्ञापन	IX
कार्यकारी सारांश	II
अध्याय-१: परिचय	५
१.१. पृष्ठभूमि:	५
१.१.१. जलस्रोत क्षेत्रका राष्ट्रिय नीति तथा कानुनी प्रावधानहरु	५
१.१.२. एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनका अवधारणा र सिद्धान्तहरु	७
१.१.३. दिगो विकास लक्ष्य	७
१.१.४. अन्तरक्षेत्रीय सवालहरु	८
१.२. जलउपयोग गुरुयोजनाका उद्देश्य र क्षेत्र	१०
१.२.१. जलउपयोग गुरुयोजनाका उद्देश्यहरु	१०
१.२.२. जलउपयोग गुरुयोजनाले समेटने क्षेत्रहरु	११
१.३. जल उपयोग गुरुयोजना निर्माणमा अपनाइएका पद्धतीहरु	१३
१.३.१. स्थानीय तहका विद्यमान रणनीतिक योजनाहरुको समिक्षा	१३
१.३.२. रणनीतिक योजनाहरुको एकीकरण	१४
१.३.३. जलउपयोग गुरुयोजना तयारी प्रकृया र चरणहरु	१४
अध्याय-२: गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र	२१
२.१. गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय	२१
२.२. भौगोलिक अवस्थिति र पहुँच	२४
२.३. भौगोलिक स्वरूप तथा भू-उपयोग स्थिति	२६
२.४. प्रमुख जलाधार तथा उप-जलाधार क्षेत्रहरुको विवरण	२८
२.५. गाउँपालिकाको सामाजिक तथा आर्थिक विवरण	३०
२.५.१. गाउँपालिकाको घरधुरी तथा जनसंख्या विवरण	३०
२.५.२. जातियता	३०
२.५.३. साक्षरता विवरण	३१
२.५.४. व्यवसाय	३१
२.५.५. कृषि र जीविकोपार्जन	३२
२.५.६. मौसमी पात्रो तथा कार्यबोझ	३३

२.५.७ गाउँपालिकामा उपलब्ध मानव संसाधनको विश्लेषण.....	३४
२.५.८ स्थानीय निर्माण सामग्रीहरूको उपलब्धता	३५
२.६ सेवाकेन्द्रहरू सम्बन्धि विवरण.....	३६
२.७. विकास साझेदारहरू, गैह्र सरकारी संस्थाहरू, समुदायमा आधारित संस्थाहरू तथा सहकारी सम्बन्धि विवरण	३६
अध्याय-३: विद्यमान जलस्रोतहरूको अवस्था र प्रयोग	३८
३.१. गाउँपालिकामा उपलब्ध जलस्रोतहरूको विवरण	३८
३.२. गाउँपालिकामा उपलब्ध जलस्रोतहरूको विश्लेषण.....	३८
३.२.१. स्रोतहरूको गुणस्तरको आधारमा विश्लेषण.....	३८
३.३. विद्यमान खानेपानी योजनाहरूको अवस्था विश्लेषण	४१
३.३.१. विद्यमान योजनाहरू र सेवा क्षेत्र.....	४२
३.३.२. विद्यमान योजनाहरूको सञ्चालनको अवस्था.....	४३
३.३.३. विद्यमान खानेपानी योजनाहरूको सुविधास्तरको अवस्था विश्लेषण.....	४४
३.३.४. निर्माणाधीन योजनाहरू र लक्षित सेवाक्षेत्र विवरण.....	४५
३.४. विद्यमान सरसफाइ अभ्यासको अवस्था विश्लेषण.....	४५
३.४.१. बस्तीहरूको खुला दिसामुक्त क्षेत्र तथा पूर्ण सरसफाइ स्थिति.....	४५
३.४.२. विद्यालय तथा सार्वजनिक स्थलहरूको सरसफाइ अवस्था.....	४७
३.४.३. वातावरणीय सरसफाइको अवस्था	४८
३.४.४. दिसाजन्य लेदो, ठोस फोहर तथा फोहरपानी व्यवस्थापनको विद्यमान अवस्था	४९
३.५. विद्यमान सिंचाइ योजनाहरूको अवस्था विश्लेषण	५१
३.५.१. विद्यमान सिंचाइ योजनाहरू र सेवाक्षेत्र.....	५१
३.५.२. विद्यमान सिंचाइ योजनाहरूको सञ्चालनको अवस्था	५२
३.५.३. निर्माणाधीन सिंचाइ योजनाहरू र लक्षित सेवाक्षेत्र	५२
३.६. निर्माणाधीन बहु-उपयोगी योजनाहरूको अवस्था विश्लेषण	५३
३.७. विद्यमान जलवायु परिवर्तन अनुकूलन/विपद जोखिम व्यवस्थापन तथा स्रोत संरक्षण योजनाहरूको अवस्था विश्लेषण	५३
३.७.१. विद्यमान योजनाहरू र सेवाक्षेत्र	५४
३.७.२. विद्यमान योजनाहरूको सञ्चालनको अवस्था	५५
३.६.३. निर्माणाधीन योजनाहरू र लक्षित सेवाक्षेत्र	५५
३.७. विद्यमान जल उर्जा योजनाहरूको अवस्था विश्लेषण.....	५५

३.८. जलस्रोतहरूको दिगो उपयोगका लागि संस्थागत/उपयोग सम्बन्धि संयन्त्र	५६
३.९. जलस्रोतमा विवाद	५६
अध्याय-४ : गुरुयोजना कार्यान्वयन रणनीति र परिकल्पना	५८
४.१. गाउँपालिकाको रणनीतिक प्राथमिकता	५८
४.२. जलाधार क्षेत्र व्यवस्थापनका लागि एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापन	५८
४.३. एक जल नीति तथा अवधारणा	५९
४.४. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरण अवधारणा र एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापन	६१
४.५. पानीको उत्पादनशिल प्रयोग	६३
४.६. जलस्रोतको उपयोगका लागि विकल्प तथा प्रविधिहरू	६३
४.७. मापदण्डमा आधारित प्राथमिकीकरण औजारहरू (गुण ^२ रू)	६४
४.८. स्रोत संरक्षण	६६
अध्याय-५ : जलउपयोग गुरुयोजना	६७
५.१. अन्तर विश्लेषण	६७
५.२. आवधिक योजनाको सारांश	७०
५.२.१. खानेपानी योजनाहरू	७१
५.२.२. सरसफाइ योजनाहरू	७२
५.२.३. बहुउपयोगी योजनाहरू	७३
५.२.४. सिंचाइ योजनाहरू	७३
५.२.५. स्रोत संरक्षण तथा वातावरण संरक्षण योजनाहरू	७४
५.२.६. जलउर्जा सम्बन्धि योजनाहरू	७५
अध्याय-६: गुरुयोजना कार्यान्वयन, बजारीकरण र अद्यावधिक	७६
६.१. गुरुयोजनामा लगानीका लागि अल्प/मध्यम/दीर्घकालिन योजना	७६
६.२. पहिलो आ.व. मा कार्यान्वयन हुने योजनाहरू	७८
६.३. बजारीकरण रणनीति तथा सरोकारवालाहरूको पहिचान	८१
६.४. जलाधार/उप-जलाधार क्षेत्र व्यवस्थापन रणनीति	८४
६.५. गुरुयोजना पुनरावलोकन तथा अद्यावधिक गर्ने संयन्त्र	८४
६.६. गुरुयोजना कार्यान्वयन रणनीति	८५
अनुसूचीहरू	८६

संलग्न तालिकाहरू :

तालिका- १: गाउँपालिकाले तयार गरेका विभिन्न ऐन, नीतिनियम, योजना तथा कार्यविधिहरू.....	१३
तालिका- २: प्रशिक्षक प्रशिक्षण तालिम र तथ्याङ्क संकलक तालिमको सहभागिता विवरण	१६
तालिका :३ - गाउँपालिका स्तरीय अभिमुखीकरण तथा परिकल्पना गोष्ठी विवरण.....	१७
तालिका :४ - वडा स्तरीय अभिमुखीकरण तथा परामर्श गोष्ठी विवरण.....	१७
तालिका :५ - वडा स्तरीय महिला/दलित तथा सीमान्तकृत समुहको लागि आत्माविश्वास तालिम विवरण ..	१७
तालिका :६ - वडा स्तरीय क्षमता अभिवृद्धि गोष्ठी विवरण.....	१८
तालिका:७ - वडा स्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठीका सभागीहरूको विवरण.....	२०
तालिका :८ - गाउँपालिका स्तरीय जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गोष्ठीको विवरण.....	२०
तालिका:९ - १गाउँपालिकाको भू-उपयोग विवरण.....	२६
तालिका :१० - गाउँपालिकामा उप-जलाधार क्षेत्रहरू	२८
तालिका- ११: वडागत रुपमा बस्ती, घरधुरी र जनसंख्याको विवरण.....	३०
तालिका- १२: वडा अनुसार जातिगत घरधुरीको विवरण.....	३०
तालिका- १३: वडागत रुपमा साक्षरता विवरण.....	३१
तालिका- १४: वडा अनुसार विभिन्न पेशा/व्यवसायमा संलग्न जनसंख्याको विवरण.....	३२
तालिका- १५: वडागत रुपमा खाधान्न पहुँचको अवस्था विवरण	३२
तालिका- १६: वडागत रुपमा खाधान्न पहुँचको अवस्था विवरण	३४
तालिका- १७: स्थानीय सामग्रीहरूको उपलब्धता	३५
तालिका- १८: गाउँपालिकामा रहेका सेवाकेन्द्रहरूको विवरण.....	३६
तालिका- १९: मुख्य विकास साझेदार तथा गैह्र सरकारी संस्थाहरूको विवरण	३६
तालिका- २०: वडा अनुसार सहकारी संस्थाहरूको विवरण	३७
तालिका- २१: विद्यमान खानेपानी योजनाहरूको अवस्था विश्लेषण.....	४२
तालिका- २२: वडागत रुपमा खानेपानीको सुविधास्तर विवरण.....	४४
तालिका- २३: वडागत घरायसी सरसफाइको अवस्था विवरण.....	४६
तालिका- २४: वडागत घरायसी सरसफाइको अवस्था विवरण	४६
तालिका- २५: विद्यालय तथा संस्थागत खानेपानी र सरसफाइको अवस्था	४७
तालिका- २६: स्वास्थ्य संस्थाहरूमा खानेपानी तथा सरसफाइको अवस्था.....	४८
तालिका- २७: गतिविधि तथा सुझावहरू	५०

तालिका- २८: वडागत रुपमा सिंचाइ योजना र सिंचित क्षेत्रफल (हेक्टरमा)	५२
तालिका- २९: विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरण योजनाहरुको सञ्चालन अवस्था.....	५५
तालिका- ३०: सिबिआरटी सूचक र अंकभार (नयाँ निर्माण आयोजनाको लागि)	६४
तालिका- ३१: सिबिआरटी सूचक र अंकभार (विद्यमान आयोजनाको सेवास्तर वृद्धिको लागि)	६५
तालिका- ३२: मापदण्डमा आधारित प्राथमिकिकरण सुचक (सिंचाइ योजना).....	६५
तालिका- ३३: मापदण्डमा आधारित प्राथमिकिकरण सुचक (वातावरण/पर्यावरण तथा स्रोत संरक्षण योजना)	६६
तालिका- ३४: दिगो विकास लक्ष्य ६.१: खानेपानी सेवा परिणात्मक लक्ष्य र सूचकहरु	६८
तालिका- ३५: दिगो विकास लक्ष्य ६.२: सरसफाइ सेवा परिणात्मक लक्ष्य र सूचकहरु.....	६९
तालिका- ३६: जानकी गाउँपालिकाको पञ्चवर्षीय योजना सारांस विवरण.....	७०
तालिका- ३७: प्रस्तावित खानेपानी योजनाहरुको विवरण.....	७२
तालिका- ३८: प्रस्तावित सरसफाइका योजनाहरुको विवरण	७२
तालिका- ३९: तर्जुमा भएका वडागत रुपमा सिंचाइ योजनाहरुको (परम्परागत र लघु) विवरण	७३
तालिका- ४०: वातावरण तथा पर्यावरण सम्बन्धि तर्जुमा गरिएका योजनाहरु	७५
तालिका- ४१: पहिलो वर्षमा कार्यान्वयन गर्ने गरी तर्जुमा गरिएका खानेपानी योजनाहरु.....	७८
तालिका- ४२: पहिलो वर्षमा कार्यान्वयन गर्ने गरी तर्जुमा गरिएका सरसफाइ योजनाहरु.....	७८
तालिका- ४३: पहिलो वर्षमा कार्यान्वयन गर्ने गरी तर्जुमा गरिएका बोरिङ्ग लघुसिंचाइ योजनाहरु	७९
तालिका- ४४: पहिलो वर्षमा कार्यान्वयन गर्ने गरी तर्जुमा गरिएका वातावरण तथा स्रोत संरक्षण योजनाहरु	८०
तालिका- ४५: जल उपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्न लगानी सहकार्य गर्ने सम्भावित सरोकारवालाहरु	८३

संलग्न ग्राफ/चित्रहरु:

ग्राफ/चित्र संख्या	विवरण
चित्र-१	जलउपयोग गुरुयोजना तथा जलस्रोत कुर्सी
चित्र-२	जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणका चरणहरु
चित्र-३:	जानकी गाउँपालिकामा वडा र बस्तीसम्मको पहुँच नक्शा
चित्र-४:	जानकी गाउँपालिकाको सडक संजाल नक्शा
चित्र-५:	जानकी गाउँपालिकाको भू-उपयोग नक्शा
चित्र-६:	जानकी गाउँपालिकाको उप-जलाधारको नक्शा

चित्र-७:	जलस्रोत संरक्षण तथा जलउपयोग क्षेत्रका सरोकारवाला पहिचान चित्र
चित्र-८:	जानकी गाउँपालिकाको जमिन सतहको उचाइ नक्शा
ग्राफ १	मौषमी व्यस्तता पात्रो
ग्राफ २	वडागत रुपमा दक्ष मानव संसाधनहरुको विवरण
ग्राफ ३:	जानकी गाउँपालिकामा खानेपानी गुणस्तर परिक्षणका लागि नमुना सङ्कलन र परिक्षण गरिएको पाइप लाइनधारा र नल्काहरुको संख्या
ग्राफ ४:	जानकी गाउँपालिका क्षेत्रमा हाल प्रयोगमा रहेका खानेपानी पाइपलाइन धारा र नल्कामा आइरन प्रदुषण अवस्था
ग्राफ ५:	जानकी गाउँपालिका क्षेत्रमा हाल प्रयोगमा रहेका खानेपानी पाइपलाइन धारा र नल्कामा मँगनिज प्रदुषण अवस्था
ग्राफ ६:	जानकी गाउँपालिका क्षेत्रमा हाल प्रयोगमा रहेका खानेपानी स्रोतमा नाइट्रेट प्रदुषण अवस्था
ग्राफ ७:	जानकी गाउँपालिका क्षेत्रमा हाल प्रयोगमा रहेका खानेपानी स्रोतमा आर्सेनिक प्रदुषण अवस्था
ग्राफ ८:	जानकी गाउँपालिका क्षेत्रमा हाल प्रयोगमा रहेका खानेपानी पाइपलाइन धारा र नल्कामा इकोलाई प्रदुषण अवस्था
ग्राफ ९:	विद्यमान सिंचाइ योजनाको सञ्चालन अवस्था
ग्राफ १०:	विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरण योजनाहरु
ग्राफ ११:	जानकी गाउँपालिकाको पञ्चबर्षीय योजना सारांस विवरण
ग्राफ १२:	तर्जुमा गरिएका खानेपानी योजनाहरुको लागत अनुमान
ग्राफ १३:	तर्जुमा गरिएका सिंचाइ योजनाहरुको लागत अनुमान
ग्राफ १४:	तर्जुमा गरिएका वातावरण तथा पर्यावरण योजनाहरुको लागत अनुमान

जानकी गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
दुर्गौली, कैलाली

प्राक्कथन

नेपालको संविधान २०७२ मा भाग-३, मौलिक हक धारा ३० को स्वच्छ वातवरण हकमा “प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ / स्वस्थ वातवरणमा वाञ्छ पाउने हक” तथा धारा ३५ को स्वास्थ्य सम्बन्धि हकमा “प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँचको हक” को सुनिश्चितता गरिएको छ। साथै नेपालको संविधान २०७२ कै भाग ४ राज्यको निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्वको धारा ५१ को राज्यका नीतिहरूमा प्राकृतिक स्रोतको संरक्षण र उपयोग गर्ने, जनसहभागितामा आधारित स्वदेशी लगानीलाई प्राथमिकता दिँदै जलस्रोतको बहु-उपयोगी विकास गर्ने तथा नवीकरणीय उर्जाको उत्पादन तथा विकास गर्ने, जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण तथा दीगो र भरपर्दो सिंचाइ विकास गर्ने तथा वातावरणीय स्वच्छता कायम गर्ने भन्ने व्यवस्था भए बमोजिम र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को अवधारणा तथा सो ऐनले दिएको अधिकार बमोजिम स्थानीय सरकारले जलस्रोत तथा वातावरण पर्यावरण क्षेत्रको दीगो स्थानीय विकासका गर्न एकीकृत जलस्रोतको अवधारणा अनुसार क्षेत्रगत योजना तयार गरि लागु गर्न सक्ने व्यवस्था छ।

जानकी गाउँपालिकाले पनि आफ्नो क्षेत्र भित्र रहेको जलस्रोतको भण्डारणलाई स्थानीय उपभोक्ताहरूको स्वास्थ्य तथा जीविकोपार्जनका अवसरमा परीणत गर्न एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापन अवधारणा अनुसार जल, जंगल र जमिनको एकीकृत विकासका लागि युएसएआइडी कर्णाली जल परियोजना, अमेरिकी अन्तर्राष्ट्रिय विकास नियोग (युएसएआइडी) मार्फत अमेरिकी जनताको सहयोगमा जानकी गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना निर्माण गरेको छ। जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणका विभिन्न चरणहरू (तयारी चरण, क्षमता विकास चरण, सामाजिक तथा प्राविधिक अध्ययन चरण र योजना तर्जुमा चरण) अपनाई स्थानीय समुदायकै सहभागीतामा यो जलउपयोग गुरुयोजना तयार गरिएको हो।

जलउपयोग गुरुयोजनाको मुख्य अवधारणा भनेको जलस्रोतको एकीकृत तर्जुमा तथा व्यवस्थापनका लागि सहभागीतात्मक एवं समावेशी विधि अपनाउँदै जलस्रोत क्षेत्रको विकासमा सुशासन कायम गर्नु, स्थानीय समुदायको सहभागिता बढाउनु र पारदर्शिता बढाउन सहयोग पुर्याउनु रहेको छ। यसले कुनै एउटा निश्चित भौगोलिक क्षेत्रमा केन्द्रित रही त्यस क्षेत्रमा रहेका जलस्रोतको समग्र उपलब्धता तथा त्यसको सम्भाव्य उपयोगको आंकलन गर्दछ।

जलउपयोग गुरुयोजनाले खास कुनै आयोजना वा जलस्रोतका क्षेत्र मात्रमा सिमित नरही स्थानीय तहको निश्चित सिमाना भित्रका जलाधार/उप-जलाधार क्षेत्रका उपलब्ध समग्र जलस्रोत, सरसफाइ तथा स्वच्छता, वातावरण र पर्यावरण, पानीसँग सम्बन्धित उर्जा, पानीको माग र यसको समुचित प्रयोग सहितको तथ्याङ्क सङ्कलन, स्थानीयकै सहभागीतामा विश्लेषण तथा भविष्यको लागि सहभागीतात्मक योजना तर्जुमा र नीति तर्जुमामा समेत सहयोग गर्ने भएकोले जलउपयोग गुरुयोजनालाई स्थानीय सरकार र सरोकारवालाहरूले आवश्यक औजारका रूपमा अपनत्व गरेको पाईन्छ।

जानकी गाउँपालिका भौगोलिक रूपमा समथर तराई भू-भाग मात्र भएकोले यहाँ सिमित मात्रामा खोला तथा नदीहरू रहेका छन्। मोहना नदि, पथरिया नदि, जमरा खोला र कर्णाली नदि यस गाउँपालिकाको सतही

पानीका स्रोत हुन् भने जमिनमुनिको पानी यस पालिकाको खानेपानी सरसफाइ तथा जीविकोपार्जनका लागि प्रमुख पानीको स्रोत हो । यहाँका सबैजसो घरधुरीहरु खानेपानी तथा सरसफाइका लागि जमिनमुनिको जलस्रोतमा निर्भर रहेको देखिन्छन्। असुरक्षित फोहरमैला व्यवस्थापन, बढ्दो सहरीकरणका तथा असुरक्षित मानवीय व्यवहारका कारण सतही र भूमिगत पानीका स्रोतहरुमा मानव स्वास्थ्यका हिसाबले हानिकारक रासायनिक, भौतिक र जैविक पदार्थहरु रहन सक्ने हुँदा पानीको गुणस्तर तथा खानेपानी सुरक्षाका सवालहरुलाई पनि यस जलउपयोग गुरुयोजनाले समेटेको छ। यसका साथै जलवायु परिवर्तन तथा विभिन्न विपदहरुका कारण जलस्रोतको क्षेत्रमा अत्यधिक दवाव सृजना भइ पानीको माग र आपूर्ति बीच अन्तर देखिन थालिसकेको अवस्थामा यो गुरुयोजनाले यस्ता नयाँ चुनौतिहरुको सामनाका लागि स्थानीय सरकारले जलवायु परिवर्तन अनुकूलन/अल्पिकरण, विपद जोखिम व्यवस्थापन तथा वातावरण पर्यावरणका संरक्षणका सवालहरुमा चाल्नु कदमहरु पनि समेटेको छ।

यो जलउपयोग गुरुयोजना जानकी गाउँपालिका कै नेतृत्व तथा समुदायको सहभागितामा तयार गरिएको हुँदा यसको सफल कार्यान्वयनको लागि पनि जानकी गाउँपालिका र समुदायको ठुलो भूमिका रहन्छ। त्यसैले जलउपयोग गुरुयोजनाले समेटेका क्षेत्रगत क्रियाकलापहरुको प्राथमिकता अनुसार कार्यान्वयन गरी नेपाल सरकारको खानेपानी सरसफाइ स्वच्छता क्षेत्र विकास योजना र दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न सहयोग पुऱ्याउने, जलस्रोतको न्यायोचित वितरण तथा विवेकपूर्ण उपयोग मार्फत सुशासन प्रत्याभूत गराउनुका साथै पानीको बहु-उपयोग गरि समुदायको जीविकोपार्जनमा सुधार ल्याउन महत्वपूर्ण हुने अपेक्षा गरिएको छ।

प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत
जानकी गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
दुर्गौली, कैलाली

जानकी गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
दुर्गौली, कैलाली

धन्यवाद ज्ञापन

स्थानीय तहलाई नेपालको संविधान एवं स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले दिएका अधिकार तथा अन्य प्रचलित कानूनहरूको परिधि भित्र रहि स्थानीय स्रोत साधन एवं सम्पदाहरूको उचित व्यवस्थापन गर्ने कार्य अन्तर्गत आफ्ना क्षेत्रगत योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्ने अधिकार भए अनुरूप यस गाउँपालिकामा राष्ट्रिय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता व्यवस्थापन प्रणालीमा आधारित खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना (NWASH PLAN) र जलउपयोग गुरुयोजनाका विभिन्न खुड्किलाहरू सहभागितात्मक र समावेशी योजना प्रक्रियाका माध्यमबाट सम्पन्न गर्दै गाउँपालिकाको गुरुयोजनाको दस्तावेज तयार पार्न सफल भएका छौं। गाउँपालिका क्षेत्र भित्र प्रत्येक वडामा सामाजिक र प्राविधिक विश्लेषणको आधारमा तयार पारिएको यस जलउपयोग गुरुयोजनाले खानेपानी तथा सरसफाइ, सिंचाइ, वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण सम्बन्धित योजनाहरूलाई समाविष्ट गरेको छ। विद्यमान स्थितिसँग अवगत हुनु र भविष्यका लागि योजना तयार पार्नुले मात्र नागरिकका अपेक्षा सम्बोधन गर्न सक्दैन। योजनाको सफल कार्यान्वयन पक्षलाई समेत लाभ प्राप्तिका लागि उत्तिकै ध्यान दिनु जरुरी हुन्छ। यस सन्दर्भमा यस गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणमा संलग्न गाउँपालिकाका सम्पूर्ण जननिर्वाचित प्रतिनिधिहरू, सम्पूर्ण राजनैतिक दल समाजसेवी, बुद्धिजिबि, महिला, विभिन्न समूह/संस्था तथा गाउँपालिकाका कर्मचारीहरू, फिल्ड स्तरमा खटिने प्राविधिक तथा सामाजिक कर्मचारीहरू लगायत गाउँपालिकामा क्रियाशिल विभिन्न संघ-संस्था तथा आम जनसमुदायहरूमा हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्न चाहन्छु।

जानकी गाउँपालिकाको NWASH MIS अद्यावधिक गर्नुका साथै जलउपयोग गुरुयोजना जस्तो महत्वपूर्ण दस्तावेज तयारीका लागि प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोग पुऱ्याउने युएसएआइडी कर्णाली जल परियोजना, अमेरिकी अन्तर्राष्ट्रिय विकास नियोग (युएसएआइडी) मार्फत अमेरिकी जनता प्रति विशेष आभार प्रकट गर्न चाहन्छु।

यस गाउँपालिकाले भविष्यमा आफ्नै स्रोतबाट सञ्चालन गर्ने जलस्रोत विकास, सिंचाइ तथा ढल निकास लगायत वातावरण तथा पर्यावरण सम्बन्धी योजनाहरू कार्यान्वयन गर्दा वा अन्य बाह्य निकायको सहयोगमा कार्यान्वयन गर्दा यस गुरुयोजनामा तय गरिएको प्राथमिकताक्रमको अनिवार्य रूपमा अनुकरण एवं पालना गर्ने तथा गराउने प्रतिबद्धता समेत व्यक्त गर्दछु। गाउँपालिका आफैले निर्माण गरेको जलउपयोग गुरुयोजनाको कार्यान्वयनमा समेत सरोकारवाला सम्पूर्ण महानुभावहरूको साथ सहयोग पाउनेमा आशावादी हुँदै जलउपयोग गुरुयोजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि सम्पूर्णमा हार्दिक अपिल गर्दछु।

गणेश चौधरी
अध्यक्ष

गणेश चौधरी

अध्यक्ष

जानकी गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

दुर्गौली, कैलाली

संक्षेप र संक्षिप्त नामहरूको सूची

कि.मि.	किलो मिटर
जीईएसआई	लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण
NWASH MIS	National Water Sanitation and Hygiene Management Information System
गुरुयोजना	भन्नाले जानकी गाउँपालिकाको "जलउपयोग गुरुयोजना २०८०-२०८४ (सन् २०२३ -२०२७)" लाई सम्झनु पर्दछ।
जलस्रोत व्यवस्थापन कुर्सी	भन्नाले जलउपयोग गुरुयोजनालाई नेपाल सरकारको विद्यमान क्षेत्रगत विकास संरचनाहरू, कानुनी प्रावधानहरू र दिगो विकास अवधारणा अनुसार निर्माण गर्न तथा गुरुयोजना तयारीलाई सहज बनाई योजना निर्माण प्रकृत्यालाई व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन गर्नका लागि अवलम्बन गरिएको जलस्रोत व्यवस्थापन कुर्सीको चित्रगत अवधारणालाई सम्झनु पर्दछ। यो अवधारणा सरोकारवालाहरूको बुझाईमा एकरूपता ल्याउन निकै प्रभावशाली औजारका रूपमा रहेको छ। जलस्रोत व्यवस्थापन कुर्सीले औँल्याएका क्षेत्रहरूमा केन्द्रित रहेर गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना निर्माण गरिन्छ।
खानेपानी सुविधास्तर	भन्नाले खानेपानी आयोजनाहरूले उपभोक्ता घरपरिवारहरूलाई उपलब्ध गराएको खानेपानीको चार तहको सुविधास्तरहरू; सुरक्षित व्यवस्थापन सुविधास्तर, आधारभूत सुविधास्तर, सिमित सुविधास्तर, र सुविधा नभएको (शून्य सुविधास्तर)लाई बुझनुपर्दछ । खानेपानी सुविधास्तर सूचकहरू परिमाण, गुणस्तर, पहुँच र विश्वसनीयताको आधारमा खानेपानीको समग्र सुविधास्तर निर्धारण हुन्छ । यी चारवटा सुविधा सूचकहरूको समग्र सुविधास्तरलाई खानेपानी सुविधास्तर भन्ने बुझनु पर्दछ। अर्थात् खानेपानी सुविधास्तर भन्नाले यस जलउपयोग गुरुयोजनामा परिभाषित गरे अनुसारको उपभोक्ता घरधुरीले खानेपानी धाराबाट उपलब्ध गरेको खानेपानी सुविधास्तर भन्ने बुझनुपर्दछ ।
सिबिआरटी	भन्नाले तर्जुमा गरिएका आयोजनाहरूको कार्यान्वयन प्राथमिकता निर्धारण गर्दा प्रयोग गरिने "मापदण्डमा आधारित प्राथमिकीकरण औजार (Criteria Based Ranking Tool)" लाई बुझनुपर्दछ ।

कार्यकारी सारांश

कुनै निश्चित स्थान भित्र रहेका पानीका स्रोतहरूको संरक्षण, व्यवस्थापन र न्यायोचित तथा समतामूलक वितरण गर्नका लागि समुदायकै सहभागितामा तयार गरिने जलस्रोत क्षेत्रको आवधिक योजना जलउपयोग गुरुयोजना हो। जलउपयोग गुरुयोजनामा उपलब्ध जलस्रोतहरूको क्षमता विश्लेषण, प्रभावकारी तथा कुशल उपयोग, विद्यमान योजनाहरूको सञ्चालन/व्यवस्थापन अवस्था तथा अन्तर विश्लेषण, प्रस्तावित योजनाहरूको लागत अनुमान, सहयोगी सरोकारवाला पहिचान गर्नुका साथै लगानी नीति, लक्ष्य, परिकल्पना समेत समेटिन्छ। गुरुयोजनाले स्रोतहरूको विवेकपूर्ण उपयोग गर्न, वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण गर्न, पानीको बहुउपयोग गर्न, जलस्रोत सम्बन्धी विवाद न्यूनीकरण र समाधान गर्नका लागि समुदायको क्षमता विकासका साथै पानीको न्यायोचित वितरण तथा पानी सुशासन कायम गरि पालिकाको जलस्रोत क्षेत्रको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्न समेतका लागि क्षेत्रगत योजना तर्जुमाको दीर्घकालीन औजारका रूपमा लिन सकिन्छ।

जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणको प्रमुख उद्देश्य भनेको, "स्थानीय स्तरमा जलस्रोतको प्रभावकारी, समानुपातिक, पारदर्शी र दक्ष रूपले पानीको बहुउपयोग गर्न एकीकृत योजनाको विकास गर्नु तथा आफ्नो पालिका क्षेत्रका निश्चित समुदाय भित्र तथा समुदाय-समुदायका बीचमा जलस्रोतको समानुपातिक वितरण तथा बाँडफाँट मार्फत दिगो रूपमा पानीसँग सम्वन्धित आवश्यकताहरू पुरा गर्न रहेको छ। गुरुयोजनाले जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा सम्भावित प्राकृतिक जोखिमबाट जलस्रोत क्षेत्रमा पर्नसक्ने दबावलाई कम गर्न समुदाय र सरोकारवालाहरूको क्षमता विकास गर्नुका साथै जलस्रोतका क्षेत्रमा नयाँ अवधारणाहरू जस्तै एकजल अवधारणा, पानीको उत्पादनशिल उपयोगका लागि स्थानीय जनसमुदायहरूलाई शसक्तिकरण गर्दै समुदाय परिचालन र सचेतिकरणमा टेवा पुऱ्याउँदछ।

जलउपयोग गुरुयोजनाको तयारि प्रकृया मार्फत महिला, पछाडि पारिएका समुदाय, अति बिपन्न, सीमान्तकृत समुदाय र पानीको उपभोगमा बन्चितिकरणमा परेका भूगोल र समुदायहरूलाई मापदण्डमा आधारित योजना प्राथमिकिकरणका सूचकहरूका माध्यमबाट मुलप्रवाहीकरण गर्दै खानेपानी लगायतका संबिधानले सुनिश्चित गरेका जलस्रोतको उपयोगका क्षेत्रका मौलिक हकलाई समेत पुरा गर्न योगदान पुऱ्याउँदछ।

यस गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणका लागि विभिन्न चरणहरू (तयारी चरण, क्षमता विकास चरण, अध्ययन चरण, योजना तर्जुमा चरण र प्रतिवेदन लेखन तथा प्रतिवेदन प्रमाणीकरण चरणहरू) मा क्षेत्रगत विज्ञहरूको परिचालन गरि तथ्याङ्क सङ्कलन, विश्लेषण र प्रमाणीकरण गरिएको छ। तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि N-WASH र DAI Collect KoBo मोबाइल एप्लिकेशनहरूको प्रयोग गरिएको छ। संकलित तथ्याङ्कहरूलाई एकत्रित गरी तथ्याङ्कमा रहेका त्रुटीहरू युएसएआइडी कर्णाली जल परियोजनाको सहयोग र समन्वयमा सच्याउने, सान्दर्भिक नरहेका तथ्याङ्कहरूलाई हटाउने कार्य गरिएको थियो। संकलित तथ्याङ्कहरूलाई वडास्तरमा प्रमाणिकरण गोष्ठी सञ्चालन गरी छुटेका तथ्याङ्कहरू लिने र शुद्धीकरण गरिएको थियो। ९ वटै वडाहरूमा वडास्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठी सञ्चालन मार्फत योजनाहरूको प्राथमिकीकरण पश्चात गाउँपालिका स्तरमा तथ्याङ्क प्रमाणीकरण र योजना तर्जुमा गोष्ठी सञ्चालन गरि जलस्रोत योजनाहरूको क्षेत्रगत प्राथमिकीकरण गरिएको थियो।

जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणका लागि सङ्कलन गरिएका सामाजिक तथा प्राविधिक तथ्याङ्कहरूलाई विभिन्न विधिहरू (ग्राफ, भू-अवस्थिति नक्शा, तथ्याङ्क नतिजा तालिकाहरू तथा तथ्याङ्कहरूको अन्तरसम्बन्ध) अपनाई विश्लेषण गरिएको छ। विश्लेषण गरिएका तथ्याङ्कहरूलाई गाउँपालिकामा उपलब्ध अन्य तथ्याङ्कहरूसँग तुलना गर्नुका साथै स्थानीय सरोकारवालाहरू माझ छलफल अन्तर्क्रिया पश्चात प्रमाणीकरण गरि नतिजाहरूलाई आवश्यकता अनुसार तालिका, ग्राफ, र अनुसूची राखी त्यसको ब्याख्यात्मक स्वरूपमा यो

- प्रतिवेदन तयार गरिएको छ। जानकी गाउँपालिकामा जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणको क्रममा विभिन्न चरणहरूमा (१३ वटा खुड्किलाहरू) सम्पन्न गरिएका प्रक्रियागत क्रियाकलापहरू निम्न अनुसार रहेका छन्।
- तयारी चरण अन्तर्गत युएसएआइडी कर्णाली जल परियोजना र साँझेदारहरू बिचको सम्झौता तथा अन्य तथ्याङ्क सङ्कलनका औजार तथा विधिहरूको छनौट गरिएको थियो ।
 - तयारी चरणमा यस गाउँपालिकाका ११ जना तथ्याङ्क सङ्कलकहरूलाई NWASH/ DAI Collect KoBo सफ्टवेयर र तथ्याङ्क सङ्कलन विधि सम्बन्धि तालिम सञ्चालन गरिएको थियो।
 - ९४ वटा समुदायस्तरका भेला/अनुशिक्षण सहभागीतात्मक तरिकाले सामाजिक तथा प्राविधिक तथ्याङ्कहरू सङ्कलन गरिएको छ । तथ्याङ्कहरू सङ्कलन गर्दा महिला तथा पछाडि पारिएका वर्गका मुद्दाहरू/सवालहरूको अध्ययन र विश्लेषण गरिएको थियो।
 - ९ वटै वडाहरूमा वडास्तरमा समन्वय बैठक/अनुशिक्षण र २/२ दिन क्षमता विकास तालिमहरू सम्पन्न गरिएको छ र अनुशिक्षणमा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणको विषयवस्तुहरू समावेश गरिएको थियो ।
 - ९ वटै वडाहरूबाट छनौट गरिएका महिला तथा पछाडि पारिएको वर्गका व्यक्तिहरूका लागि जल अधिकार, योजना तर्जुमा, जल सुशासन आदि सम्बन्धि तालिम सञ्चालन गरिएको थियो।
 - गाउँपालिका स्तरमा १ पटक समन्वय तथा परामर्श गोष्ठी र १ पटक योजना तर्जुमा गोष्ठी सञ्चालन गरिएको थियो।

मुख्य तथ्याङ्कहरू :

- राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार यस जानकी गाउँपालिकाको कूल घरधुरी संख्या ११०४१ (<https://cbs.gov.np>) रहेको देखिन्छ भने हाल जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणको क्रममा सङ्कलन गरिएको तथ्याङ्क अनुसार कूल घरधुरी संख्या ११६१९ र कूल जनसंख्या ५२९८७ रहेको देखिन्छ। कूल घरधुरी मध्ये २०.३% (२३६१) घरधुरी ब्राम्हण/ठकुरी/क्षेत्री/सन्यासी, १५.१% (१७५०) घरधुरी दलित, ६३.९% (७४२९) घरधुरी जनजाती रहेका छन् भने ०.६% (७३) मुसलमान, र ०.१% (६) अन्य घरधुरी रहेका छन्।
- जानकी गाउँपालिका तल्लो कर्णाली जलाधारको समथर तराई क्षेत्रमा पर्दछ । यस गाउँपालिका क्षेत्र भित्र जमरा खोला, धोबिनी खोला, पथरैया नदि, कुलरिया खोला, बिजुलिया खोला, रोरा खोला, र लटकनिया खोला गरि ७ वटा मुख्य खोलाहरू तथा उप-जलाधार क्षेत्रहरू रहेका छन् । साथै उक्त उप-जलाधार क्षेत्रहरूमा मट्गौरा ताल, शंकर ताल र बड्का फँटवा ताल, इतिहिनीया ताल तथा सिमसार क्षेत्रहरू रहेका छन् ।
- जानकी गाउँपालिकामा हाल विद्यमान खानेपानी योजना संख्या २ वटा, निर्माणाधीन खानेपानी योजना ८ वटा र जलउपयोग गुरुयोजनामा प्रस्तावित मर्मत विस्तार खानेपानी योजना संख्या २ वटा रहेका छन् । विद्यमान खानेपानी योजनाबाट हाल ६२८ (५%) घरधुरीहरू लाभान्वित भएको देखिन्छ भने निर्माणाधीन ८ वटा योजनाहरूबाट ९६१४ (८३%) घरधुरीहरूले खानेपानी सेवा प्राप्त गर्ने लक्ष्य लिईएको छ।
- यस गाउँपालिकामा भूमिगत जलस्रोत नै खानेपानी स्रोत रहेको छ । हाल ९५% घरधुरीहरूले नल्का (हेन्ड पम्प) को पानी खानेपानी को रूपमा प्रयोग गरेको देखिन्छ । खानेपानी गुणस्तर परिक्षण नभएको र गुणस्तर जानकारी नभएको आदि कारणले २ वटा विद्यमान खानेपानी योजना क्षेत्रमा जम्मा ३०५० घरधुरीहरू मध्ये हाल जम्मा ६२८ घरधुरीहरू (सेवा क्षेत्रको २१% घरधुरी) ले मात्र पाइपलाइन धारा जडान गरेको अवस्था छ ।

- जलउपयोग गुरुयोजना निर्माण प्रक्रियामा यस गाउँपालिका भित्र नल्का र पाइपलाइन धाराको खानेपानीको गुणस्तर परिक्षण गर्दा आइरन, मँगनिज़, नाईट्रेट, र इकोलाई नेपाल गुणस्तर मापदण्ड भन्दा बढी देखिएको छ अर्थात् खानेपानी प्रयोजनका लागि अयोग्य तथा असुरक्षित देखिएको छ । आर्सेनिक प्रदुषणको मात्रा केहि खानेपानी नमुनामा विश्वबैंकको गुणस्तर मापदण्ड भन्दा बढी रहेको देखिएको छ जसको वार्षिक अनुगमन गर्नु पर्ने देखिएको छ ।
- विद्यमान २ वटा खानेपानी आयोजनाहरु मध्ये हाल १ वटा योजनामा खानेपानी प्रशोधन प्रणाली जडान भएको छ। निर्माणाधीन योजनाहरु सबैमा प्रशोधन प्रणाली जडान गर्ने योजना रहेको छ। गाउँपालिकाले सबै डिपवेल पाइपलाइन खानेपानी योजनाहरुमा प्रशोधन प्रणाली जडान गरि गुणस्तर परीक्षण सहित पानी सुरक्षा योजना लागु गर्नुपर्ने देखिएकोले त्यसै अनुसार खानेपानी सुधार विस्तारका लागि योजना तर्जुमा भएको छ ।
- राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को तथ्याङ्क अनुसार जानकी गाउँपालिकामा ९% घरधुरीमा हाल चर्पी नभएको देखिन्छ भने ५९% घरधुरीमा असुरक्षित खाल्ते चर्पी प्रयोग भएको वा सार्वजनिक शौचालय प्रयोग गर्ने गरेको देखिन्छ । अर्थात् ३२% घरधुरीले मात्र हाल सुरक्षित शौचालय प्रयोग गरेको स्थिति छ । यस गाउँपालिकामा ठोस फोहोर र दिसाजन्य लेदोको व्यवस्थापन शुरु हुन सकेको छैन । सरसफाइको यस स्तरको अवस्थाबाट उच्च स्तरको सरसफाइमा पहुँच पुराउनको लागि यस गाउँपालिकामा सरसफाइ कार्यक्रम अन्तर्गत घरायसी सुरक्षित चर्पी निर्माण, सरसफाइ व्यवहार परिवर्तन, विद्यालय तिन तारा घोषणा, सार्वजनिक शौचालय निर्माण तथा व्यवस्थापन, ठोस फोहोर व्यवस्थापन र दिसाजन्य लेदोको सुरक्षित ढुवानी तथा प्रशोधन गरि वातावरणमा प्रभाव नपर्ने गरि बिसर्जन गर्ने प्लान्ट निर्माण आदि योजनाहरु तर्जुमा भएका छन् ।
- जानकी गाउँपालिकामा रानी जमरा कुलरिया सिंचाइ योजना निर्माणाधीन रहेको छ जसबाट यस गाउँपालिकाका सबै खेतियोग्य जमिनमा (७९८१ हेक्टर) सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने लक्ष्य रहेको छ । यस गाउँपालिकामा हाल ५३६ वटा विद्यमान डिप बोरिङ्ग लघुसिंचाइ योजनाहरु रहेका छन् । ती विद्यमान सिंचाइका योजनाहरुबाट २८९४ घरधुरीहरुको करिब १११० हेक्टर खेति गरिएको जमिन अर्थात् कूल खेतियोग्य भू-भाग मध्ये करिब १४% जमिन सिन्चिन भइरहेको छ । यस गाउँपालिका क्षेत्र भित्र कुलो सिंचाइ विशेष कठिन रहेका क्षेत्रहरुका लागि बैकल्पिक तथा परिपुरक सिंचाइ सेवाको रुपमा जम्मा ८२ वटा बोरिङ्ग लघुसिंचाइ योजनाहरु तर्जुमा गरिएको छ जसबाट ५०१७ रोपनी जमीनमा सिंचाइ सेवा पुग्नेछ ।
- जानकी गाउँपालिकामा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन/विपद जोखिम व्यवस्थापन तथा स्रोत संरक्षण सम्बन्धि १०१ वटा योजनाहरु विद्यमान योजना रहेका छन् जसबाट करिब १३९७ घरधुरीहरु प्रत्यक्ष लाभान्वित भएका छन् । यस गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजनामा जम्मा ६३ वटा वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण योजनाहरु तर्जुमा गरिएको छ जस मध्ये १७ वटा जलवायु अनुकूलन सम्बन्धि योजना, ३४ वटा जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धि योजना, र १२ वटा स्रोत संरक्षण योजनाहरु रहेका छन् जसबाट गाउँपालिकाका सबै घरधुरीहरु लाभान्वित हुनेछन् ।

समग्रमा जानकी गाउँपालिकाले यस जलउपयोग गुरुयोजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि यस गुरुयोजनामा निर्णय गरे अनुसार आवश्यक नीति निर्माण तथा गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्न संरचना निर्माण गरि यस गुरुयोजनामा प्राथमिकतामा परेका योजनाहरुको कार्यान्वयनका लागि लगानीको खोजि गर्ने, निर्धारित प्राथमिकता क्रम अनुसार योजनाहरु गाउँपालिकाको वार्षिक कार्यक्रममा राख्ने र कार्यान्वयन गर्ने, दिगो विकास लक्ष्य तर्फको कोशे ढुंगाको यात्रा मापन गर्ने, समिक्षा गर्ने, र अद्यावधिक गर्ने कार्य गर्नेछ ।

अध्याय-१: परिचय

१.१. पृष्ठभूमि:

कुनै निश्चित स्थानमा उपलब्ध पानीका स्रोतहरूको विकास र न्यायोचित तथा समतामूलक वितरण गर्नका लागि समुदायकै सहभागितामा तयार गरिने जलस्रोत क्षेत्रको आवधिक योजना जलउपयोग गुरुयोजना हो। जलउपयोग गुरुयोजनामा उपलब्ध जलस्रोतहरूको क्षमता विश्लेषण तथा कुसल उपयोग, विद्यमान योजनाहरूको सञ्चालन/सुविधास्तर तथा अन्तर विश्लेषण, प्रस्तावित योजनाहरूको लागत अनुमान, सहयोगी सरोकारवाला पहिचान गर्नुका साथै पालिकाले जलस्रोतको क्षेत्रगत विकासको लागि लिएको लक्ष्य हासिल तथा जलस्रोत नीति कार्यान्वयन गर्नका लागि क्षेत्रगत रणनीति लगानी नीति, लक्ष्य, परिकल्पना समेत समेटिन्छ। गुरुयोजना समुदायको क्षमता विकास गर्न, स्रोतहरूको विवेकपूर्ण उपयोग गर्न, वातावरण संरक्षण गर्न, पानीको बहु उपयोग गर्न, जलस्रोत सम्बन्धी विवाद समाधान गर्नका साथै सुशासन कायम गरी संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्न समेतका लागि क्षेत्रगत योजना तर्जुमाको दीर्घकालीन औजारका रूपमा लिन सकिन्छ।

उच्च संख्यामा गरिब र सीमान्तकृत समूहको बसोबास भएका क्षेत्रहरूलाई प्राथमिकता दिँदै पानीका स्रोतहरूको संरक्षण, व्यवस्थापनमा ती समूहको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने, स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइमा सबै समुदायको पहुँच, वितरण र योगदान सुनिश्चित गर्न गुरुयोजना प्रभावकारी औजारको रूपमा रहेको जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयनका अभ्यासकर्ताहरूको अनुभव रहेको छ।

१९९२ मा रियो दि जेनरियोमा सम्पन्न संयुक्त राष्ट्रसंघ वातावरण र विकास सम्मेलनको एजेण्डा २१ मा एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धी अवधारणालाई अनुमोदन गरेको र उक्त सम्मेलनले एकीकृत जलस्रोतको सिद्धान्तका रूपमा निम्न बुँदाहरू पारित गरेको थियो।

- शुद्ध पानी सिमित र जोखिमपूर्ण अवस्थामा रहेको छ, जुन जिवन निर्वाह, विकास र वातावरणीय दृष्टीकोणले अत्यावश्यक छ।
- पानीको विकास र व्यवस्थापन सहभागितात्मक विधिको आधारमा हुनु पर्छ, जसले सबै तहहरूमा उपभोक्ता, योजनाविद्, र नीति निर्मातालाई समाहित गर्दछ।
- पानीको व्यवस्था, व्यवस्थापन र संरक्षणमा महिलाहरूको भुमिका महत्वपूर्ण हुन्छ।
- पानीका सबै प्रतिस्पर्धी उपयोगहरूको आर्थिक मुल्य हुन्छ र पानीलाई आर्थिक वस्तुको रूपमा मान्यता दिनु पर्दछ।

१.१.१. जलस्रोत क्षेत्रका राष्ट्रिय नीति तथा कानुनी प्रावधानहरू

नेपालको संविधानको विभिन्न भाग तथा धाराहरूमा जलस्रोत क्षेत्र सम्बन्धी प्रावधानहरू रहेका छन्। साथै संविधान प्रदत्त नागरिक अधिकारको सुनिश्चित गर्न नेपाल सरकारले विभिन्न ऐन, नियमावली, प्रतिबद्धता, नीति तथा रणनीतिहरू तयार गरि कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। यो जलउपयोग गुरु योजना तयार गर्दा नेपाल सरकारले तयार गरेको जलस्रोत विकास क्षेत्रका यिनै प्रावधानहरूलाई आधार मानिएको छ, यसमा लिएको प्रमुख आधारहरू निम्नानुसार रहेका छन्।

- भाग ३: मौलिक हकको धारा ३०: स्वच्छ वातावरणको हक: प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाच्न पाउने हक हुनेछ। साथै राष्ट्रको विकास सम्बन्धि कार्यमा वातावरण र विकास बीच समुचित सन्तुलनका लागि कानुनी व्यवस्था गर्ने।

- मौलिक हक: धारा ३५: स्वास्थ्य सम्बन्धी हक "प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँचको हक हुनेछ"।
- भाग ४: राज्यका सिद्धान्त, नीति तथा दायित्वको धारा ५१: "राज्यका नीतिहरु, जनसहभागितामा आधारित स्वदेशी लगानीलाई प्राथमिकता दिँदै जलस्रोतको बहुउपयोगी विकास गर्ने"।
- नवीकरणीय उर्जा उत्पादन तथा विकास गर्ने
- जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण र नदीको व्यवस्थापन गर्दै दिगो र भरपर्दो सिंचाइको विकास गर्ने।
- जनसाधारणमा वातावरणीय स्वच्छता सम्बन्धी चेतना बढाई औद्योगिक एवं भौतिक विकासबाट वातावरणमा पर्न सक्ने जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्दै वन, वन्यजन्तु, पंक्षी, वनस्पति तथा जैविक विविधताको संरक्षण, संवर्द्धन र दिगो उपयोग गर्ने।
- वातावरणीय सन्तुलनका लागि आवश्यक भु-भागमा वन क्षेत्र कायम गर्ने।
- प्रकृती, वातावरण वा जैविक विविधता माथी नकारात्मक असर परेको वा पर्न सक्ने अवस्थामा नकारात्मक वातावरणीय प्रभाव निर्मुल वा न्यून गर्ने उपयुक्त उपायहरू अवलम्बन गर्ने।
- स्थानीय तहको एकल अधिकारको सूची अनुसूची ८
- साझा अधिकार सूची ७ र ९
- खानेपानी ऐन २०७९: दफा ३३ को उपदफा ४ र दफा ३५ अनुसार लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका सवालहरुलाई आत्मसात गर्दै सरसफाइका लागि गरिब/अति विपन्न तथा पछाडि परेका समुदाय र घरधुरिहरुलाई अनुदान तथा खानेपानी महशुलमा छुट दिने व्यवस्था गरिएको छ। साथै परिच्छेद १० दफा ५६ मा "नेपाल सरकारले पानीका स्रोत, परिमाण, गुणस्तर, लाभान्वित क्षेत्र तथा खानेपानी तथा सरसफाइ प्रणालीका सम्पूर्ण अवयवहरु प्रस्ट देखिनेगरी तोकिएको समयमावधि भित्र बिदधुतिय अभिलेख सहितको एकीकृत नक्सा तयार गर्नु पर्नेछ" भन्ने उल्लेख गरि वाश प्लान निर्माणमा जोड दिएको छ।
- राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीती २०७६ ले पानीको सर्वोत्तम उपायोगका लागि उपयुक्त/कुशल सिंचाइ प्रविधिहरुको प्रवर्धन, एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन कार्यक्रम कार्यान्वयन, जमिनमुनिको पानी पुनर्भरणका लागि वर्षातको पानी सङ्कलन तथा पानी भण्डारण पोखरी, पानीको बहु उपयोग जस्ता प्रविधिहरुको विकाश तथा प्रवर्धनमा जोड दिएको छ।
- त्यसै गरि पन्ध्रौँ योजनामा ४.१ सोच: स्वच्छ, सुरक्षित, सर्वसुलभ र दिगो खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा, ४.२ लक्ष्य: सबैलाई आधारभुत स्तरको खानेपानी तथा सरसफाइ सेवाको पहुँच सुनिश्चित गर्दै गुणस्तरिय सेवा अभिवृद्धि गर्ने। ४.३ उद्देश्य: खानेपानी र सरसफाइ सेवाको प्रयाप्त, सुरक्षित र सर्वसुलभ रुपमा उपलब्धताबाट जनस्वास्थ्यमा सुधार गर्नु, सबै नागरिकलाई आधारभुत स्तरको सरसफाइ सेवामा पहुँच तथा मानव मल-मुत्र र फोहोर पानीको उचित व्यवस्थापन गरि वातावरणीय स्वच्छता कायम गर्नु, जलवायु परिवर्तन अनुकूल तथा विपद व्यवस्थापनमैत्री खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा सुनिश्चित गर्नु, खानेपानी तथा सरसफाइको दिगो सेवा प्रभावमा संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय तहको भूमिका सबलीकरण गर्दै क्षमता अभिवृद्धि गर्नु।

माथी उल्लेखित संवैधानिक, कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्थाहरुले समेत स्थानीय तहहरुको पानी क्षेत्रको विकासका लागि निर्दिष्ट योजना बनाउनु पर्ने सैद्धान्तिक आधार निर्माण भएको देखिन्छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा समेत खानेपानी, सिंचाइ, वातावरणीय सवाल तथा उर्जा विकास जस्ता जलस्रोत क्षेत्रका सवालहरु सम्बोधन गर्न यथेष्ट व्यवस्था रहेको पाइन्छ। पानी क्षेत्रका निर्दिष्ट योजनाहरुको नीति, कानून, मापदण्ड, योजना, कार्यान्वयन र नियमन जस्ता अधिकार स्पष्ट रुपमा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा रहेका छन्। यसरी स्थानीय सरकारहरुले जलस्रोतको समष्टिगत विकासका लागि नीति निर्माण गरी

आवधिक योजनाहरु मार्फत नागरिकका संविधान प्रदत्त अधिकार सुनिश्चितता तथा जीविकोपार्जनका अवसरहरु कार्यान्वयन गरि नागरिक सम्वृद्धिका लागि समेत जलउपयोग गुरुयोजना एक सहयोगी औजारका रुपमा रहने देखिन्छ।

१.१.२ एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनका अवधारणा र सिद्धान्तहरु

एउटा जलाधार भित्रका पानीसँग सम्वन्धित आवश्यकताहरु सँगसँगै सम्वोधन गर्ने, जलस्रोतका विविध पक्षहरु बीच सामञ्जस्यता कायम गर्ने र साथै पर्यावरणको सन्तुलन कायम गर्ने किसिमको समष्टिगत अवधारणालाई नै एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापन भन्ने गरिन्छ। जलस्रोत विकासका विभिन्न क्षेत्रहरु जस्तै: खानेपानी, सिंचाइ, जलविद्युत, वातावरण तथा पर्यावरण आदि सँगसँगै र एक अर्कालाई सहयोग पुऱ्याउने किसिमले लैजानु अर्थात समग्र जलाधार क्षेत्रको व्यवस्थापनका माध्यमबाट जलस्रोत क्षेत्रको विकास नै एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापन हो। एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापन अवधारणा अनुसार छरिएर रहेका स-साना जलभाग अथवा स्रोतहरुलाई संरक्षण र विवेकपूर्ण उपयोग तथा माटो, पानी, र वनस्पतीय स्रोत बीचको सामनजस्यता वा सह-सम्बन्धलाई ध्यानमा राखि ती स्रोतहरुको संरक्षण र विकासका लागि अपनाउनु पर्ने आवश्यक कामहरुको लेखाजोखा गर्नु हो।

सामाजिक समानता, आर्थिक सवलता र पर्यावरणीय दिगोपना एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनका आधारभुत सिद्धान्तहरु रहेका छन्।

सामाजिक समानता: सबै प्रयोगकर्ताहरु (विशेष गरी सीमान्तकृत र गरिब प्रयोगकर्ता समूहहरु) का लागि पर्याप्त मात्रामा र पानीको गुणस्तरमा समान पहुँच सुनिश्चित गर्नु हो। पानीको प्रयोगबाट प्राप्त लाभहरुको लागि सबै प्रयोगकर्ताहरुको अधिकारलाई पनि पानीको बाँडफाँट गर्दा विचार गर्न आवश्यक छ।

आर्थिक सवलता: उपलब्ध वित्तीय र जल स्रोतहरुको बाट सम्भावित प्रयोगकर्ताहरुको लाभ पुऱ्याउने र यसको लागि सबैभन्दा आर्थिक रूपमा उपयुक्त विकल्प चयन गर्न आवश्यक छ। यसले वर्तमान र भविष्यको सामाजिक र पर्यावरणीय लागत र लाभहरु विचार गर्नुपर्छ।

पारिस्थितिकीय दिगोपना: समग्र जलाधार क्षेत्रको स्वास्थ्यको संभावित जोखिमहरुको व्यवस्थापन सहितको योजना तर्जुमाका लागी ध्यान पुऱ्याउनु पर्ने आवश्यकता छ।

एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनका सम्वन्धमा तल उल्लेखित डबलिनमा सिद्धान्तहरु जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमाका लागी अत्यन्तै आवश्यक रहेका छन्।

सिद्धान्त १ : शुद्ध पानी सिमित जोखिमयुक्त स्रोत हो जुन बाँच्न, विकास गर्न तथा वातावरणको लागि अत्यावश्यक छ।

सिद्धान्त २ : पानीको विकास र व्यवस्थापन सहभागितात्मक विधिको आधारमा हुनु पर्छ जसले उपभोक्ता, योजनाविद, नीतिनिर्मातालाई समाहित गर्दछ।

सिद्धान्त ३ : पानीको सुरक्षात्मक व्यवस्थापनमा महिलाहरुको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ।

सिद्धान्त ४ : पानी सामुदायिक बस्तु हो तर यसको उच्च आर्थिक महत्व पनि छ।

१.१.३. दिगो विकास लक्ष्य

सन २०१५ मा संयुक्त राष्ट्र संघको साधारण सभाबाट अनुमोदन गरिएका १७ वटा दिगो विकास लक्ष्य १५ वर्षमा पुरा गर्न बिश्वब्यापी रूपमा १६९ वटा परिमाणात्मक लक्ष्य निर्धारण गरी यसको प्रगति मुल्यांकन गर्न २३२ सूचकहरु पनि तयार गरिएका छन्। यसै गरी नेपालमा ति १७ वटा लक्ष्य पुर्तिका निम्ति ४७९ वटा

सूचकहरु निर्धारित गरिएका छन् । यसरी निर्धारण गरिएका १७ वटा लक्ष्यहरु एक-आपसमा अन्तर सम्बन्धित छन्।

यसै गरि दिगो विकास लक्ष्य-६ खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता व्यवस्थापनका साथै एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनका क्षेत्रमा सन् २०३० सम्ममा के के उपलब्धि हासिल हुनुपर्ने भन्ने आधारमा तय गरिएको छ। दिगो विकास लक्ष्यको लक्ष्य नं. ६ ले खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धमा दिशानिर्देश गरेको छ। अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा नेपालले समेत प्रतिबद्धता जाहेर गरेको दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्नु स्थानीय सरकारको समेत कर्तव्य हुन आउछ। यस परिवेशमा दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न स्थानीय सरकारहरुले प्रक्रियागत विकासमा ध्यान पुऱ्याउनु पर्ने देखिन्छ। जलस्रोत क्षेत्रको समष्टिगत विकासका लागि उपलब्ध कानूनी प्रवन्ध तथा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धताहरु हासिल गर्न जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणको औचित्य अझै बढी पुष्टी हुन्छ।

दिगो विकास लक्ष्य-६ को समग्र सूचक “सन् २०३० सम्म, सबैका लागि सफा पानी तथा सरसफाइमा पहुँच सुनिश्चित गर्ने” रहेको छ भने, विशिष्ट सूचकहरु निम्न रहेका छन्।

- सबैका लागि सुरक्षित तथा खर्चले धान्न सक्ने मूल्यमा पिउने पानीमा सर्वसुलभ तथा समतामूलक पहुँच हासिल गर्ने।
- सबैका लागि पर्याप्त तथा समतामूलक सरसफाइ र स्वच्छतामा पहुँच हासिल गर्ने र खुला ठाउँमा दिसा गर्ने चलनको अन्त्य गर्ने।
- पानी तथा सरसफाइ व्यवस्थापनको सुधारका लागि स्थानीय समुदायहरुको सहभागितालाई साथ दिई त्यसलाई अझ सबल बनाउने।

दिगो विकास लक्ष्यहरुमा उल्लेखित लक्ष्य र नेपालले अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा गरिएका प्रतिबद्धताहरु हासिल गर्न क्षेत्रगत विकास योजना (ई. २०१६-२०३०) तर्जुमा भएको छ। क्षेत्रगत विकास योजना खानेपानी, सरसफाइ स्वच्छताका क्षेत्रमा निम्नानुसार अवधि र लक्ष्यहरु लिईएको छ।

- तत्कालीन चरण (ई. २०१६- २०२०): सबैको आधारभूत “वाश” सेवाहरुमा पहुँच सेवाको स्तरमा सुधार (मध्यम २५%/उच्च १५%) जनसंख्या
- मध्यकालीन चरण (ई. २०२१- २०२५): सेवाको स्तरमा सुधार (मध्यम ४०%/उच्च ३०%) जनसंख्या, कार्यदक्षता र दिगोपनमा सुधार
- दीर्घकालीन चरण (ई. २०२६- २०३०): सेवाको स्तरमा सुधार (मध्यम ५०%/उच्च ५०%) जनसंख्या, प्रभाव लेखाजोखा

१.१.४ अन्तरक्षेत्रीय सवालहरु

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण

जलउपयोग गुरुयोजना स्थानीय समुदायको सहभागितामा निर्माण हुने हुँदा पानी सँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने लिङ्ग, वर्ग र समुदायको आवश्यकता र चाहनामा आधारित हुने गर्दछ। नेपाल सरकारले वि.सं. २०८४ सम्ममा सबै नेपाली जनतालाई आधारभूत खानेपानी र सरसफाइ सेवा उपलब्ध गराउने राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल गर्ने तर्फ अग्रसर रहेको छ। त्यसका लागि पानी वितरण र उपभोग प्रक्रियालाई न्यायोचित र समावेशी बनाउन जलउपयोग गुरुयोजना ले सहयोग पुर्याउँदछ। पानीको घरायसी प्रयोगका लागि महिलाहरु पानीसँग बढी संलग्न हुने हुँदा स्रोत पहिचान, स्रोत छनौट देखि योजना तर्जुमाका चरणहरुमा जलउपयोग गुरु योजनाले महिलाहरुको उल्लेख्य सहभागिता गराउने गर्दछ। त्यस्तै अपांगता भएका व्यक्तिहरुको खानेपानी र सरसफाइ जस्ता आधारभूत सेवाहरुमा पहुँच बढाउन तथा अपांगतामैत्री

अवधारणाको विकासका लागि उनीहरूको जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणका हरेक चरणमा सहभागिता सुनिश्चित गर्दछ। हाम्रो देशको परिवेशमा जलस्रोतको पहुँच र नियन्त्रणमा लैङ्गिकताका आधारमा छाउपडी र जातीय भेदभावबाट प्रायः महिला, बालीका र सीमान्तकृत समूहका सदस्यहरू बढी प्रभावित भएको देखिन्छ। पानीको स्रोतको संरक्षण, पिउने पानी घर नजिक उपलब्ध हुँदा र निर्णय गर्ने तहमा महिला तथा सीमान्तकृत समूहको सहभागिताले उनीहरूको समयको बचत, लैङ्गिक हिंसाको जोखिम, शोषण र नकारात्मक परिणामहरू कम गर्न मद्दत गर्दछ साथै समुदायको जीविकोपार्जन प्रत्यक्ष रूपमा पानीसँग जोडिएको हुने हुँदा त्यस्ता बिपन्न वर्गहरूको सहभागिता जस्ता लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका सवालहरूलाई जलउपयोग गुरुयोजना निर्माण र तत् पश्चातका कार्यान्वयन प्रकृत्यामा समेटेको हुन्छ।

जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद जोखिम व्यवस्थापन

जलवायु परिवर्तनले गर्दा नेपालमा तापक्रममा वृद्धि तथा वर्षातको ढाँचा थप अनियमित र अप्रत्यासित हुदा प्राकृतिक स्रोतहरूको प्रयोग तथा पहुँचमा विवादहरू उत्पन्न हुनेगरेका छन् र यो बढ्दो क्रममा देखिन्छ। नेपालको कर्णाली नदी बेसिनमा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव अत्यधिक देखिएको छ। बाढी, खडेरी, तातो/शितलहर र आगजनी जस्ता चरम मौसमी र जलवायु सम्बन्धी प्रकोपहरूले यहाँका प्राकृतिक स्रोतहरूमा उल्लेखनीय रूपमा असर गर्ने र यसबाट पालिकामा बसोबास गर्ने समुदायहरूको स्वास्थ्य तथा जीविकोपार्जनका अवसरहरूमा प्रतिकूल प्रभाव देखिन्छ। हालैका वर्षहरूमा, विनाशकारी बाढीका कारण पानीका पूर्वाधारहरूमा थप संकट उत्पन्न गरेको छ भने खेतीयोग्य भूमिहरू कटानमा परि नष्ट भएका छन् र महामारीको प्रकोप देखिएका छन्। जलवायु परिवर्तनबाट उत्पन्न प्राकृतिक प्रकोपहरू मुख्यतः बाढी, पहिरो, खडेरी तथा लु (heat waves) जस्ता प्रकोपहरूले खानेपानी तथा सिंचाइका लागि प्रयोग भएका पानीका मुहानहरू पुरिने, सुक्ने, हराउने, भासिने तथा पानी गुणस्तरमा हास गरेको हुँदा त्यसले एकातिर समुदायको खानेपानी तथा जीविकोपार्जनका लागि आवश्यक पानीको अभाव भइरहेको छ भने अर्कोतिर खानेपानी, सिंचाइ तथा जलस्रोत व्यवस्थापनका लागि निर्मित संरचनाहरूको दिगोपना र सुचारुपनामा असर पुऱ्याईरहेको छ भने समुदायमा पानीजन्य रोगहरूमा वृद्धि भइरहेको छ।

जलवायु परिवर्तन तथा विपद जोखिम व्यवस्थापनका लागि यस पालिकाले “विपद पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना” तयार गरि कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। यस योजनाले पालिकामा पर्ने प्रभावको आधारमा प्रकोप तथा विपद जोखिमको स्तरीयकारण निम्नअनुसार गरेको छ।

पालिकास्तरीय प्रकोपको स्तरीकरण :

प्रकोपहरू	बाढी	जनावर आतंक	वालीमा रोगकिराको प्रकोप	सडक दुर्घटना	हावाहुरी	शीतलहर	आगलागि	माहामारी	असिना	चट्याड	शर्पदंश	खडेरी	भु-क्षय
अंक भार	१२	४	११	८	९	७	६	१०	२	०	२	४	३
स्तर	पहिलो	नवौं	दोस्रो	पाँचौं	चौथो	छैठौं	सातौं	तेस्रो	बाह्रौं	तेह्रौं	एघारौं	आठौं	दशौं

विपदका कारण यस पालिकामा सबै क्षेत्र जोखिममा रहेका छन् जसमध्ये ४, ७ र ९ नं. वडाहरू उच्च जोखिम देखिन्छन भने अन्य वडाहरू मध्यम जोखिममा रहेका छन्।

जानकी गाउँपालिकाको वडा अनुसारको सडकटासन्नता तथा क्षमता विश्लेषण :

वडा नं.	१	२	३	४	५	६	७	८	९
कुल अंकभार	३५	३६	३४	३८	३६	३७	४०	३७	४१
सडकटासन्नता स्तरीकरण	मध्यम	मध्यम	मध्यम	उच्च	मध्यम	मध्यम	उच्च	मध्यम	उच्च

जलवायु परिवर्तनबाट उत्पन्न जोखिमहरू तथा विपद पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना का प्राथमिकताहरू कार्यान्वयन तथा विपद जोखिम न्यूनीकरणका लागि जलउपयोग गुरुयोजनाले समुदायको क्षमता अभिवृद्धि गरि जलवायु परिवर्तन अनुकूलित र विपदहरू आइपर्दा पनि क्षति कम हुने हिसाबले गरिने योजना तर्जुमालाई महत्व दिएको छ।

औसत पानी पर्ने समयमा घटबढ भइरहेको हुँदा जलस्रोतहरूमा पानीको बहाव घट्दै गईरहेको र त्यसले प्रत्यक्ष रूपमा समुदायको खानेपानी आपूर्ति, सिंचाइ लगायत जीविकोपार्जनमा नकारात्मक प्रभाव पारेको छ। त्यस्तै विभिन्न किसिमका प्राकृतिक प्रकोपहरू मुख्यतः बाढी, पहिरो, भूकम्प जस्ता प्रकोपहरूले खानेपानी तथा सिंचाइका लागि प्रयोग भएका पानीका मुहानहरू पुरिने, सुक्ने, हराउने र भासिने गरेको हुँदा त्यसले एकातिर समुदायको खानेपानी तथा जीविकोपार्जनका लागि आवश्यक पानीको अभाव भइरहेको छ भने अर्कोतिर खानेपानी, सिंचाइ तथा जलस्रोत व्यवस्थापनका लागि निर्मित संरचनाहरूको दिगोपना र सुचारुपनामा असर पुऱ्याईरहेको हुँदा यस्ता समस्याहरूको न्यूनीकरणका लागि जलउपयोग गुरुयोजनाले समुदायको क्षमता अभिवृद्धि गरि जलवायु परिवर्तन अनुकूलित र प्रकोपहरू आइपर्दा पनि जोखिम कम हुने हिसाबले गरिने योजना तर्जुमालाई महत्व दिएको छ।

१.२ जलउपयोग गुरुयोजनाका उद्देश्य र क्षेत्र

१.२.१ जलउपयोग गुरुयोजनाका उद्देश्यहरू

जलउपयोग गुरुयोजनाको उद्देश्य स्थानीय स्तरमा जलस्रोतको प्रभावकारी, समानुपातिक, पारदर्शी र दक्ष रूपले पानीको बहु-उपयोग गर्न एकीकृत योजनाको विकास गर्नु हो। यस योजनाले स्थानीय सरकार र मातहतका जलाधार क्षेत्रहरू भित्रका कुनै निश्चित समुदाय वा समुदायहरू बीचमा जलस्रोतको सही उपयोग, समानुपातिक वितरण तथा बाँडफाँट मार्फत दिगो रूपमा सबै प्रकारका आवश्यकताहरू पुरा गर्न सुनिश्चितता प्रदान गर्दछ।

जलउपयोग गुरुयोजनाका विशिष्ट उद्देश्यहरू यसप्रकार छन्;

- सम्बन्धित भूगोल भित्रको जलस्रोतसँग सम्बन्धित सूचना तथा सुविधाहरू पहिचान गर्ने।
- पानीका उपलब्ध सबै स्रोतहरूको विश्लेषण गरी स्रोतहरूको समतामूलक विवेकपूर्ण प्रयोग र दिगोपनाको सुनिश्चितता गर्नका साथै योजना प्रति अपनत्वको भावनाको विकास गरी निर्मित संरचनाहरूलाई दीर्घकालीन बनाउन मद्दत गर्ने।
- जलस्रोतहरूको बहुउपयोग गर्नको लागि अल्पकालिन, मध्यकालिन र दीर्घकालीन योजना तर्जुमा गरि यस क्षेत्रमा दीर्घकालीन लगानी प्राप्त गर्ने।
- वातावरणीय दिगोपनाको साथै जल सम्बन्धित भौतिक पुर्वाधारहरू र तिनको दिगो व्यवस्थापनको लागि संस्थागत र वित्तीय व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने।
- जलस्रोत क्षेत्रको लगानी नीति तथा दुरदृष्टी निर्माण गरी लक्ष्य हासिल गर्न आन्तरिक तथा बाह्य श्रोत तथा सरोकारवाला पहिचान गर्ने।

- गाउँपालिका स्तरका जलस्रोत र यससँग सम्बन्धित प्राकृतिक स्रोतहरूको संरक्षण गर्न, सरसफाइ र स्वच्छता प्रवर्द्धन आदिमा सरोकारवालाहरूको क्षमता विकास गर्ने।
- जलस्रोत, सरसफाइ र स्वच्छताको क्षेत्रमा पारदर्शिता, सहभागिता र जवाफदेहिताको अभ्यासको माध्यमबाट सुशासन प्रवर्द्धन गर्ने।
- जलाधार तथा उपजलाधार क्षेत्र भित्र पर्ने पानीका स्रोतहरूको संरक्षणमा बढावा दिँदै पानीको पुनर्भरण, पुनर्धारण र पुनर्उपयोग तथा वातावरणीय स्वच्छताका पक्षहरूमा सम्बन्धित सरोकारवालाहरूको क्षमता विकास तथा सचेतिकरण गर्ने।
- जलस्रोत, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी सेवाहरूको उपयोगबाट प्राप्त हुने लाभहरूमा समतामूलक पहुँचका साथै जलस्रोतको न्यायोचित बाँडफाँट सुनिश्चित गर्ने।
- पानीसँग सम्बन्धित योजना तर्जुमा, क्षमता विकास र कार्यान्वयनका हरेक पक्षमा महिला तथा अन्य सीमान्तकृत समूहहरूको समतामूलक सामाजिक तथा आर्थिक विकासलाई प्रवर्द्धन गर्ने।

१.२.२ जलउपयोग गुरुयोजनाले समेटने क्षेत्रहरू

कुनै निश्चित क्षेत्र भित्र अवस्थित पानीका स्रोतहरू (पृथ्वीको सतहमाथी वा सतहका वा सतह भित्रका) को व्यवस्थापन- गरी दिगो उपयोग गर्न गुरुयोजनाले समेट्ने क्षेत्रहरूलाई जलस्रोत व्यवस्थापन कुर्सिका माध्यमबाट ब्याख्या गर्ने गरिन्छ।

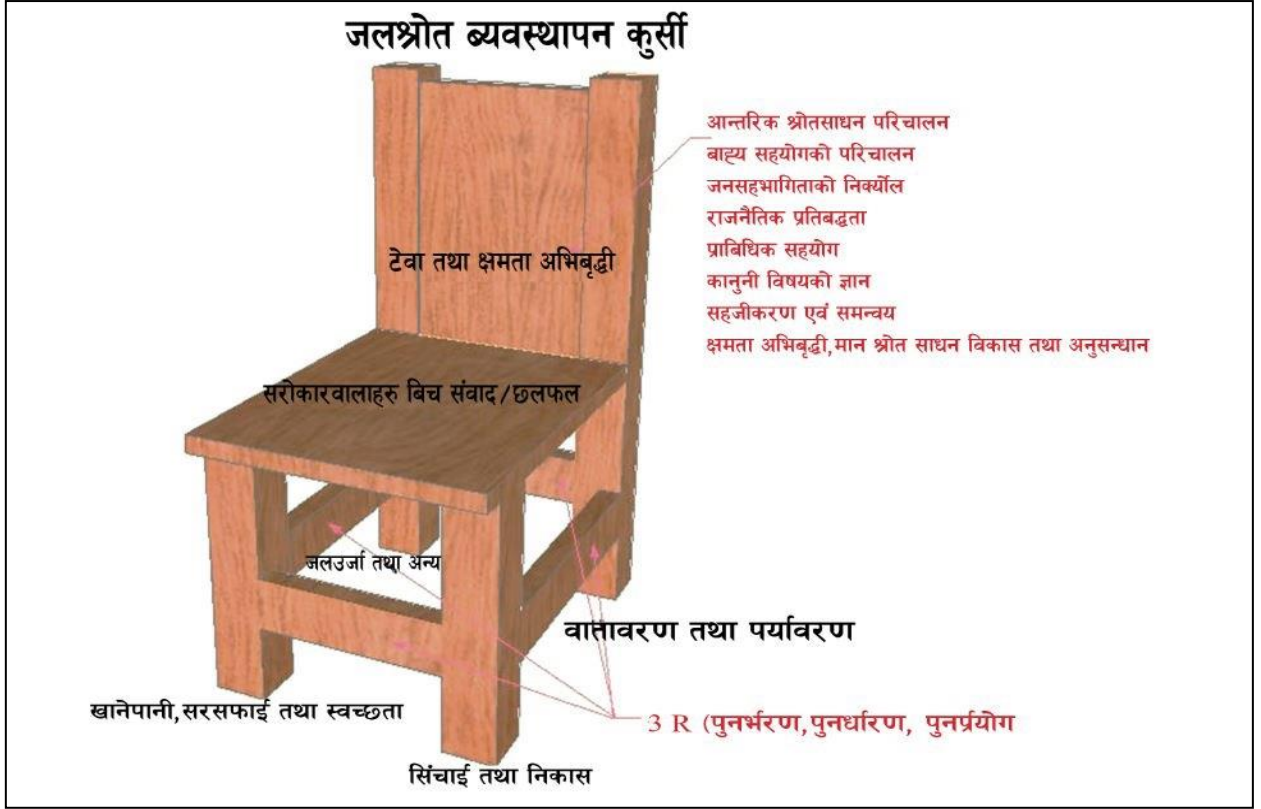
जलस्रोत व्यवस्थापन कुर्सि :- जलउपयोग गुरुयोजनालाई विद्यमान कानुनी प्रावधानहरू अनुसार निर्माण गर्न तथा गुरुयोजना तयारीलाई सहज बनाउनुका साथै योजना निर्माण प्रकृतिलाई व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन गर्नका लागि जलउपयोग व्यवस्थापन कुर्सिको अवधारणालाई अवलम्बन गरिएको छ । यो अवधारणा सरोकारवालाहरूको बुझाईमा एकरूपता ल्याउन निकै प्रभावशाली औजारका रूपमा रहेको छ । जलस्रोत व्यवस्थापन कुर्सिले औँल्याएका र गुरुयोजनाले समेट्ने ४ (चार) वटा क्षेत्रहरूको चर्चा तल गरिएको छ ।

खानेपानी तथा सरसफाइ:- खानेपानीका योजनाहरू (नयाँ, मर्मत, पुर्ननिर्माण, सेवा विस्तार र सतह, भुमिगत, बर्षातको पानी आदि), स्रोत सुधार तथा संरक्षण, स्वच्छता, सरसफाइ र चर्पी निर्माण, व्यक्तिगत, घरेलु तथा वातावरणीय सरसफाइ, खुला दिसामुक्त तथा पूर्ण सरसफाइ योजना र योजनाहरूको सञ्चालन तथा मर्मत सम्भार रणनीति आदि ।

सिंचाइ तथा निकास:- परम्परागत कुलो सिंचाइ योजना र लघु तथा आधुनिक पोखरी सिंचाइ योजनाहरू र ढल निकास। परम्परागत सिंचाइ (कुलो, नहर) प्रणाली हालको सिंचाइ प्रणालीहरूको मर्मत सम्भार तथा पुनःनिर्माण आदि। आधुनिक सिंचाइ (फोहरा सिंचाइ, थोपा सिंचाइ, पोखरी) करेसाबारीको लागि लघु सिंचाइ, खेर जाने पानीको उचित निकास तथा करेसावारी व्यवस्थापनमा प्रयोग आदि।

वातावरण तथा पर्यावरण:- स्रोत सुधार तथा संरक्षण, स्रोतहरूको पुनर्भरण, पुनर्धारण र पुनर्उपयोग क्रियाकलापहरू, बर्षातको पानी सङ्कलन, विभिन्न पोखरीहरू निर्माण तथा (मनोरञ्जनात्मक र धार्मिक, माछापोखरी, आहाल), वन व्यवस्थापन, चरन क्षेत्रहरूको व्यवस्थित विकास, पाखो तथा गह्रा सुधार, नदी नियन्त्रण, पहिरो नियन्त्रण, वातावरणीय सरसफाइ आदि।

जलशक्ति र अन्य:- परम्परागत तथा सुधारिएको पानीघट्ट, साना जलविद्युत उत्पादन आदि। पानीमिल, सुधारिएको घट्ट, घरेलु उद्योगका लागि पानी, लघु जलविद्युत योजना, माछा पोखरी, जनावरका लागि पानी, धार्मिक प्रयोजनका एवं जलक्रिडास्थलका लागि पानी, उन्नत स्तरको जीविकोपार्जन लघुवित्त विकास (सामुदायिक संस्था र सहकारी आदि)

चित्र- १ : जलउपयोग गुरुयोजना तथा जलश्रोत व्यवस्थापन कुर्सी

माथि उल्लेखित मुख्य क्षेत्र बाहेक पनि गुरुयोजनाको समग्र निर्माण चरणले तपसिलका विषयवस्तु समेटेको हुन्छ।

- जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद जोखिम व्यवस्थापनका लागि पानीका स्रोतहरूको पुनर्भरण, पुनर्धारण र पुनर्प्रयोग।
- सरोकारवालाहरूको छलफलको थलो: जलस्रोतहरूको समष्टिगत प्रयोगमा उत्पन्न हुन सक्ने विवाद न्यूनीकरण, जलाधार क्षेत्रहरू विचको पारस्परिक सम्बन्ध, पानीको उपयोगितामा पानीका उपयोगका क्षेत्रहरूको प्राथमिकता आदि।
- टेवा तथा क्षमता अभिवृद्धि: स्थानीय तह, समुदायहरूको आन्तरिक तथा बाह्य स्रोत साधनको परिचालन, जनसहभागिताका पक्षहरू, राजनैतिक क्षेत्रको प्रतिबद्धता, कानुनी विषयहरूको सचेतिकरण, स्थानीय स्रोत साधनहरूको समग्र विश्लेषण र स्थानीय समुदायहरूको क्षमता विकास आदि।
- समग्रमा स्थानीय सरकारहरूले आफ्नो योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र मुल्याङ्कन गर्दा साथै स्रोत साधन जुटाउन र सरोकारवालाहरूलाई छलफल र लगानीको वातावरण बनाउन जलस्रोत व्यवस्थापन कुर्सीलाई सहज औजारको रूपमा प्रयोग गर्न सक्दछन्।

१.३ जल उपयोग गुरुयोजना निर्माणमा अपनाइएका पद्धतीहरू

१.३.१ स्थानीय तहका विद्यमान रणनीतिक योजनाहरूको समिक्षा

यस गाउँपालिकाले जलस्रोतको एकीकृत विकास तथा व्यवस्थापन सम्बन्धि ऐन तथा नीतिहरू निर्माण गरेको देखिँदैन तर खानेपानी तथा सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक २०७९ मसौदा तयार गरि छलफलमा ल्याएको छ, यो विधेयक गाउँपरिषदबाट पारित हुन बाँकि रहेको छ । यस गाउँपालिकाले विद्यमान खानेपानी योजनाहरूको तथ्याङ्क विद्युतिय प्रणाली अनुसार N-WASH मा इन्भेष्ट्री गरेको देखिएतापनि गाउँपालिकाको खासश्व योजना भने निर्माण भएको देखिँदैन । हाल जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणको आवधिमा यस गाउँपालिकाको सबै बस्तीहरूको सहभागितामा गुरुयोजनाका लागि आवश्यक पर्ने तथ्याङ्कहरू सङ्कलन गरि DAI Collect मा वित्तीय प्रविष्टि तथा भण्डारण गरिएको छ । यसका साथै गाउँपालिकाले तपशिलका ऐन, नीति, कार्यविधि, र योजनाहरू निर्माण गरेको देखिन्छ ।

तालिका- १: गाउँपालिकाले तयार गरेका विभिन्न ऐन, नीतिनियम, योजना तथा कार्यविधिहरू

जानकी गाउँपालिकाले निर्माण गरेका ऐन/नीति, कार्यविधि तथा योजनाहरू	कार्यान्वयनको अवस्था
जानकी गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण २०७७	कार्यान्वयनमा रहेको
जानकी गाउँपालिकाको सहकारी ऐन, २०७४	कार्यान्वयनमा रहेको
जानकी गाउँपालिकाको वातावरण तथा प्राकृतिक श्रोत संरक्षण ऐन, २०७७	कार्यान्वयनमा रहेको
जानकी गाउँपालिकाको विद्यालय शिक्षा व्यवस्थापन तथा सञ्चालन कार्यविधि, २०७७	कार्यान्वयनमा रहेको
जानकी गाउँपालिकाको सक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण कार्यविधि, २०७७	कार्यान्वयनमा रहेको
जानकी गाउँपालिकाको उपभोक्ता समिति गठन, परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७४	कार्यान्वयनमा रहेको
जानकी गाउँपालिकाको गाउँ सभा सञ्चालन कार्यविधि, २०७४	कार्यान्वयनमा रहेको
जानकी गाउँपालिकाको अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको परिचयपत्र वितरण कार्यविधि, २०७५	कार्यान्वयनमा रहेको
जानकी गाउँपालिकाको आवधिक विकास योजना २०७९/०८०-२०८३/८४	कार्यान्वयनमा रहेको
जानकी गाउँपालिकाको क्षमता विकास योजना २०७९	कार्यान्वयनमा रहेको
राजस्व सुधार कार्ययोजना २०७९/८०-२०८१/८२	कार्यान्वयनमा रहेको
रानी जमरा कुलारिया सिंचाइ आयोजना सन् २०११-२०२३	कार्यान्वयनमा रहेको
विपद पुर्बतयारी तथा प्रतिकार्य योजना २०७९	कार्यान्वयनमा रहेको

स्रोत : जानकी गाउँपालिकाको वेबसाइट, (<https://janakimunkailali.gov.np/>)

माथि उल्लेख गरिए अनुसारका केहि ऐन, कार्यविधि तथा योजनाहरूको निर्माण गरिएको भएतापनि त्यसको पूर्ण रुपमा कार्यान्वयन हुन सकेको देखिँदैन। साथै खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्धनका लागि प्रत्यक्ष रुपमा सहयोग पुऱ्याउने नीति तथा रणनीतिहरू जस्तै: जलस्रोत नियमावली, खानेपानी तथा सरसफाइ रणनीति/पूर्ण सरसफाइ रणनीतिहरू बनेको देखिँदैन। त्यसैले पनि अब निर्माण हुने खानेपानी,

सरसफाई तथा स्वच्छता योजना र यस जलउपयोग गुरुयोजना गाउँपालिकाको लागि क्षेत्रगत योजना तर्जुमा गर्न कोशेदुंगा साबित हुने अपेक्षा गरिएको छ।

१.३.२ रणनीतिक योजनाहरूको एकीकरण

यस गाउँपालिकामा वातावरण तथा प्राकृतिक श्रोत संरक्षण ऐन, वातावरणीय अध्ययन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण कार्यविधि, विपद पुर्बतयारी तथा प्रतिकार्य योजना, आवधिक योजना, उपभोक्ता समिति गठन, परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि आदि एकीकृत जलस्रोत संग सम्बन्धित ऐन नीति कार्यविधि र योजनाहरू पारित गरि कार्यान्वयन अवस्थामा रहेको देखिन्छ । गाउँपालिकाले पारित गरेका यी ऐन नीतिहरूको कार्यान्वयन सम्बन्धका प्रतिबेदन वा तथ्याङ्कहरू हाल उपलब्ध नभएकोले कार्यान्वयनको हालको अवस्था बारे भने विश्लेषण गर्न सकिने अवस्था छैन । तथापी जलउपयोग गुरुयोजना तयारीका क्रममा हाल सम्म गाउँपालिकाले पारित गरेका एकीकृत जलस्रोतसँग सम्बन्धित ऐन, नीति, नियम र योजनाहरूको अध्ययन गरि गुरुयोजना तर्जुमा गर्दा विद्यमान ऐन नीति तथा कार्यविधि अनुसार योजना तर्जुमा गर्ने कार्य गरिएको छ। गाउँपालिकाको जलस्रोत सम्बन्धित रणनीति, आवधिक योजना र गाउँपालिकाको पार्श्वचित्रका तथ्याङ्कहरू, विभिन्न विषयगत शाखाका तथ्याङ्कहरूका साथै सरोकारवाला निकायहरूको तथ्याङ्कहरू समेतलाई समायोजन गरी गुरुयोजनाको अन्तिम प्रारूप तयार गरिएको छ। जलउपयोग गुरुयोजना तयार गर्दा गाउँपालिकाबाट उपलब्ध तथ्याङ्कहरूका अतिरिक्त आवश्यक अन्य तथ्याङ्कहरू सामाजिक तथा प्राविधिक सर्वेक्षण, सर्वेक्षणका क्रममा गरिएका गोष्ठी, तालिम, भेला, अन्तर्क्रिया, लक्षित समुह/समुदाय भेटघाटमा आधारित भई राष्ट्रिय स्तरका सम्बन्धित ऐन, नीति, र राष्ट्रिय लक्ष्यहरूलाई समेत ध्यानमा राख्दै योजनाहरू तर्जुमा गरिएका छन्।

१.३.३ जलउपयोग गुरुयोजना तयारी प्रकृया र चरणहरू

जलउपयोग गुरुयोजनाको अन्तिम प्रतिवेदन गाउँपालिकास्तरमा गरिएका श्रृंखलावद्ध क्रियाकलापहरूको नतिजा हो। गुरुयोजना तयारीमा गरिएका क्रियाकलापहरूमा गाउँपालिकाकामा तर्जुमा गरिएका क्षेत्रगत रणनीति तथा योजनाहरू अध्ययन, गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति अवलोकन, समुदाय स्तरमा गरिएका सर्वेक्षण, अन्तर्क्रिया, जनचेतना तथा क्षमता विकास निश्चित समुदाय तथा जानिफकार भेटघाट, संस्थागत क्षमता विकासका कार्यहरू तथा तथ्याङ्क प्रमाणीकरण तथा योजना तर्जुमा गोष्ठीहरू पर्दछन्। गुरुयोजना तयारी कार्यलाई एकरूप बनाउन तथा यस कार्यमा समुदायको सहभागिता सुनिश्चित गर्न चरणवद्ध कार्यपद्धति निर्माण गरि कार्यान्वयनमा ल्याईएको छ। यस प्रक्रियामा निम्न अनुसारका पाँचवटा चरण अन्तर्गत चित्र-२ अनुसार १३ वटा खुड्किलामा आधारित रही जलउपयोग गुरुयोजनाको कार्य सम्पादन गरिएको थियो।

जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणका चरणहरू

चित्र- २ : जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणका चरणहरू

तयारी तथा पुर्व योजना तर्जुमा चरण

जलउपयोग गुरुयोजनाको प्रारम्भिक चरण भित्र स्थानीय तह (गाउँपालिका र वडा) को आवश्यकता, उत्सुकता, लगानी प्रतिबद्धता आदिमा आधारित भई गाउँपालिका छनौट गर्ने लगायत सेवा प्रदायक संस्था र व्यक्तिहरु छनौट तथा तालिम लगातयका क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरिएका थिए।

तयारी चरणमा युएसएआइडी कर्णाली जल परियोजनाले NWASH र जलउपयोग गुरुयोजना निर्माण (DAI Collect KoBo) सम्बन्धि ४ दिने प्रशिक्षक प्रशिक्षण तालिम आयोजना गरेको थियो। उक्त प्रशिक्षक प्रशिक्षण तालिममा साझेदार संस्थाबाट गुरुयोजना निर्माण लक्ष्य राखिएका कैलालीका ३ वटा स्थानीय तहहरुका लागि ४ जना विज्ञहरु सहभागी भएका थिए । त्यसैगरि साझेदार संस्थाको आयोजना तथा साझेदार संस्था र युएसएआइडी कर्णाली जल परियोजनाका प्रशिक्षकहरुको सहजीकरणमा टिकापुरमा आयोजना गरेको ३ दिने तथ्याङ्क सङ्कलक तालिममा लक्षित ३ वटा पालिकाहरुका लागि ४९ जना तथ्याङ्क सङ्कलकहरुले तालिम सम्पन्न गरेका थिए । उक्त तालिमहरुका सहभागीहरुको विवरण निम्न तालिका अनुसार रहेको छ ।

तालिका- २: प्रशिक्षक प्रशिक्षण तालिम र तथ्याङ्क संकलक तालिमको सहभागिता विवरण

जम्मा सहभागी	लिंग अनुसार			जातजाती अनुसार सहभागी विवरण					
	महिला	पुरुष	अन्य	ब्राम्हण/ठकुरी/क्षेत्री/सन्यासी	दलित	जनजाती	नेवार	मुस्लिम	अन्य
प्रशिक्षक प्रशिक्षण तालिम									
४	१	३	०	३	०	१	०	०	०
तथ्याङ्क सङ्कलनकर्ता (गणक) तालिम									
४९	२१		०	२८	२	१८	१	०	०

क्षमता विकास चरण

जलउपयोग गुरुयोजना तयारीका सम्पूर्ण कार्यहरुको अगुवाई तथा नेतृत्व गाउँपालिकाबाट गर्नुपर्ने भएकाले यस चरणमा जलउपयोग गुरुयोजना तयारीका लागि स्थानीय स्तरमा विभिन्न सरोकारवालाहरुको क्षमता विकास गर्ने कार्यहरु गरिएका थिए। जस अन्तरगत गाउँपालिका स्तरमा जलउपयोग गुरुयोजना सम्बन्धी परामर्श गोष्ठी तथा अभिमुखिकरण, ९ वटै वडाहरुमा वडास्तरीय जलउपयोग गुरुयोजना तयारी प्रक्रिया सम्बन्धी परामर्श बैठक र अभिमुखिकरण गोष्ठी, वडा तहमा दलित, महिला तथा पछाडि परेका सामाजिक वर्गहरुको लागि आत्मविश्वास अभिवृद्धि तालिम, वडा स्तरीय गुरुयोजना तथ्याङ्क सङ्कलनमा समन्वय र सहयोग गर्न स्वयम् सेवी सहजकर्ता छनौट, विभिन्न प्राविधिक समितिहरु गठन तथा अभिमुखिकरण बैठक र अन्तरक्रिया आदि क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरिएका थिए। यो चरणमा अध्ययन चरणमा सम्पादन गरिने क्रियाकलापहरु सम्बन्धी विस्तृत कार्ययोजना समेत तयार गरिएको थियो।

जानकी गाउँपालिकामा जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणको क्रममा विभिन्न क्षमता विकासका क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरिएका छन् । तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि परिचालन हुने गणकहरुका लागि NWASH तथा DAI Collect KoBo एप्लिकेशन प्रयोग सम्बन्धि तालिम, वडा तथा गाउँपालिकास्तरमा जनप्रतिनिधिहरु/स्थानीय बुद्धिजिबि, समाजसेवी, गाउँपालिका स्तरमा क्रियाशील राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरु सहितको उपस्थितिमा क्षमता विकासका विभिन्न क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरिएका थिए । जलउपयोग गुरुयोजना तयारी प्रक्रिया, जलस्रोतको न्यायिक बाँडफाँट, जलश्रोत सम्बन्धि विद्यमान कानूनहरुको जानकारीका साथै जलस्रोतहरुमा समान अधिकार सम्बन्धमा महिला तथा पछाडि परेका

वर्गका प्रतिनिधिहरूसँग छलफल तथा उनिहरुलाई सहभागितात्मक र तथ्याङ्क सङ्कलन तथा प्रमाणीकरणमा सहभागी गराई योजना तर्जुमा गर्दा सक्रिय सहभागिता तथा गुरु योजनाको कार्यान्वयनका लागि आत्मविश्वास अभिवृद्धि तालिम सञ्चालन गरिएको थियो । जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणका क्रममा जानकी गाउँपालिकामा सञ्चालन गरिएका क्षमता विकास सम्बन्धि क्रियाकलापहरुका सहभागीहरुको लैङ्गिक र जातीय विवरण तपशिलका तालिकाहरुमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका :३ - गाउँपालिका स्तरीय अभिमुखीकरण तथा परिकल्पना गोष्ठी विवरण

गाउँपालिका स्तरीय जलउपयोग गुरुयोजना अभिमुखीकरण तथा परिकल्पना गोष्ठी विवरण		लिंग अनुसार सहभागी संख्या			जातीय वर्ग अनुसार सहभागी संख्या			
गोष्ठी आयोजना भएको स्थान	गोष्ठी आयोजना गरेको मिति	पुरुष	महिला	जम्मा	ब्राह्मण/क्षेत्रि/ठकुरी/सन्यासी	दलित	जनजाति	जम्मा
पालिका केन्द्र	बैशाख १५, २०८०	१८	६	२४	१०	४	१०	२४

स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना २०८०, क्षमता विकासका क्रियाकलापहरु

तालिका :४ - वडा स्तरीय अभिमुखीकरण तथा परामर्श गोष्ठी विवरण

जलउपयोग गुरुयोजना अभिमुखीकरण तथा परामर्श गोष्ठी विवरण		लिंग अनुसार सहभागी संख्या			जातीय वर्ग अनुसार सहभागी संख्या			
गोष्ठी आयोजना भएको वडा नं.	गोष्ठी आयोजना गरेको मिति	पुरुष	महिला	जम्मा	ब्राह्मण/क्षेत्रि/ठकुरी/सन्यासी	दलित	जनजाति	जम्मा
जानकी- १	बैशाख १८, २०८०	३०	८	३८	८	२	२८	३८
जानकी- २	बैशाख १७, २०८०	२७	३	३०	१४	१	१५	३०
जानकी- ३	बैशाख १८, २०८०	२०	१२	३२	१०	३	१९	३२
जानकी- ४	बैशाख १९, २०८०	१५	१३	२८	८	५	१५	२८
जानकी- ५	बैशाख २०, २०८०	१९	१८	३७	८	१	२८	३७
जानकी - ६	बैशाख २४, २०८०	२१	१०	३१	७	४	२०	३१
जानकी- ७	बैशाख २१, २०८०	२१	१६	३७	६	२	२९	३७
जानकी- ८	बैशाख २२, २०८०	२५	१५	४०	१५	४	२१	४०
जानकी- ९	बैशाख २५, २०८०	२२	७	२९	१९	६	४	२९

स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना, क्षमता विकासका क्रियाकलापहरु, २०८०

तालिका :५ - वडा स्तरीय महिला/दलित तथा सीमान्तकृत समुहको लागि आत्मविश्वास तालिम विवरण

जलउपयोग गुरुयोजना महिला/दलित तथा सीमान्तकृत समुहलाई आत्मविश्वास निर्माण तालिम विवरण		लिंग अनुसार सहभागी संख्या			जातीय वर्ग अनुसार सहभागी संख्या			
गोष्ठी आयोजना भएको वडा नं.	गोष्ठी आयोजना गरेको मिति	पुरुष	महिला	जम्मा	ब्राह्मण/क्षेत्रि/ठकुरी/सन्यासी	दलित	जनजाति	जम्मा
जानकी- १	बैशाख २९ र ३०, २०८०	२०	२४	४४	७	१	३६	४४
जानकी- २	बैशाख २७ र २८, २०८०	१४	३०	४४	१४	२	२८	४४
जानकी- ३	बैशाख ३१ र जेठ १, २०८०	१८	१८	३६	७	३	२६	३६

जानकी- ४	जेठ ३ र ४, २०८०	१२	२७	३९	२	३०	३९
जानकी- ५	, जेठ ५ र ६ २०८०	११	२५	३६	६	१	३६
जानकी - ६	जेठ ११ र १२, २०८०	९	१५	२४	४	४	२४
जानकी- ७	जेठ ८ र ९, २०८०	१६	१९	३५	२	२	३१
जानकी- ८	जेठ १५ र १६, २०८०	७	१७	२४	७	४	२४
जानकी- ९	जेठ १४ र १५, २०८०	१५	१३	२८	१७	६	२८

स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना, क्षमता विकासका क्रियाकलापहरु, २०८०

तालिका :६ - वडा स्तरीय क्षमता अभिवृद्धि गोष्ठी विवरण

जलउपयोग गुरुयोजना क्षमता अभिवृद्धि गोष्ठी विवरण		लिङ्ग अनुसार सहभागी संख्या			जातीय वर्ग अनुसार सहभागी संख्या				
गोष्ठी आयोजना भएको वडा नं.	गोष्ठी आयोजना गरेको मिति	पुरुष	महिला	जम्मा	ब्राह्मण/क्षेत्रि/ठकुरी/सन्यासी	दलित	जनजाति	मुस्लिम	जम्मा
जानकी- १	जेठ २१, २०८०	२०	११	३१	६	१	२४	०	३१
जानकी- २	जेठ २१, २०८०	२१	११	३२	१६	१	१५	०	३२
जानकी- ३	जेठ २२, २०८०	१५	१२	२७	४	४	१९	०	२७
जानकी- ४	जेठ २३, २०८०	११	२१	३२	४	४	२२	२	३२
जानकी- ५	जेठ २४, २०८०	१२	२५	३७	८	३	२६	०	३७
जानकी - ६	जेठ २४, २०८०	१६	१६	३२	४	५	२३	०	३२
जानकी- ७	जेठ २५, २०८०	१९	२१	४०	२	१	३७	०	४०
जानकी- ८	जेठ २५, २०८०	२५	१४	३९	१२	८	१९	०	३९
जानकी- ९	जेठ २६, २०८०	१८	११	२९	१८	६	५	०	२९

स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना, क्षमता विकासका क्रियाकलापहरु, २०८०

सूचना सङ्कलन/अध्ययन चरण

यस चरणमा क्षमता विकास चरणमा तयार गरिएको कार्ययोजनामा आधारित भई वडा स्तरीय भेला र बैठकहरुका माध्यमबाट उप-जलाधार क्षेत्रहरुमा सामाजिक स्रोत नक्शांकनको कार्य गर्नुका साथै जलउपयोगका क्षेत्रगत योजनाहरुको विद्यमान अवस्था पहिचान गर्नका लागि सघन रुपले सामाजिक र प्राविधिक अध्ययन गर्ने जस्ता कार्य सम्पादन गरिएका थिए। उक्त कार्यहरुको लागि वडा स्तरीय गोष्ठीहरुबाट पहिचान भएका तथ्याङ्कहरुको स्थलगत अध्ययन गर्नका लागि प्रत्येक वडाहरुमा ३ देखि ४ दिन सम्म सामाजिक र प्राविधिक क्षेत्रका कर्मचारीहरुको छुट्टाछुट्टै टोली तयार गरी उक्त क्षेत्रका लागि समन्वय गर्न तोकिएका स्थानीय स्वयम् सेवीहरुको सहयोगमा विद्यमान तथ्याङ्क सङ्कलन कार्यहरु सम्पन्न गरिएका थिए। यस कार्यमा उप-जलाधार क्षेत्र भित्रका सम्पूर्ण टोल तथा वस्तीहरुको घरधुरी सहितको तथ्याङ्क, विद्यमान खानेपानी तथा सरसफाइको तथ्याङ्क, निर्माण सम्पन्न एवं चालु अवस्थामा रहेका जलस्रोतसँग सम्बन्धित सबै क्षेत्रका योजनाहरुको तथ्याङ्क सङ्कलन एवं सञ्चालन अवस्था विश्लेषण गरि निश्चित ढाँचाका फारमहरुमा भरी हरेक क्षेत्रको अवस्था विश्लेषण गर्ने कार्य गरिएको थियो। यो चरणमा आवश्यकता अनुसार गाउँपालिकाले तोकेको सम्पर्क व्यक्ति, गाउँपालिका भित्र कार्यरत जलस्रोत सम्बद्ध क्रियाशिल शाखाहरुको समन्वय र स्थानीय तथ्याङ्क सङ्कलकहरु परिचालन गरी तथ्याङ्कहरु सङ्कलन गरिएको थियो। वडा भित्रका सम्पूर्ण उप-जलाधार क्षेत्रहरुको तथ्याङ्क सङ्कलन, गोष्ठीहरुमा छलफल तथा प्रमाणीकरण, र अवस्था विश्लेषण तथा योजना तर्जुमाका लागि तयारी यसै चरणमा गरिएको थियो।

जानकी गाउँपालिकामा जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणको क्रममा १ वटै वडाका १४ वटै वस्तिहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्दा महिला तथा पछाडि परेका वर्गहरू र बडघरहरूको उपस्थितिमा सहभागितात्मक सामाजिक अध्ययन तथा स्रोत नक्शांकन विधि प्रयोग गरि तथ्याङ्कहरूको खाका प्रमुख पहिचान गरिएको थियो। पहिचान भएका टोलहरूको विस्तृत विवरण स्थलगत भ्रमण गरि बडघरहरूको सहयोग तथा स्थानीय तथ्याङ्क जानकारहरूसँगको छलफलबाट संकलित तथ्याङ्क/सुचनाहरूको प्रविष्टि N-WASH/DAI Collect KoBo मा गरिएको थियो । संकलित तथ्याङ्कहरूको विवरण संलग्न अनुसूचीहरूमा उल्लेख गरिएको छ।

योजना तर्जुमा चरण

यस चरणमा उप-जलाधार क्षेत्रहरूको विद्यमान संकलित तथ्याङ्कहरूको आधारमा सबै क्षेत्रको हालको अवस्था विश्लेषण गरी उप-जलाधार क्षेत्रस्तरबाट जलस्रोत सँग सम्बन्धित सबै (खानेपानी, सरसफाइ, उर्जा, वातावरण र पर्यावरण, संस्थागत विकास, स्थानीय मानव संसाधन विकास) क्षेत्रको आवश्यकता पहिचान गरी सबै क्षेत्रका क्षेत्रगत योजनाहरू तर्जुमा गरी वडाका जनप्रतिनिधीहरूको नेतृत्वमा योजनाहरूको वडास्तरीय अन्तिम प्राथमिकिकरण गरिएको थियो । मापदण्डमा आधारित प्राथमिकीकरण औजार (CBRT) को आधारमा खानेपानीका योजनाहरूको प्राथमिकिकरण, समुदायको विद्यमान अवस्था, कठिनता विश्लेषण, वास्तविक माग र प्राविधिक परामर्शलाई समेत आधार गरिएको थियो भने अन्य योजनाहरूको हकमा बढी क्षेत्रफल, जनसंख्या लाभान्वित हुने, प्रतिव्यक्ति लागत कम हुने, बिगत ५ वर्षमा कुनै पनि निकायबाट बजेट बिनियोजन नभएको तथा व्यवस्थापकीय क्षमता राम्रो भएका र आयआर्जनमा सहयोग पुग्ने जस्ता मापदण्डहरू माथी गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधी र सरोकारवालाहरूले व्यापक छलफल सहित अनुमोदन गरि सोको आधारमा योजनाहरू छनौट गरिएका थिए ।

वडामा योजना तर्जुमा गर्दा योजना तथा कार्यक्रमहरूलाई वडाले कार्यान्वयन गर्ने तथा बाह्य सहयोग र आन्तरिक स्रोत परिचालन गरि कार्यान्वयन गरिने गरि छुट्टाएर गाउँपालिका स्तरको गुरुयोजनामा समावेश गरिएका छन् । संकलित तथ्याङ्कहरू माथि छलफल तथा प्रमाणीकरण र परिमार्जन वडा स्तरीय क्षमता अभिवृद्धि गोष्ठीमा समेत भै सकेको कारणले गर्दा वडा स्तरको योजना तर्जुमा गोष्ठीका कार्यहरू २ दिनमा सम्पन्न गर्न सम्भव भएको थियो । वडा स्तरबाट तर्जुमा गरिएका योजनाहरूलाई अन्तिम रूप दिई जलउपयोग गुरुयोजनामा समावेश गर्नको लागि गाउँपालिका स्तरमा २ दिने जलउपयोग गुरुयोजना लगानी नीति तथा योजना तर्जुमा गोष्ठी आयोजना गरी सहभागितात्मक ढंगबाट सबै योजनाहरूको प्रस्तुतिकरण, आवश्यक छलफल एवं समायोजन तथा प्राथमिकिकरण गरी गाउँपालिका तथा अन्य सरोकारवाला सहयोगी संघ/संस्थाहरूबाट योजनाहरूको कार्यान्वयन, परिचालन एवं प्राथमिकता क्रमको अनुसरण गर्न प्रतिबद्धता सहित अनुमोदन गर्ने कार्य गरिएको थियो।

जानकी गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणको क्रममा मिति २०८० जेष्ठ २७ गते देखि शुरुवात गरि २०८० असार २ गते सम्म वडास्तरीय तथ्याङ्क अन्तिम प्रमाणीकरण र योजना तर्जुमा गोष्ठी (२/२ दिन प्रत्येक वडामा) सम्पन्न भएको थियो भने गाउँपालिका स्तरिय योजना तर्जुमा गोष्ठी मिति २०८० असार ४ र ५ गते सञ्चालन गरिएको थियो ।

वडा स्तरिय योजना तर्जुमा गोष्ठीमा वडा अध्यक्ष सहित वडा स्तरीय कार्यपालिका सदस्यहरू, स्थानीय प्रमुख राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरू, बडघरहरू, र वडा कार्यालयका कर्मचारीहरूको उपस्थिति रहेको थियो भने गाउँपालिका स्तरिय योजना तर्जुमा गोष्ठीमा गाउँपालिका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, गाउँ कार्यपालिकाका सम्पूर्ण सदस्यहरू, राजनितिक दलका प्रतिनिधिहरू, विद्यालयका प्रतिनिधिहरू, महिला तथा सामाजिक शाखा, योजना शाखा लगायत सरोकारवालाहरूको उपस्थिति रहेको

थियो। वडा स्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठी र गाउँपालिका स्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठीका सहभागीहरूको लैङ्गिक र जातीगत विवरण निम्न तालिका अनुसार रहेको छ ।

तालिका:७ - वडा स्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठीका सभागीहरूको विवरण

वडा स्तरीय जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गोष्ठीको विवरण		लिङ्ग अनुसार सहभागी संख्या			जातीय वर्ग अनुसार सहभागी संख्या			
गोष्ठी आयोजना भएको वडा नं.	गोष्ठी आयोजना गरेको मिति	पुरुष	महिला	जम्मा	ब्राह्मण/क्षेत्रि/ठकुरी/सन्यासी	दलित	जनजाति	जम्मा
जानकी- १	जेठ २७ र २८, २०८०	२२	१०	३२	३	१	२८	३२
जानकी- २	जेठ २८ र २९, २०८०	१५	१८	३३	११	१	२१	३३
जानकी- ३	जेठ ३० र ३१, २०८०	१८	१८	३६	८	४	२४	३६
जानकी- ४	जेठ ३० र ३१, २०८०	११	२०	३१	६	४	२१	३१
जानकी- ५	जेठ २९ र ३०, २०८०	१०	२७	३७	४	३	३०	३७
जानकी- ६	जेठ २९ र ३०, २०८०	१५	१६	३१	५	६	२०	३१
जानकी- ७	असार १ र २, २०८०	२०	११	३१	२	२	२७	३१
जानकी- ८	जेठ २९ र ३०, २०८०	२१	१५	३६	१४	५	१७	३६
जानकी- ९	जेठ २८ र २९, २०८०	१८	१४	३२	१८	८	६	३२

स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना २०८०, वडा तथा गाउँपालिका स्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठी

तालिका :८ - गाउँपालिका स्तरीय जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गोष्ठीको विवरण

गाउँपालिका स्तरीय जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गोष्ठीको विवरण		लिङ्ग अनुसार सहभागी संख्या			जातीय वर्ग अनुसार सहभागी संख्या				
गोष्ठी आयोजना भएको स्थान	गोष्ठी आयोजना गरेको मिति	पुरुष	महिला	जम्मा	ब्राह्मण/ क्षेत्रि/ ठकुरी/ सन्यासी	दलित	जनजाति	अन्य	जम्मा
पालिका केन्द्र	असार ४ र ५, २०८०	३६	१०	४६	१८	५	२२	१	४६

कार्यान्वयन चरण

यो जलउपयोग गुरुयोजनाको अन्तिम चरण हो । गुरुयोजनाको यो चरणमा सम्पूर्ण योजनाहरूको कार्यान्वयन, उपलब्धिहरूको मापन एवं समिक्षा जस्ता कार्यहरू सम्पादन गरिन्छन्। यस चरणमा जलउपयोग गुरुयोजनाको प्राथमिकता क्रममा रहेका योजनाहरूको अनुसरण, कार्यान्वयन, स्रोत परिचालन, अनुगमन मुल्यांकन एवं सम्पर्क समन्वयका गतिविधिहरू सञ्चालन गरी जलउपयोग गुरुयोजनाको उपलब्धि हासिल गरिनुको साथै समय सापेक्ष गाउँपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजनाको कार्यान्वयन स्थितिको समिक्षा गरी आवश्यकता अनुसार गुरुयोजना अद्यावधिक गरिन्छ।

जानकी गाउँपालिकाको हाल निर्माणको क्रममा रहेको जलउपयोग गुरुयोजनामा योजना तर्जुमा गोष्ठीमा व्यापक छलफल गरि तोकिएका प्राथमिकताक्रम अनुसार क्षेत्रगत योजनाहरूको कार्यान्वयन गर्ने र योजनाहरू कार्यान्वयनका लागि कार्यपालिका, स्थानीय प्रमुख राजनितिक दलहरू, र सरोकारवाला निकायहरूसँग छलफल गरि सहमत भएका छन् । जानकी गाउँपालिकाले योजनाहरूको प्राथमिकरण सीबिआरटी आधारमा गर्दा साच्चिकै सेवाबाट बन्चित रहेका वर्ग समुदायहरू समेटिएको धारणा सहभागीहरूको रहेको थियो ।

अध्याय-२: गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र

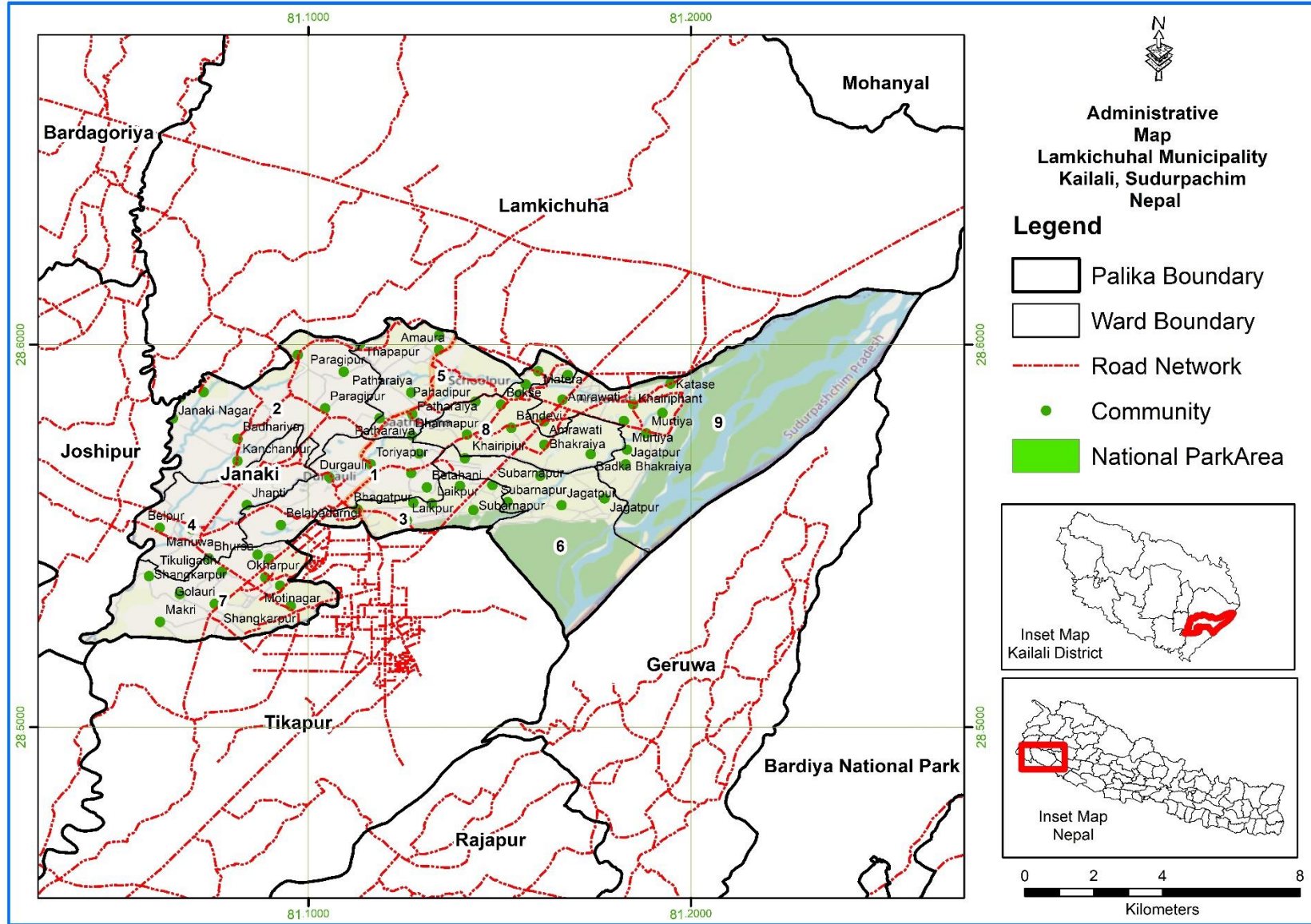
२.१. गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय ^१

नेपालको सुदूरपश्चिम प्रदेश अन्तर्गत कैलाली जिल्लामा पर्ने जानकी गाउँपालिका नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषदको मिति २०७३ साल फाल्गुन २७ गतेको निर्णयानुसार गठन भएको स्थानियतहहरू मध्येको एक हो। यो गाउँपालिका साविकका दुर्गौली, जानकीनगर, मुनुवा, र पथरैया गरी चारवटा गाउँविकास समितिहरूको भूगोल समावेश गरि पुनसंरचना गरिएको हो। जानकी गाउँपालिकालाई नौ वटा वडामा विभाजन गरिएको छ । गाउँपालिकाको वडा नं १ मा साविकको दुर्गौली गाउँ विकास समितिको वडा नं. १,३,४ लाई समावेश गरिएको छ र यस वडामा पर्ने मुख्य टोल वस्तीहरूमा दुर्गौली, तोरैयापुर, धर्मापुर, झम्टी, बेलासपुर, तीनघरुवा, मिलपुरवा, टिकलहिया, गुजेरुवा, नवलपर, पत्थरपरवा, बतहनी, डरुवा, रगरगज रहेका छन्। गाउँपालिकाको वडा नं २ मा साविकको जानकीनगर गाउँ विकास समितिलाई समावेश गरिएको छ र यस वडामा पर्ने मुख्य वस्तीहरूमा जानकीनगर, पालकाट, कटघर, दक्षिणबढरिया, उत्तर बढरिया, भुरडाँरा, खैरेनी, परागीपुर, फरेडा, कालिकापुर, पगतिनगर, मिलनपुर, खगाली, गाढी, र प्रकृतिनगर रहेका छन्। गाउँपालिकाको वडा नं ३ मा साविकको दुर्गौली गाउँ विकास समितिको वडा नं. २,६,७ लाई समावेश गरिएको छ र यस वडामा पर्ने मुख्य वस्तीहरूमा सुवर्णपुर, लायकपुर, भगतपुर र लायकपुर शिविर रहेका छन्। गाउँपालिकाको वडा नं ४ मा साविकको मनुवा गाउँ विकास समितिको वडा नं. १,२,३,६ लाई समावेश गरिएको छ । यस वडामा पर्ने मुख्य वस्तीहरूमा डाडाटोल, कञ्चनपुर, मनुवा, बेलपुर, गिरिधरपुर रहेका छन् । गाउँपालिकाको वडा नं ५ मा साविकको पथरैया गाउँ विकास समितिको वडा नं. १,२,३ लाई समावेश गरिएको छ । यस वडामा पर्ने मुख्य वस्तीहरूमा पथरैया, अमौरा, अमौरी, नवलपुर, सातविघहा, स्कुलपुर र फरेडा रहेका छन् । गाउँपालिकाको वडा नं ६ मा साविकको दुर्गौली गाउँ विकास समितिको वडा नं. ५,८,९ लाई समावेश गरिएको छ । यस वडामा पर्ने मुख्य वस्तीहरूमा जगतपर, सुवर्णपुर र धर्मापुर कटान रहेका छन्। गाउँपालिकाको वडा नं ७ मा साविकको मुनुवा गाउँ विकास समितिको वडा नं. ४,५,७,८,९ लाई समावेश गरिएको छ । यस वडामा पर्ने मुख्य वस्तीहरूमा गोलौरी, खल्ला गोलौरी, मकरी, शिवशक्तिटोल, मोतीनगर, ओखरपुर, हिम्मतपुर, लटकनिया, भलटोल, सन्तपुर, टिकलीगढ, भर्सा, फरेला, शंकरपुर र जवलपुर छन्। गाउँपालिकाको वडा नं ८ मा साविकको पथरैया गाउँ विकास समितिको वडा नं. ४,५,६ लाई समावेश गरिएको छ । यस वडामा पर्ने मुख्य वस्तीहरूमा खैरीपुर, बनदेवीपुर, पहाडीपुर, जादुपुर, भोक्सी, जवलपुर, टंगरटुटली, मटेरा, पालबजार, जितपुर, बडका भगरैया, आमपर भगरैया, घालपुर भगरैया, पछला भगरैया र मगरटोल रहेका छन्। गाउँपालिकाको वडा नं ९ मा साविकको पथरैया गाउँ विकास समितिको वडा नं. ७,८,९ लाई समावेश गरिएको छ । यस वडामा पर्ने मुख्य वस्तीहरूमा अमरावती, सुकुम्बासी टोल, बक्लहवा, कटाक्षे, खैरीफाँटा, पुर्व खैरीफाँटा, मुर्तिया, धनवाफाँटा र कुन्ती रहेका छन्।

^१ स्रोत: गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण २०७७

जलउपयोग गुरुयोजना २०८० को तथ्याङ्क अनुसार जानकी गाउँपालिकाको कूल घरधुरी संख्या ११६१९ र जनसंख्या ५२९८७ रहेको छ। ऐतिहासिक काल देखिन नै थारु समुदायको वस्ती रहेको यस गाउँपालिकामा हाल थारु र पहाडी समुदायको मिश्रित बसोबास रहेको छ । यस गाउँपालिकामा मुख्य गरि थारु, ब्राह्मण, क्षेत्री, ठकुरी, जनजाती, दलित लगायत समुदायहरुको बसोबास रहेको छ । जानकी गाउँपालिकामा विशेष खालका प्राकृतिक तथा सास्कृतिक सम्पदाहरु रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा प्राकृतिक सम्पदाका रुपमा नदी तथा खोला, उपोष्ण क्षेत्रीय जंगल, उर्बर भूमि र भूमिगत जलश्रोत, ताल तथा सिमसार क्षेत्रहरु रहेका छन् । यस गाउँपालिकाको पूर्वी सिमानामा कर्णाली नदि, र गाउँपालिका क्षेत्र भित्र बग्ने रानी खोला, पथरैया नदी, जमरा खोला, कुलहरिया खोला, विजुलिया खोला आदि रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा ताल तथा सिमसार क्षेत्रका रुपमा मट्गौरा ताल, शंकर ताल र बर्का फँटवा ताल, इतिहिनीया ताल र ताल वरिपरीका क्षेत्र रहेका छन् । यहाँ बसोबास गर्ने समुदायहरुले मुख्य रुपमा मनाउने चाडपर्वहरुमा हरितालिका तिज, विजयादशमी, तिहार (डेवारी), क्रिसमस डे, माघी, चैते दशैं, होली, बकर इद, कृष्ण जन्माष्टमी, अतवारी, अनत्तर, इद उल फितर, नागपंचमी (गुरिया), कठरिया होली पर्व, आदि रहेका छन् । यस गाउँपालिका क्षेत्रभित्र थारु र नेपाली भाषा नै प्रमुख मातृभाषाको रूपमा रहेका छन्। थारु भाषालाई मातृभाषाका रुपमा बोल्ने जनसंख्या ५२.९%, नेपाली भाषालाई मातृभाषाका रुपमा लिने ४४.६८%, र अन्य मातृभाषा रहेको २.३९% जनसंख्या रहेको छ । यस गाउँपालिकाका अधिकांश मानिसहरु हिन्दुधर्म (९७.३२%) मान्दछन् भने बौद्ध ०.१५%, इसाई १४.८२%, र अन्य ०.७१% रहेको देखिन्छ। यस गाउँपालिका भित्रका मुख्य धार्मिक तथा पर्यटकिय स्थलमा नेपाल जातीय संग्रहालय, राधाकृष्ण मन्दिर, शिव मन्दिर, गौरा मन्दिर, कालिका मन्दिर, अमरनाथ मन्दिर, रामजानकी मन्दिर, भागेश्वर मन्दिर, शिवपार्वती मन्दिर, र सिमसार क्षेत्रहरु रहेका छन् । प्रमुख भेषभुषामा थारु समुदायको भेषभुषा र पहाडी समुदायको भेषभुषा मिश्रित रुपमा रहेको छ । यस गाउँपालिकाका मुख्य बजार क्षेत्रहरुमा दुर्गौली बजार, मुनुवा बजार, लायकपुर बजार, र अमौरा बजार आदि रहेका छन् ।

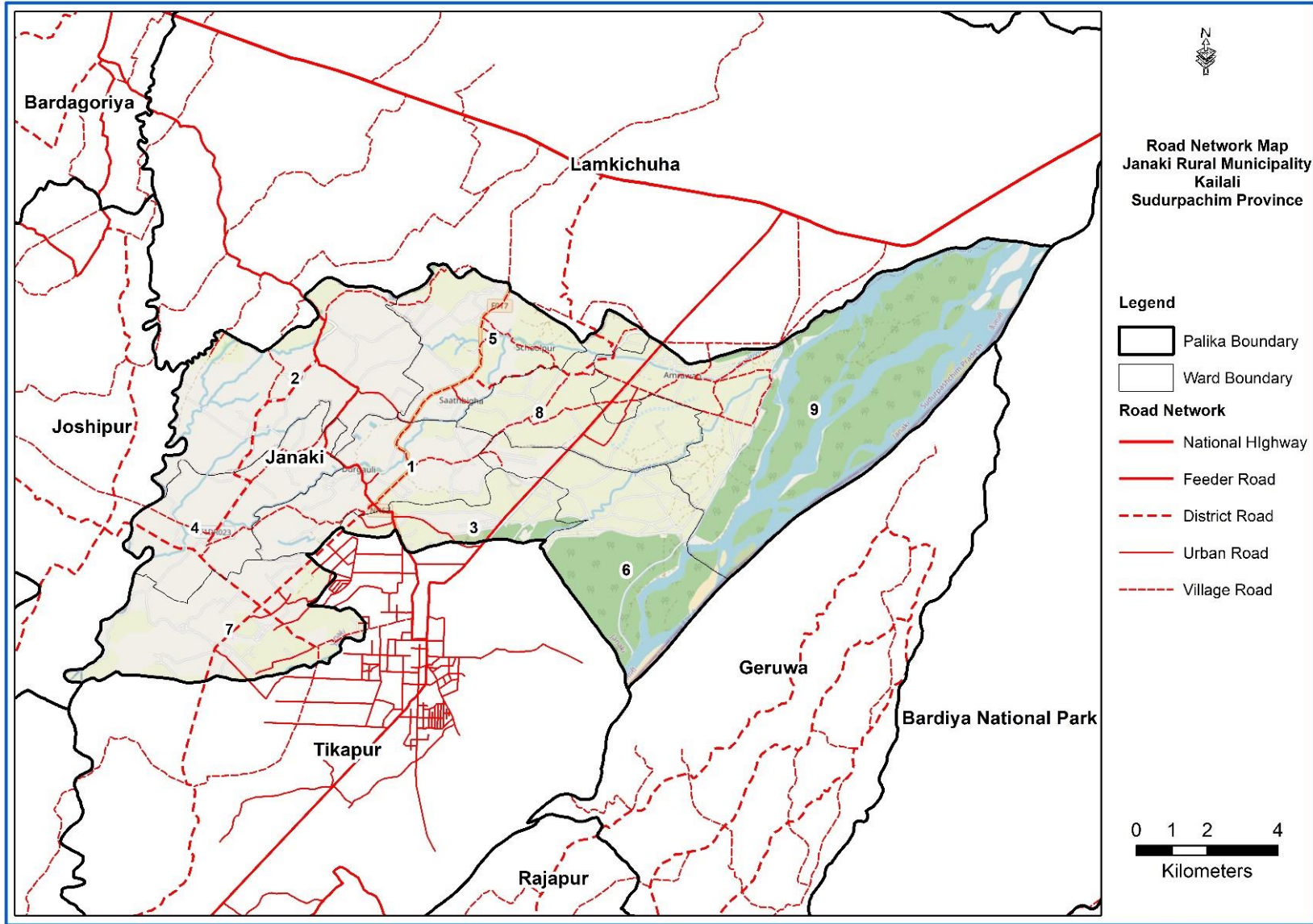
चित्र- ३: जानकी गाउँपालिकामा वडा र बस्तीहरू सम्मको पहुच नक्सा

२.२. भौगोलिक अवस्थिति र पहुँच^२

यो गाउँपालिका कैलाली जिल्लाको सदरमुकाम धनगढीबाट ८५ कि.मि. दुरीमा पश्चिममा अवस्थित छ। भौगोलिक अवस्थितिका हिसाबले गाउँपालिका क्षेत्र २८ डिग्री ३१ मिनेट १७ सेकेन्ड उत्तर देखि ३० डिग्री ३६ मिनेट ५२ सेकेन्ड उत्तर सम्म उत्तरी अक्षांश र ८१ डिग्री २ मिनेट ३१ सेकेन्ड पूर्व देखि ८१ डिग्री १५ मिनेट ४४ सेकेन्ड पूर्व सम्म पूर्वी देशान्तरमा फैलिएको छ। गाउँपालिकाको पूर्वमा कर्णाली नदि रहेको र नदि पारी बर्दिया जिल्लाको गेरुवा गाउँपालिका र बर्दिया राष्ट्रिय निकुन्ज रहेको छ, दक्षिणमा टीकापुर नगरपालिका, पश्चिममा जोशीपुर गाउँपालिका र उत्तरमा लम्कीचुहा नगरपालिका रहेको छ। यस गाउँपालिकाको प्रोफाइल २०७७ अनुसार, गाउँपालिका क्षेत्र भित्रका करिब सबैजसो टोल बस्तीहरूमा सडकको पहुँच पुगेको छ। गाउँपालिका क्षेत्र भित्र निर्माण भएका २२० वटा सडकहरूको कुल लम्बाइ करिब २५० कि.मि. रहेको छ, जसमध्ये २२ कि.मि. कालोपत्रे, १८१ कि.मि. ग्राभेल सडक छ भने १८ कि.मि. सडक कच्ची रहेको छ भने १३ कि.मि. कालोपत्रे/ ग्राभेल सडक र १६ कि.मि. ग्राभेल/कच्ची सडक रहेको छ। जानकी गाउँपालिकाको केन्द्र दुर्गौलीबाट दुरीको हिसाबले सबैभन्दा टाढा वडा नं ९ का बस्तीहरू रहेका छन् जुन गाउँपालिका केन्द्रबाट ८ कि.मि. टाढा छन्। सडक तथा बाटोको पहुँचको अवस्था हेर्दा कच्ची बाटोको पहुँच रहेको घरपरिवार संख्या १७.६४%, ग्राभेल बाटोको पहुँच रहेको घरपरिवार संख्या ६९.०३%, पक्की बाटो ८.९३% र बाटो नभएको ४.४१% रहेको देखिन्छ। त्यसैगरी गाउँपालिकाका कुल घरपरिवारहरू मध्ये १५ मिनेट भन्दा कम समयमा स्थानीय बजार केन्द्रमा पुग्न सकिने घरपरिवार संख्या १७.२५%, १५ मिनेटदेखि ३० मिनेटसम्मको समयमा बजार केन्द्रमा पुग्न सकिने दुरीमा रहेका घरपरिवार संख्या ३२.७१% र ३० मिनेट भन्दा बढी समयमा बजार पुग्न सक्ने दुरीमा रहेका घरपरिवार ५०% रहेको छ।

^२ स्रोत: गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण २०७७

चित्र- ४: जानकी गाउँपालिकामा सडक संजाल नक्सा

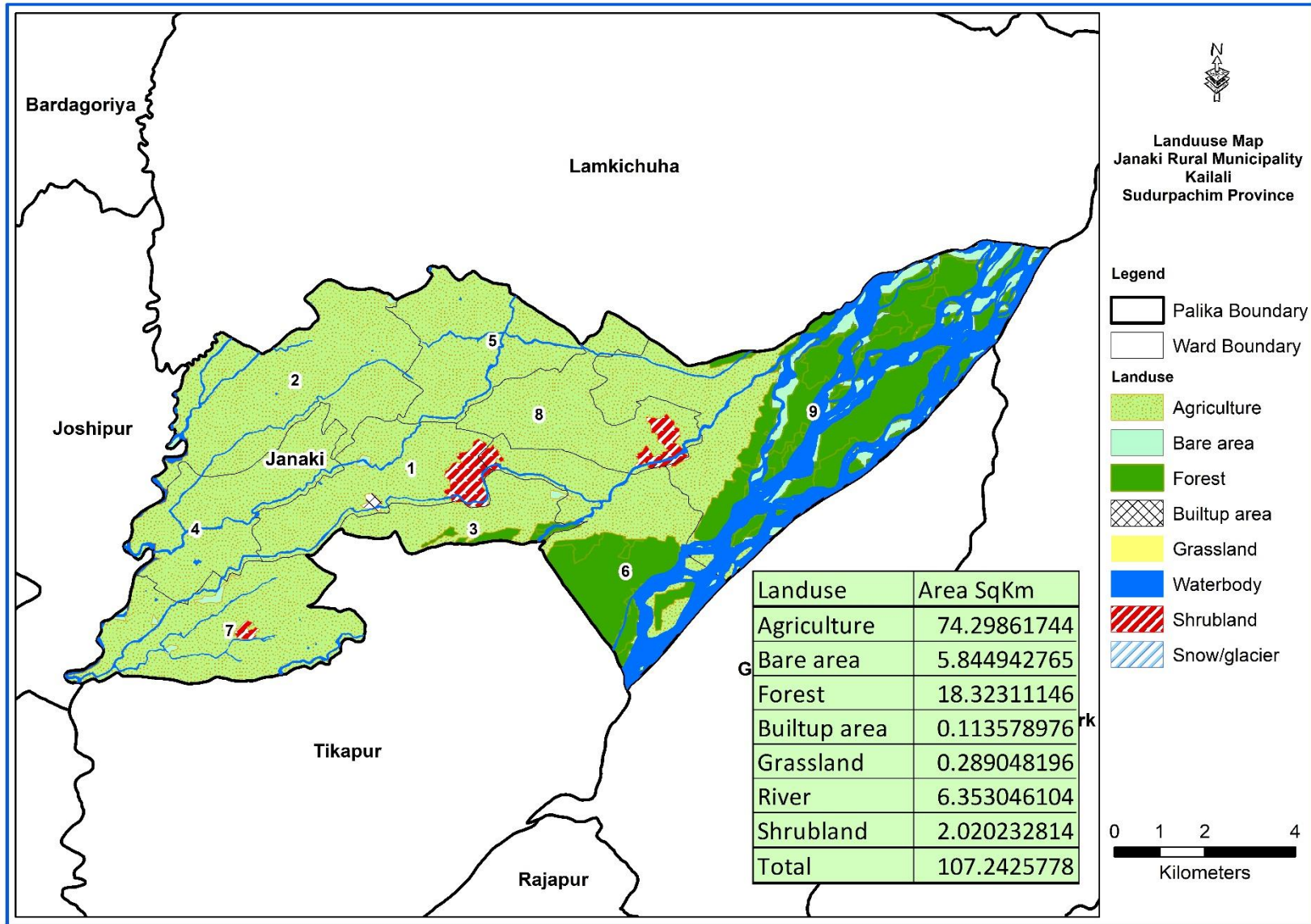
२.३. भौगोलिक स्वरूप तथा भू-उपयोग स्थिति

सुदूरपश्चिम प्रदेश अन्तर्गत कैलाली जिल्लाको जानकी गाउँपालिका तराई भौगोलिक क्षेत्रमा पर्दछ । यस क्षेत्रमा धरातलीय स्वरूपका हिसाबले अधिकांश भुभाग खेतीयोग्य जमिन, वन जंगल र खोला, ताल तथा सिमसार क्षेत्रले ओगटेको छ। यस गाउँपालिका समुन्द्र सतहदेखि करीव १४० मिटर देखि २०० मिटरसम्मको उचाइमा रहेको छ। नदी तटिय क्षेत्र होचो स्थानको रूपमा रहेको छ भने उत्तरी भागमा अवस्थित वन क्षेत्र उच्च क्षेत्र हो। गाउँपालिकाको सबैजसो भू-भाग समथर रहेको छ तथापि, नदी तथा खोलाले खियाएर बनाएको केही खोल्सा तथा विश्रुङ्खलित स्थान देख्न सकिन्छ। गाउँपालिकाको भू-उपयोगको अवस्था विश्लेषण तलको तालिका-९ र GIS नक्सा-५ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका:९ - १गाउँपालिकाको भू-उपयोग विवरण

क्र.सं.	जमिनको प्रकार	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	प्रतिशत
१	खेती गरिएको जमिन	७९.८१	७४.४०
२	वन जंगल	१४.८७	१३.९०
३	घाँसे मैदान/चरण क्षेत्र	०.६७	०.६०
४	झाडी	१.८८	१.८०
५	बाँझो जमिन	०.०६	०.१०
६	बलौटे जमिन	४.८६	४.५०
७	जल क्षेत्र (ताल, पोखरी, खोला र अन्य जल क्षेत्र)	५.११	४.८०
	जम्मा	१०७.२६	१००.००

स्रोत: गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण २०७७

चित्र- ५: जानकी गाउँपालिकाको भू-उपयोग नक्सा

-(२७)-

गणेश चौधरी
अध्यक्ष

२.४. प्रमुख जलाधार तथा उप-जलाधार क्षेत्रहरूको विवरण

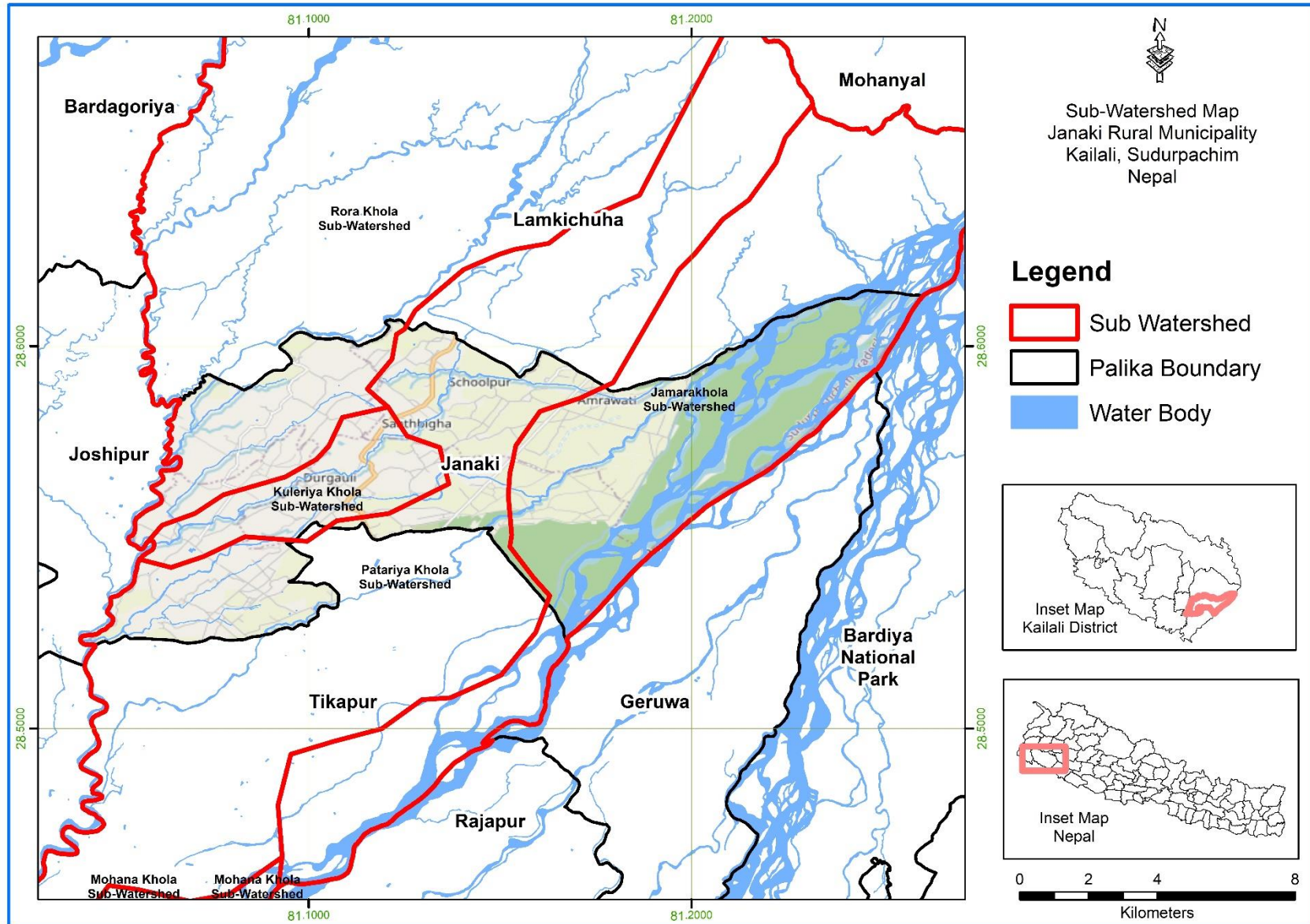
जानकी गाउँपालिका तल्लो कर्णाली जलाधार क्षेत्रमा अवस्थित रहेको छ । कर्णाली नदि यस गाउँपालिकाको पूर्वी सिमानाबाट बगेको छ । गाउँपालिका क्षेत्र भित्र बग्ने रानी खोला, पथरैया नदी, जमरा खोला, कुलहरिया खोला, विजुलिया खोला, धोबिनी खोला, रोरा खोला, लटकानिया खोला आदि रहेका छन्। यस गाउँपालिकामा मट्गौरा ताल, शंकर ताल र बड्का फँटवा ताल, इतिहिनीया ताल तथा सिमसार क्षेत्रहरू रहेका छन्। यस गाउँपालिका क्षेत्र भित्र रहेका नदि, खोला, ताल तथा सिमसारको पानी बगेर नेपाल – भारत सिमाना क्षेत्रमा गएर मोहना नदि हुँदै कर्णाली नदीमा मिसिन जान्छ । यस गाउँपालिकाको भूगोलबाट बग्ने नदि तथा खोलाहरूको पानी ढलान जलाधार अनुसार यस गाउँपालिकालाई तपशिल अनुसारका ७ वटा उप-जलाधार क्षेत्रहरूमा विभाजन गरि जल उपयोग सम्बन्धि तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ ।

वार्षिक रूपमा औषत १७५७ मिलिमिटर वर्षा हुने यस गाउँपालिका क्षेत्रमा न्यूनतम ९ डिग्री सेल्सियस र अधिकतम ३८ डिग्री सेल्सियस तापक्रम हुने गर्दछ । जैविक विविधताका दृष्टिले बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्जको भौगोलिक सीमासँग जोडिएको र कर्णाली भंगालो नदि किनार रहेको यस गाउँपालिका क्षेत्रमा जलहाँस, वन कुखुरा, लाटोकोसेरो, हुचिल, ढुकुर, गिद्ध, न्याउली, बाज, कोइली, भंगेरा, मयुर, ढकचिल्वा, गोबर गिद्ध, हाँरिल, सुगा, मैना, खेहा, पितरुङ्ग, चहरमुन, मुनिया, देँगरजुवा, सेमदरङ्गी, नमगोड् डी, भुईँचेष्टा, बटैँ, तितिरिया, पल्लैया, ख्योरा, छुरिया गन्डाली, धनसुहिया, कोकुम्मा जस्ता चराहरू पाइने गर्दछ । जंगली जनावरहरूमा स्याल, फ्याउरो, बाँदर, बंदेल, निलगाई, हात्ती, जरायो, हरिण, बाघ, न्याउरी लगायतका जनावर पाइन्छ भने प्रमुख वनस्पतिका रूपमा साल, सिसौ, खयर, सिमल, आँप, सगुन, जामुन, बबुल, लिष्टिस, कुसुम रहेका छन् ।

तालिका :१० - गाउँपालिकामा उप-जलाधार क्षेत्रहरू

क्र.सं.	उप-जलाधार क्षेत्र	उप-जलाधारमा पर्ने वडा नं. हरु
१	जमरा उप-जलाधार	३,६,९
२	धोबिनी उप-जलाधार	८
३	पथरैया उप-जलाधार	५,७
४	कुलरिया उप-जलाधार	१,४
५	बिजुलिया उप-जलाधार	१,६
६	रोरा उप-जलाधार	२,४
७	लटकानिया उप-जलाधार	३

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना सर्वेक्षण

चित्र- ६ : जानकी गाउँपालिकाको उप-जलाधार नक्सा

-(२९)-
गणेश चौधरी
अध्यक्ष

२.५ गाउँपालिकाको सामाजिक तथा आर्थिक विवरण

२.५.१ गाउँपालिकाको घरधुरी तथा जनसंख्या विवरण

यस गाउँपालिकामा जलउपयोग गुरुयोजना निर्माण अवधिमा सङ्कलन गरिएका तथाङ्कहरूको विश्लेषण गर्दा यस गाउँपालिकामा जम्मा ९४ वटा मुख्य टोल बस्तीहरू रहेका छन् । सामाजिक सर्वेक्षणबाट प्राप्त तथाङ्क अनुसार गाउँपालिकाको कूल घरधुरी संख्या ११६१९ रहेको छ भने कुल जनसंख्या ५२९८७ रहेको छ । जसमध्ये कुल जनसंख्यामा महिला जनसंख्या ५३.५% र पुरुष जनसंख्या ४६.५% रहेको छ । वडागत रूपमा जनसंख्या र घरधुरीको विवरण निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ भने विस्तृत विवरण अनुसूची-१ मा दिइएको छ ।

तालिका- ११: वडागत रूपमा बस्ती, घरधुरी र जनसंख्याको विवरण

वडा नं.	मुख्य टोल संख्या	गुरुयोजनाको लागि तथाङ्क सङ्कलन २०८०				राष्ट्रिय जनगणना २०७८			
		घरधुरी संख्या	जनसंख्या			घरधुरी संख्या	जनसंख्या		
			पुरुष	महिला	जम्मा		पुरुष	महिला	जम्मा
१	१६	१२३३	२६६४	३०६३	५७२७	१२५६	२४७७	२८५१	५३२८
२	८	१२६२	२५६३	२९४९	५५१२	११७२	२५९५	२९०८	५५०३
३	५	१२५०	२७१७	३१२२	५८३९	१२११	२५०६	२८२१	५३२७
४	९	१२६०	२७५६	३१६८	५९२४	११८५	२५३०	२९९१	५५२१
५	८	१०४५	२१३६	२४५३	४५८९	१०६६	२२२७	२४५८	४६८५
६	७	९५२	२०७४	२३८४	४४५८	९३३	२०८९	२३२८	४४१७
७	१५	१३१६	२६९३	३०९४	५७८७	१३१३	३०५७	३३३४	६३९२
८	१५	१५८३	३२६०	३७४९	७००९	१४६७	२९५८	३६३४	६५९२
९	११	१७१८	३७८९	४३५३	८१४२	१४३८	२७५९	३३३७	६०९६
जम्मा	९४	११६१९	२४६५२	२८३३५	५२९८७	११०४१	२३१९८	२६६६२	४९८६०
%			४६.५%	५३.५%	१००%				

२.५.२ जातियता

यस गाउँपालिकामा सामाजिक सर्वेक्षणबाट प्राप्त तथाङ्क अनुसार जनजाती जनसंख्या सबैभन्दा बढी अर्थात् ६३.९४%, ब्राह्मण/क्षेत्री/ठकुरी/सन्यासीहरूको जनसंख्या २०.३२%, दलित जनसंख्या १५.०६%, मुसलमान जनसंख्या ०.६३% र अन्य जातिको जनसंख्या ०.०५% रहेको छ । वडा अनुसार जातिगत घरधुरी विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ भने विस्तृत विवरण अनुसूची-१, SA-१ मा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका- १२: वडा अनुसार जातिगत घरधुरीको विवरण

वडा नं.	टोल बस्ती संख्या	घरधुरी संख्या						
		दलित	जनजाती	नेवार	मुस्लिम	बाह्रमण/क्षेत्री/सन्यासी	अन्य	जम्मा
१	१६	६२	९२३	०	०	२४८	०	१२३३
२	८	७२	८७८	०	१६	२९६	०	१२६२
३	५	१५०	८७६	०	१	२२३	०	१२५०
४	९	३७	११४३	०	९	७१	०	१२६०
५	८	७६	८०८	०	१८	१४३	०	१०४५

६	७	२४८	४४९	०	०	१५५	०	९५२
७	१५	९६	१०८०	०	४	१३६	०	१३१६
८	१५	२१३	९९५	०	२५	३५०	०	१५८३
९	११	७९६	२७७	०	०	६३९	६	१७१८
जम्मा	९४	१७५०	७४२९	०	७३	२३६१	६	११६१९
प्रतिशत :		१५.०६%	६३.९४%	०	०.६३%	२०.३२%	०.०५%	१००.००%

स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना, सामाजिक तथा प्राविधिक अध्ययन, २०८०

२.५.३. साक्षरता विवरण

जानकी गाउँपालिकाको गाउँ प्रोफाइल २०७७ अनुसार यस पालिकाको कूल साक्षरता दर ८५.६५% रहेको छ, जसमध्ये पुरुष साक्षरता दर ८९.५% रहेको छ भने महिला साक्षरता दर ७९.७२% र अन्य साक्षरता दर ५०% रहेको छ। वडागत रुपमा साक्षरता दर हेर्दा तालिका-१३ अनुसार रहेको देखिन्छ।

तालिका- १३: वडागत रुपमा साक्षरता विवरण

वडा नं.	साक्षर जनसंख्या सम्बन्धि विवरण				कैफियत
	पुरुष		महिला		
	संख्या	प्रतिशत (%)	संख्या	प्रतिशत (%)	
१	२४७५	९२.८८	२५६७	८३.८५	
२	२३८७	९३.०६	२४७०	८३.८३	
३	२३०१	८४.७	२२३१	७१.४६	
४	२४१४	८७.६	२४५०	७७.३५	
५	१९६४	९१.९७	२०८४	८४.९३	
६	१८२५	८८.०१	१७५०	७३.४२	
७	२३६५	८७.८७	२४५६	७९.३५	
८	२९६९	९१.०६	३०२७	८०.७७	
९	३३४७	८८.३५	३५९१	८२.४८	
जम्मा :	२२०४७	८९.५	२२६२६	७९.७२	

स्रोत : जानकी गाउँपालिकाको गाउँ प्रोफाइल २०७७

२.५.४. व्यवसाय

यस गाउँपालिकाका बासिन्दाहरूले जीविकोपार्जनका लागि विभिन्न पेशा व्यवसायहरूमा संलग्न हुँदै आईरहेका छन्। तर पनि यहाँका बासिन्दाहरूको मुख्य पेशा कृषि रहेको छ। जसमा कुल जनसंख्याको करिब २२.१% कृषि पेशामा संलग्न रहेको देखिन्छ भने साना तथा मझौला खालका उद्यम व्यापार व्यवसायहरूमा २.७%, सरकारी वा गैर सरकारी सेवामा ३.४%, वैदेशिक रोजगारीमा १३.३% र कम उमेर/बढी उमेर/गृहिणी/बेरोजगार ५८.५% जनसंख्या संलग्न रहेको देखिन्छ। वडागत रुपमा विभिन्न पेशा व्यवसायमा संलग्न मानिसहरूको विवरण निम्न तालिका-१४ मा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका- १४: वडा अनुसार विभिन्न पेशा/व्यवसायमा संलग्न जनसंख्याको विवरण

वडा नं.	व्यवसाय सम्बन्धि विवरण					कम/बढी उमेर, गृहिणी, बेरोजगार	जम्मा
	कृषी	लघु उद्यम	सरकारी / गैर सरकारी क्षेत्र नौकरी	बैदेशीक रोजगार	प्राविधिक रोजगार		
१	१५७५	३३६	३००	७७२	८	३७९५	६७८६
२	१९६३	२७४	२६७	८१९	१०	३८३३	७१६६
३	६८६	१०८	२१४	७०९	४	४८४४	६५६५
४	१८१७	१५२	१६२	३४८	५	३८२०	६३०४
५	१२४८	१९३	१९७	४०४	१५	३५४७	५६०४
६	९९९	७१	१८४	८५०	६	३०८७	५१९७
७	२१३६	१९२	१७०	४२०	१	४२७२	७१९१
८	२०८२	२१०	३३९	१५७२	१२	४७८१	८९९६
९	१७९६	१९९	३७३	२७०३	१	५९३१	११००३
जम्मा	१४३०२	१७३५	२२०६	८५९७	६२	३७९१०	६४८१२
%	२२.१%	२.७%	३.४%	१३.३%	०.१%	५८.५%	१००%

स्रोत : जानकी गाउँपालिकाको गाउँ प्रोफाइल २०७७

२.५.५. कृषि र जीविकोपार्जन

जानकी गाउँपालिकाका मुख्य कृषि खाद्यबालीहरुमा धान, गहुँ, मकै, दलहन, तेलहन आदि प्रमुख रुपमा रहेका छन्। कृषि उत्पादनका लागि उपयुक्त हावापानी र उर्बरमाटो रहेको भएतापनि न्युन स्तरको सिंचाइ सुविधा रहेको र कृषक परिवारको सिमित जमिन रहेको आदि कारणले कृषि पेशामा निर्भर घरपरिवारलाई पनि आफ्नै उत्पादनबाट वर्षभरिका लागि खाद्यान्न नपुग्ने गरेको देखिएको छ। जानकी गाउँपालिकाको प्रोफाइल २०७७ को घरधुरी सर्भेक्षण तथ्याङ्क अनुसार आफ्नो उत्पादनले खान पुगेर खाद्यान्न बेचबिखन समेत गर्ने गरेका घरधुरी २८.१ % रहेका छन्, आफ्नै उत्पादनबाट ९-१२ महिना खान पुग्ने घरधुरी ११.६ % रहेका छन् भने ६-९ महिनासम्म खान पुग्ने घरधुरिहरु ८.४ % र ६ महिना भन्दा कम खान पुग्ने घरधुरीहरु १९.३ % रहेको देखिन्छ । वडागत अनुसार खाद्यान्न पहुँचको अवस्था निम्न तालिका १५ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका- १५: वडागत रुपमा खाद्यान्न पहुँचको अवस्था विवरण

वडा नं.	खाद्यान्न पहुँचको अवस्था (घरधुरी -आफ्नै उत्पादन बाट)				खाद्यान्न खेति नगर्ने घरधुरी	जम्मा घरधुरी
	६ महिना भन्दा कम पुग्ने	६-९ महिना सम्म पुग्ने	९-१२ महिना सम्म पुग्ने	खान पुगेर बेचबिखन गर्ने		
१	२०५	७९	१०६	३९१	४७६	१२५७
२	२०७	१३४	२४१	४०९	२३२	१२२३
३	४२७	८८	४६	२५४	३८२	११९७
४	११०	६२	१४५	४३४	३९०	११४१
५	१०८	२२१	२१५	११६	४३१	१०९१
६	२०६	७२	७३	२२१	२८५	८५७
७	१८३	३८	१५५	४८६	४०३	१२६५

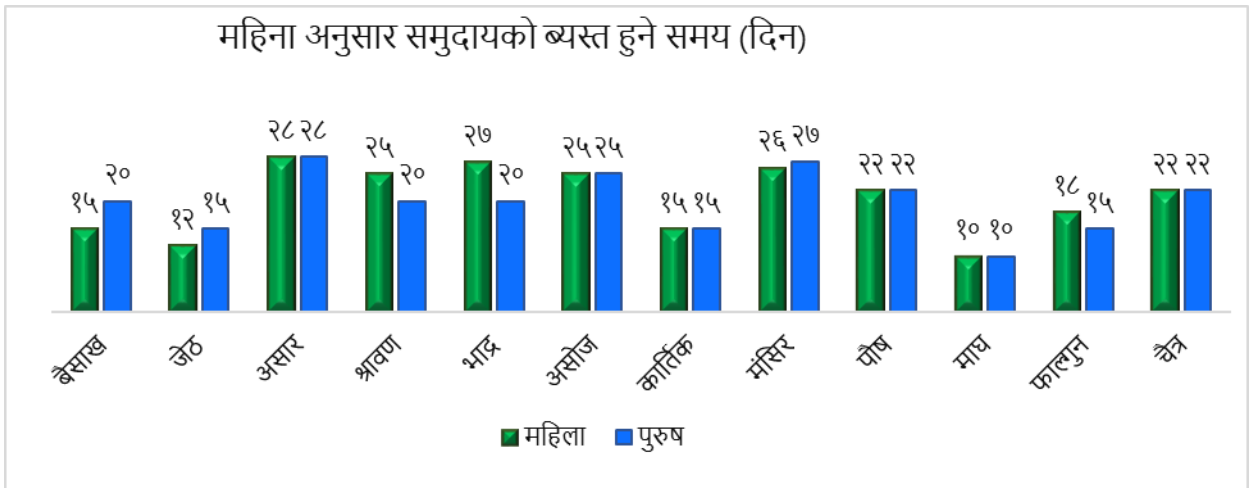
८	२४८	१०८	४०	५००	१६३५
९	५२८	१७२	३२०	१९२	१८६१
जम्मा :	२२२२	९७४	१३४१	३२४२	११५२७
प्रतिशत:	१९.३%	८.४%	११.६%	२८.१%	१००%

स्रोत : जानकी गाउँपालिकाको गाउँ प्रोफाइल २०७७

२.५.६. मौसमी पात्रो तथा कार्यबोझ

भविष्यमा निर्माण गरिने योजना तथा कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दा समुदायको नियमित पेशा व्यवसाय लगायतका नियमित कार्यहरुमा असर नहोस् भन्ने उद्देश्यले समुदायको मौसमी पात्रो पत्ता लगाउनु आवश्यक हुन्छ। यस गाउँपालिकामा भविष्यमा निर्माण गरिने योजना तथा कार्यक्रमहरु आगामी दिनहरुमा समुदायमा आधारित विकासका क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्न समुदायका मानिसहरुको कार्य ब्यस्तताको समय जान्न जलउपयोग गुरुयोजना तयारीका क्रममा मौसमी पात्रो तयार गरिएको हो। यस गाउँपालिकामा समेत समुदायका बहुसंख्यक मानिसहरु स्थानीय कृषि तथा मजदुरी जस्ता क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरी जीविकोपार्जन गर्ने भएकाले समुदायको फुर्सदलाई मध्यनजर गरी विकासका क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्नुपर्ने हुन्छ।

यस गाउँपालिकाको तयार पारिएका वडागत तथ्याङ्कहरुलाई विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाका मानिसहरु चैत्र, चैत महिनामा गहुँबाली तथा दलहन बाली भित्र्याउने कार्यमा व्यस्त हुने गरेको देखिन्छ भने आषाढ, श्रावण महिनामा धान रोपाइँ र मंसिर पौष महिनामा धान काट्ने कार्यमा व्यस्त हुन्छन भने बैशाख जेष्ठ, कार्तिक, माघ फागुन महिनामा मात्रै केहि फुर्सदिलो हुने तथ्याङ्कले देखाएको छ। तथापी फुर्सदका अवधिमा पुरुष मानिसहरु दैनिक ज्याला मजदुरीका लागि जिल्ला भित्रै, जिल्ला बाहिर वा छिमेकी मुलुक भारतमा समेत जाने गरेको जलउपयोग गुरुयोजनाको सर्वेक्षणका क्रममा गरिएका समुदाय भेटघाटको छलफलबाट जानकारी प्राप्त भएको छ। समुदायका महिला र पुरुषको प्रत्येक महिना व्यस्त हुने समयको विश्लेषण ग्राफ-१ मा गरिएको छ।

ग्राफ १: मौसमी व्यस्तता पात्रो

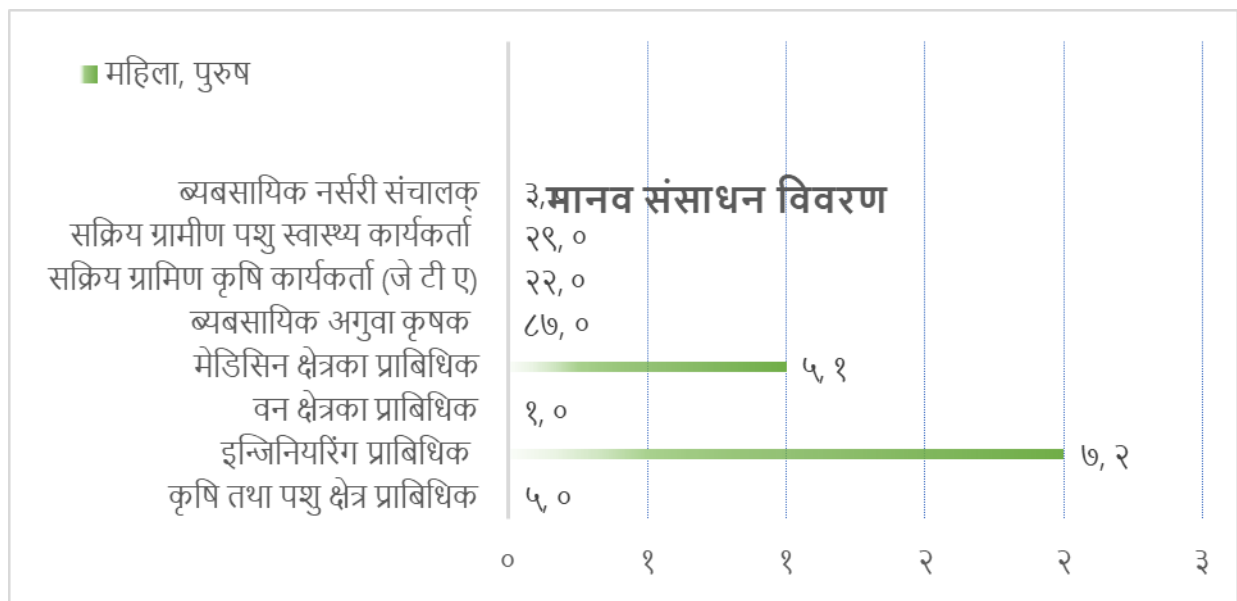
२.५.७ गाउँपालिकामा उपलब्ध मानव संसाधनको विश्लेषण

कुनै पनि विकास निर्माणका क्रियाकलापहरूलाई गुणस्तरीय र दिगो रूपमा सञ्चालन गर्न स्थानीय स्तरमा सिप भएका दक्ष मानव संसाधन हुन अति आवश्यक छ। योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनको खाका तयार गर्दा कुनै पनि भूगोलमा दक्ष मानव मानव संसाधन के कति छ, कुन कुन दक्षता र सिपहरू छ भनि पत्ता लगाउनु जरुरी हुने गर्दछ। गाउँपालिकाको प्रोफाइल २०७७ को तथ्याङ्क अनुसार, गाउँपालिकामा कुल १६२ जना विभिन्न दक्षता र सीप भएका मानव संसाधन उपलब्ध छन्। जसमध्ये सबैभन्दा बढी अगुवा कृषक ८७ जना, सक्रिय ग्रामीण पशु स्वास्थ्य कार्यकर्ता २९ जना, सक्रिय ग्रामिण कृषि कार्यकर्ता (जे टी ए) २२ जना, इन्जिनियरिंग क्षेत्रका विज्ञ प्राविधिक ९ जना, मेडिसिन क्षेत्रका विज्ञ प्राविधिक ६ जना, कृषि तथा पशु क्षेत्र विज्ञ प्राविधिक ५ जना, व्यवसायिक नर्सरी संचालक ३ जना र वन क्षेत्रका विज्ञ प्राविधिक १ जना रहेका देखिन्छन। प्रोफाइलको तथ्याङ्क अनुसार उपलब्ध मानव संसाधनको विवरण तलको तालिका-१६ र ग्राफ-२ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका- १६: वडागत रूपमा खाधान्न पहुँचको अवस्था विवरण

क्र.सं.	क्षेत्र	पुरुष	महिला	अन्य	जम्मा
१	कृषि तथा पशु क्षेत्र विज्ञ प्राविधिक	५	०	०	५
२	इन्जिनियरिंग क्षेत्र विज्ञ प्राविधिक	७	२	०	९
३	वन क्षेत्र विज्ञ प्राविधिक	१	०	०	१
४	मेडिसिन क्षेत्र विज्ञ प्राविधिक	५	१	०	६
५	व्यवसायिक अगुवा कृषक	८७	०	०	८७
६	सक्रिय ग्रामिण कृषि कार्यकर्ता (जे टी ए)	२२	०	०	२२
७	सक्रिय ग्रामीण पशु स्वास्थ्य कार्यकर्ता	२९	०	०	२९
८	व्यवसायिक नर्सरी संचालक	३	०	०	३

स्रोत : जानकी गाउँपालिकाको गाउँ प्रोफाइल २०७७

ग्राफ २ : गाउँपालिकामा मानव संसाधनहरूको विवरण

२.५.८ स्थानीय निर्माण सामग्रीहरूको उपलब्धता

जानकी गाउँपालिकामा स्थानीय निर्माण सामग्री तथा प्राकृतिक कच्चा पदार्थहरूको स्रोत तथा खानीहरू रहेका छन्। ढुङ्गा, बालुवा, काठ, गिट्टी जस्ता प्राकृतिक स्रोतबाट उपलब्ध हुने स्थानीय निर्माण सामग्रीहरू गाउँपालिका क्षेत्र भित्र नै पर्याप्त मात्रामा उपलब्ध रहेका छन्। यस गाउँपालिकाको ढुङ्गा, बालुवा, र गिट्टीको स्रोत कर्णाली नदिको भंगालो हो। काठको स्रोत सामुदायिक वन हो। प्रायजसो वडाहरूमा सामुदायिक वन रहेका छन्। वडा नं. १, २ र ४ मा भने वडाको भौगोलिक क्षेत्रभित्र सामुदायिक वन नभएकोले छिमेकि वडाको सामुदायिक वनबाट काठ उपलब्ध हुने गरेको छ। वडा अनुसार स्थानीय निर्माण सामग्री उपलब्धता सम्बन्धि थप विस्तृत विवरण तलको तालिका-१७ मा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका- १७: स्थानीय सामग्रीहरूको उपलब्धता

वडा नं.	स्थान/दुरी	ढुंगा	गिट्टी	बालुवा	काठ/अन्य
१	पाइने स्थान	कर्णाली नदी	कर्णाली नदी	कर्णाली नदी	वडा नं. ६ र ९ को सामुदायिक वन
	दुरी (कि.मि.)	४-५	४-५	४-५	४-५
२	पाइने स्थान	कर्णाली नदी	कर्णाली नदी	कर्णाली नदी	वडा नं. ३, ६ र ९ को सामुदायिक वन
	दुरी (कि.मि.)	६-७	६-७	६-७	६-७
३	पाइने स्थान	कर्णाली नदी	कर्णाली नदी	कर्णाली नदी	लायाकपुर सामुदायिक वन
	दुरी (कि.मि.)	२-३	२-३	२-३	०-१
४	पाइने स्थान	कर्णाली नदी	कर्णाली नदी	कर्णाली नदी	वडा नं. ७ को जुनेली सामुदायिक वन
	दुरी (कि.मि.)	५-६	५-६	५-६	२-३
५	पाइने स्थान	कर्णाली नदी	कर्णाली नदी	कर्णाली नदी	शिव पार्वती सामुदायिक वन
	दुरी (कि.मि.)	२-३	२-३	२-३	०-२
६	पाइने स्थान	जगतपुर (कर्णाली नदी)	जगतपुर (कर्णाली नदी)	जगतपुर (कर्णाली नदी)	सुवर्णपुर सामुदायिक वन
	दुरी (कि.मि.)	०-१	०-१	०-१	०-१
७	पाइने स्थान	कर्णाली नदी	कर्णाली नदी	कर्णाली नदी	जुनेली सामुदायिक वन (जानकी वडा नं.७)
	दुरी (कि.मि.)	५-६	५-६	५-६	०-२
८	पाइने स्थान	कर्णाली नदी	कर्णाली नदी	कर्णाली नदी	ऐश्वर्य सामुदायिक वन (जानकी वडा नं.८)
	दुरी (कि.मि.)	१-२	१-२	१-२	०-१
९	पाइने स्थान	कर्णाली नदी	कर्णाली नदी	कर्णाली नदी	कालिका, अमरावती, शिवशक्ति, चेतना, आदि सामुदायिक वनहरू
	दुरी (कि.मि.)	०-१	०-१	०-१	०-१

स्रोत: जलउपयोग गुरुरोजना, सामाजिक तथा प्राविधिक अध्ययन, २०८०

२.६ सेवाकेन्द्रहरु सम्बन्धि विवरण

यस गाउँपालिकामा स्थानीय सेवा केन्द्रको रूपमा हरेक वडामा आधारभुत र माध्यमिक विद्यालयहरु रहेका छन् । जानकी गाउँपालिकामा जम्मा ४८ वटा सामुदायिक विद्यालयहरु रहेका छन् । त्यसैगरी गाउँपालिकामा १० वटा स्वास्थ्य सेवा संस्थाहरु रहेका छन् । हाल स्थानीय तहको संरचना निर्माण भएपछि हरेक वडा क्षेत्रमा वडा कार्यालयहरु स्थापित भएका छन्। उक्त सेवा केन्द्रहरु सम्बन्धी विस्तृत विवरण तालिका-१८ र अनुसूची नं.१, SA-५ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका- १८: गाउँपालिकामा रहेका सेवाकेन्द्रहरुको विवरण

क्र.सं.	सेवा केन्द्रको नाम	संख्या	कार्यालय स्थित वडा र स्थान	कैफियत
१	विद्यालय (बाल शिक्षा, आधारभूत, माध्यमिक)	४८	हरेक वडामा बाल शिक्षा, आधारभूत, र माध्यमिक विद्यालयहरु रहेका छन्	
२	स्वास्थ्य सेवा संस्था	१०	हरेक वडामा स्वास्थ्य सेवा संस्था रहेको छ ।	
३	वडा कार्यालय	९	हरेक वडामा वडा कार्यालय रहेको छ ।	
४	गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय	१	वडा नं. १ को दुर्गौली बजारमा रहेको छ ।	

स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना, सामाजिक तथा प्राविधिक अध्ययन, २०८०

२.७. विकास साझेदारहरु, गैह्र सरकारी संस्थाहरु, समुदायमा आधारित संस्थाहरु तथा सहकारी सम्बन्धि विवरण

यस जानकी गाउँपालिकामा सरकारी निकायहरु बाहेक अन्य दातृ निकाय/विकास साझेदारहरुले पनि विभिन्न क्षेत्रमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आईरहेका छन् । बिशेष गरि कृषि उत्पादन/बजारीकरण, स्वास्थ्य, प्राथमिक उपचार, सरसफाइ, विपद जोखिम न्यूनीकरण लगायत सामाजिक/आर्थिक विकासका क्रियाकलापहरु, आदिमा सघाउ पुर्याउँदै आईरहेका छन्। पालिकामा कार्यरत मुख्य विकास साझेदार तथा गैह्र सरकारी संस्थाहरुको विवरण निम्न तालिका-१९ मा प्रस्तुत गरिएको छ भने विस्तृत विवरण अनुसूची-१ को SA-४ मा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका- १९: मुख्य विकास साझेदार तथा गैह्र सरकारी संस्थाहरुको विवरण

क्र.सं.	विकास साझेदार वा गैह्र सरकारी संस्थाको नाम	कार्यक्रमको क्षेत्र
१.	नेपाल रेडक्रस सोसाइटी	विपद्को अवस्थामा राहत वितरण र आपतकालीन स्वास्थ्य सेवा, रक्तक्षेपण, एम्बुलेन्स, आँखा उपचार, प्राथमिक उपचार र पारिवारिक सम्बन्ध पुनर्स्थापना
२.	दलित महिला अधिकार मंच धनगढी	किशोरी सशक्तीकरण परियोजना /बाल बिवाह विरुद्ध काम गर्ने/किशोरीहरु क्षमता र नेतृत्व तालिम /सुनौलो भबिस्य
३.	दिगो विकास समाज, भजनी	सामाजिक न्याय /सचेतना/शिक्षा /सबै वडामा
४.	मेटालिका युवा क्लब	बाटोघाटो सरसफाइ /सचेतना /युवा सशक्तीकरण तालिम आदि
५.	एनिमल नेपाल जानकी	निशुल्क खोप / सचेतना / तालिम / सबै वडामा सञ्चालन भएको

६.	अरुण क्लब (खैरिफाटा)	खेलकुद /चाडपर्व/स्वतन्त्रदान
७.	बाल कल्याण संघ टिकापुर	बाल अधिकार /महिला संजाल
८.	स्थानीय महिला विकास मंच	महिला अन्तरक्रियाकलाप / सचेतिकरण
९.	नेपाल आदिवासी जनजाती उत्थान समाज	सचेतिकरण
१०.	युवा सशक्तिकरण नेपाल	गाउँपालिकाको कार्यक्रहरु / सामाजिक विकासका क्रियाकलापहरु
११.	जय केदार ग्रामीण युवा स्वावलम्बन समुह	स्थानीय निकायको कार्यक्रममा समन्वय गर्ने/सहयोगी को भुमिका निर्वाह गर्ने/सबै स्वास्थ्य क्षेत्रमा काम गर्ने /बालबालिका सचेतना /जेष्ठ नागरिक आदि
१२.	युएसएआईडी कर्णाली जल परियोजना	सुरक्षित खानेपानी, दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन, जलस्रोतको उत्थानशिल व्यवस्थापन, सुदृढ सुशासन, जलाधार तथा जैविक विविधता संरक्षण,

स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना, सामाजिक तथा प्राविधिक अध्ययन, २०८०

माथि तालिका-१७ मा उल्लेख गरिएका विकास साझेदारहरु तथा गैह्र सरकारी संस्थाहरु बाहेक गाउँपालिकास्तरमा विभिन्न सामुदायिक संस्थाहरु, सामुदायिक बन उपभोक्ता समूहहरु, कृषि समूहहरु/आमा समूहहरु सञ्चालनमा रहेका भएका छन्। ती समुदायमा आधारित संस्थाहरुले कुनै न कुनै रूपमा समुदायको सामाजिक तथा आर्थिक क्रियाकलापहरुमा सहयोग पुर्याउँदै आईरहेका छन्। यसका साथै समुदाय स्तरमा बित्तिय सेवा प्रदान गर्न ४६ वटा सहकारी संस्था गठन भई समुदायस्तरमा बचत तथा ऋण लगायत लघु उद्यम मार्फत आर्थिक गतिविधिहरुलाई चलायमान बनाउन सहयोग पुर्याउँदै आईरहेको छ। यस गाउँपालिकामा स्थापना भै हाल सञ्चालन रहेका सहकारी संस्थाको वडागत विवरण तलको तालिका-२० अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ भने विस्तृत विवरण अनुसूची-१ को SA-३ मा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका- २०: वडा अनुसार सहकारी संस्थाहरुको विवरण

वडा न.	जम्मा सहकारी संख्या	सहकारीको किसिम अनुसार संख्या			शेयर सदस्य संख्या				जम्मा शेयर पुँजी (रु)
		कृषि/बचत ऋण	बहु-उद्देश्य	पेशागत/अन्य	महिला	पुरुष	अन्य	जम्मा	
१	४	४	०	०	४९६	१११	०	६०७	४६६१६४९
२	९	७	२	०	६६९	१७१७	०	२३८६	४३८०८४२
३	३	२	१	०	१०२५	२०५	०	१२३०	४८०५७००
४	७	५	२	०	९९४	१०९०	०	२०८४	७३७८६००
५	३	२	१	०	५१६	७७८	०	१२९४	२४५९५००
६	२	१	१	०	४२२	५५८	०	९८०	८५०००
७	४	१	३	०	५८६	४१४	०	१०००	४७८८००
८	७	३	४	०	५५५	६९६	०	१२५१	१४९८५००
९	७	३	४	०	१९४२	१७१७	०	३६५९	९८४५०००
जम्मा	४६	२८	१८	०	७२०५	७२८६	०	१४४९१	३५५९३५९१

स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना, सामाजिक तथा प्राविधिक अध्ययन, २०८०

अध्याय-३: विद्यमान जलस्रोतहरूको अवस्था र प्रयोग

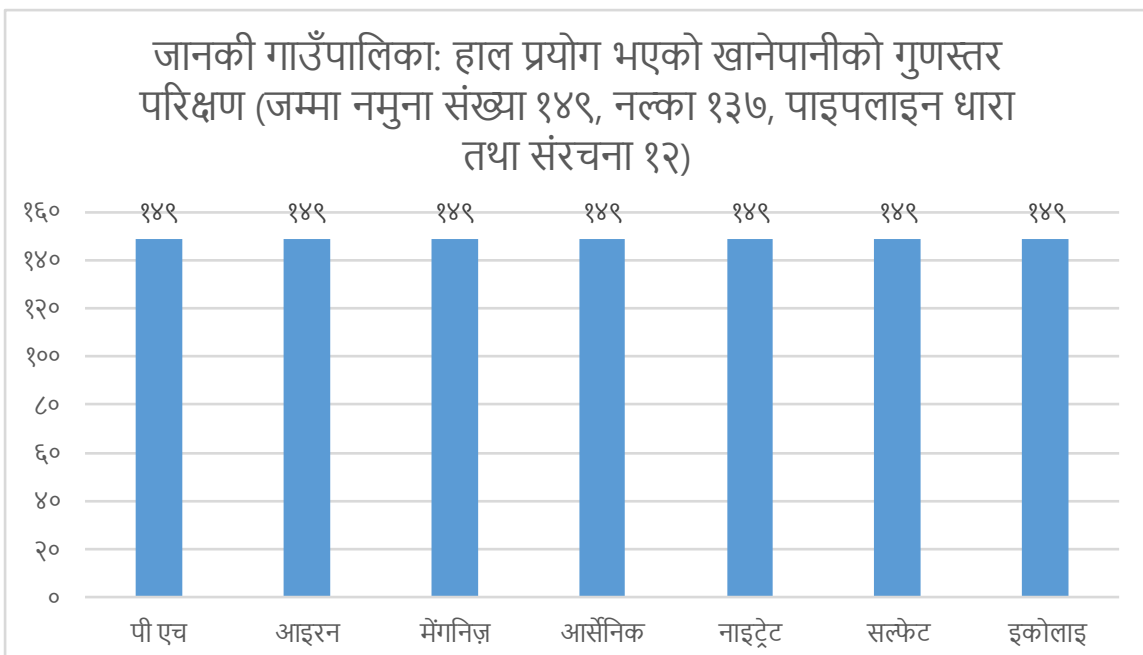
३.१. गाउँपालिकामा उपलब्ध जलस्रोतहरूको विवरण

जानकी गाउँपालिका समथर क्षेत्रमा अवस्थित रहेको र सतहका मूल मुहान स्रोतहरू योजनामा प्रयोग नहुने भएकोले स्रोत हरूको तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छैन । यस गाउँपालिका सहित, टिकापुर नगरपालिका र लम्कीचुहा नगरपालिका क्षेत्रका सबै खेतियोग्य जमिनहरूमा सिंचाइ सेवा पुऱ्याउने गरि कर्णाली नदीको पानी उपयोग गर्ने र यस सिंचाइ योजनाबाट ४.७१ मेगावाट विद्युत समेत उत्पादन गरि राष्ट्रिय ग्रिड लाइनमा बेच्ने लक्ष्य समेत रहेको छ । खानेपानीको लागी यस गाउँपालिकामा डीपवेल पाइपलाइन योजनाले भूमिगत जलस्रोत उपयोग हुने गरेको छ । यसका अतिरिक्त निजि, सामुदायिक, र संस्थागत नल्काहरूबाट भूमिगत स्रोतको पानी खानेपानीमा प्रयोग भएको छ । यस गाउँपालिकाको भूमिगत जलस्रोतको तथ्याङ्क उपलब्ध छैन ।

३.२. गाउँपालिकामा उपलब्ध जलस्रोतहरूको विश्लेषण

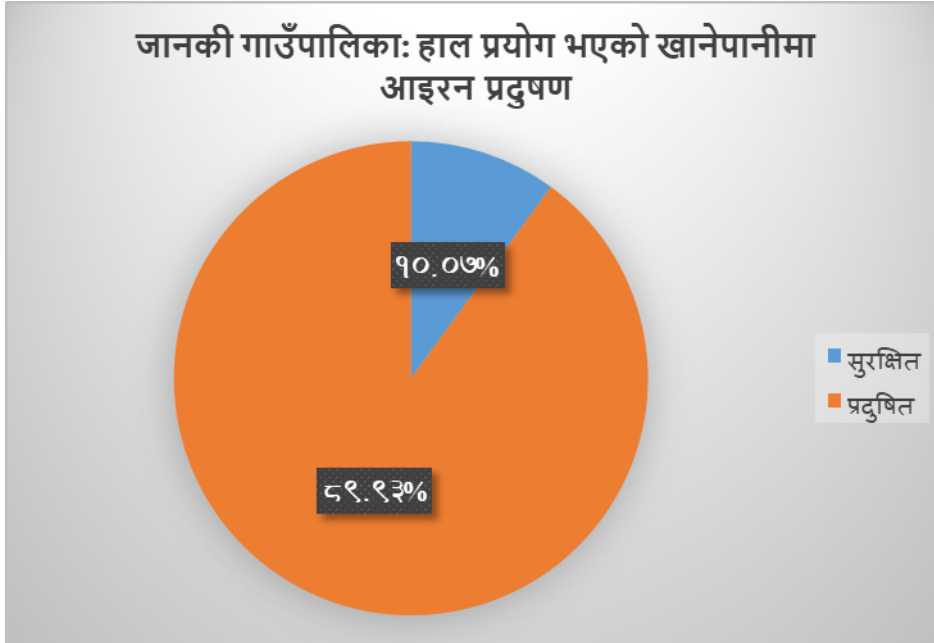
३.२.१. स्रोतहरूको गुणस्तरको आधारमा विश्लेषण

जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा प्रक्रिया अन्तर्गत पाइपलाइन योजनाका धारा र नल्काको पानीको खानेपानी गुणस्तर परिक्षणका लागी नमुना सङ्कलन गरि परिक्षण गरिएको थियो । जानकी गाउँपालिका क्षेत्र भित्रका जम्मा १४९ वटा नमुना पाइपलाइन धारा र नल्काहरूको छनौट गरि खानेपानी परिक्षण गरिएको थियो । खानेपानी गुणस्तर परिक्षण अन्तर्गत ७ वटा गुणस्तर पारामितिहरू परिक्षण गरिएको थियो: पीएच, आइरन, मेंगनिज, सल्फेट, नाइट्रेट, आर्सेनिक, र इकोलाई । पीएच स्थलगत परिक्षण गरिएको थियो भने ईकोलाई पालिका स्तरमा फिल्ड प्रयोगशाला स्थापना गरि वागटेक फिल्डकिट प्रयोग गरि परिक्षण गरिएको थियो र रासायनिक परिक्षणको लागी प्रिजर्भेटिभ प्रयोग गरि काठमाडौं ढुवानी गरेर काठमाडौंको स्थाई प्रयोगशालामा आफा विधि अनुसार खानेपानी गुणस्तर परिक्षण तथा विश्लेषण गरिएको थियो । यो नमुना सङ्कलन तथा परिक्षण सन् २०२३ मे र जुन महिनामा गरिएको थियो । यस नमुना परिक्षणको नतिजाको विश्लेषण गर्दा यस नगरपालिकाको खानेपानी गुणस्तरको अवस्था निम्न अनुसारको देखिएको छ ।

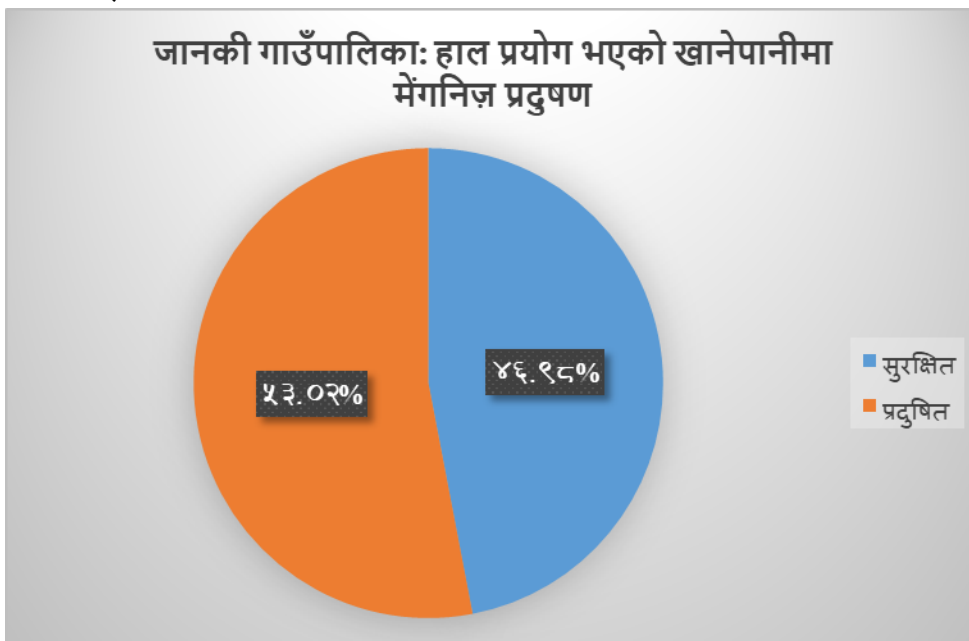
ग्राफ ३: जानकी गाउँपालिकामा खानेपानी गुणस्तर परिक्षणका लागि नमुना सङ्कलन र परिक्षण गरिएको पाइप लाइनधारा र नल्काहरुको संख्या

आइरन प्रदुषण: जानकी गाउँपालिकाको हाल प्रयोगमा रहेका खानेपानीका नल्का र पाइपलाइन धाराहरु मध्ये ८९.९३% मा आइरनको मात्रा नेपालको गुणस्तर मापदण्ड सिमा भन्दा माथि रहेको पाइएको छ अर्थात् खानेपानी प्रयोजनका लागि अयोग्य देखिएको छ ।

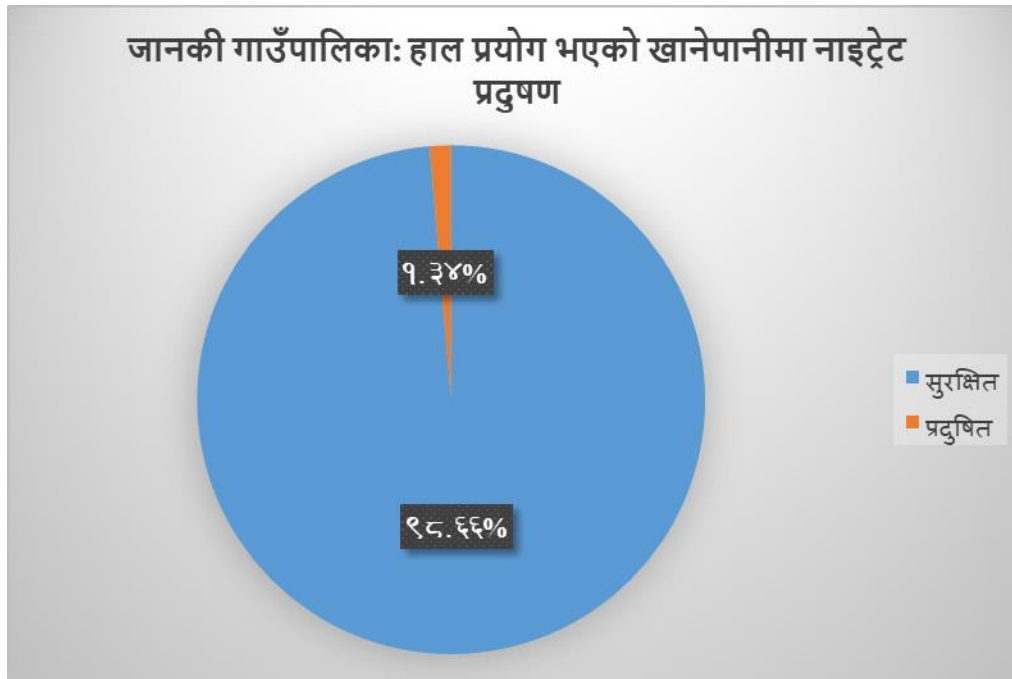
ग्राफ ४: जानकी गाउँपालिका क्षेत्रमा हाल प्रयोगमा रहेका खानेपानी पाइपलाइन धारा र नल्कामा आइरन प्रदुषण अवस्था

मैंगनिज प्रदुषण: जानकी गाउँपालिकाको हाल प्रयोगमा रहेका खानेपानीका नल्का र पाइपलाइन धाराहरु मध्ये ५३.०२% मा मैंगनिजको मात्रा नेपालको गुणस्तर मापदण्ड सिमा भन्दा माथि रहेको पाइएको छ अर्थात् खानेपानी प्रयोजनका लागि अयोग्य देखिएको छ ।

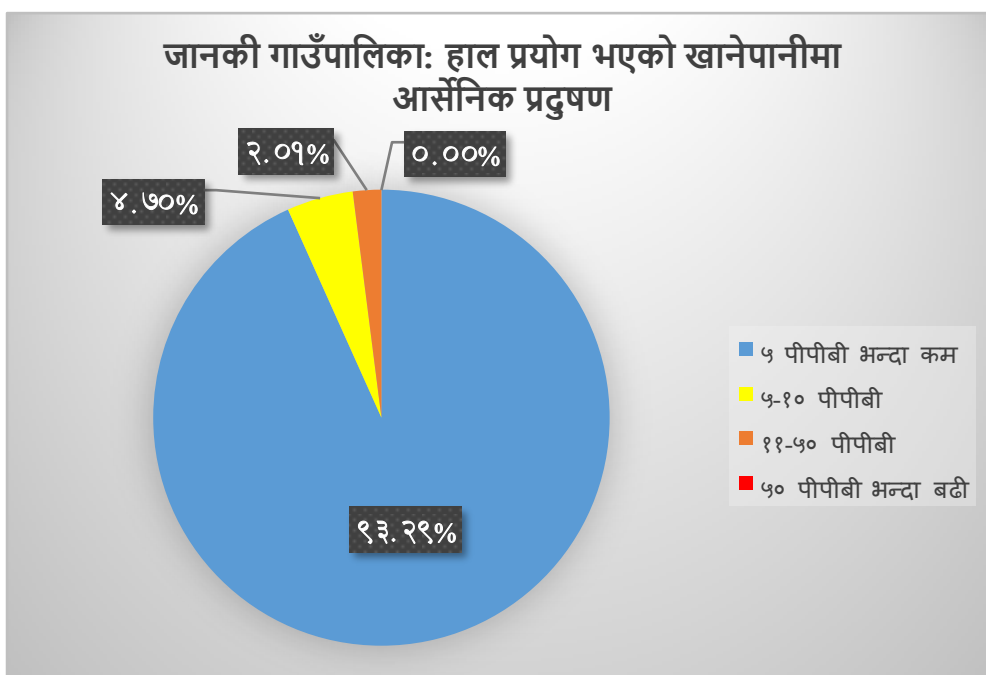
ग्राफ ५: जानकी गाउँपालिका क्षेत्रमा हाल प्रयोगमा रहेका खानेपानी पाइपलाइन धारा र नल्कामा मैंगनिज प्रदुषण अवस्था

नाइट्रेट प्रदूषण: जानकी गाउँपालिकाको हाल प्रयोगमा रहेका खानेपानीका नल्का र पाइपलाइन धाराहरु मध्ये १.३४% मा नाइट्रेटको मात्रा नेपालको गुणस्तर मापदण्डको सिमा भन्दा माथि रहेको पाइएको छ अर्थात् पिउनका लागि असुरक्षित देखिएको छ ।

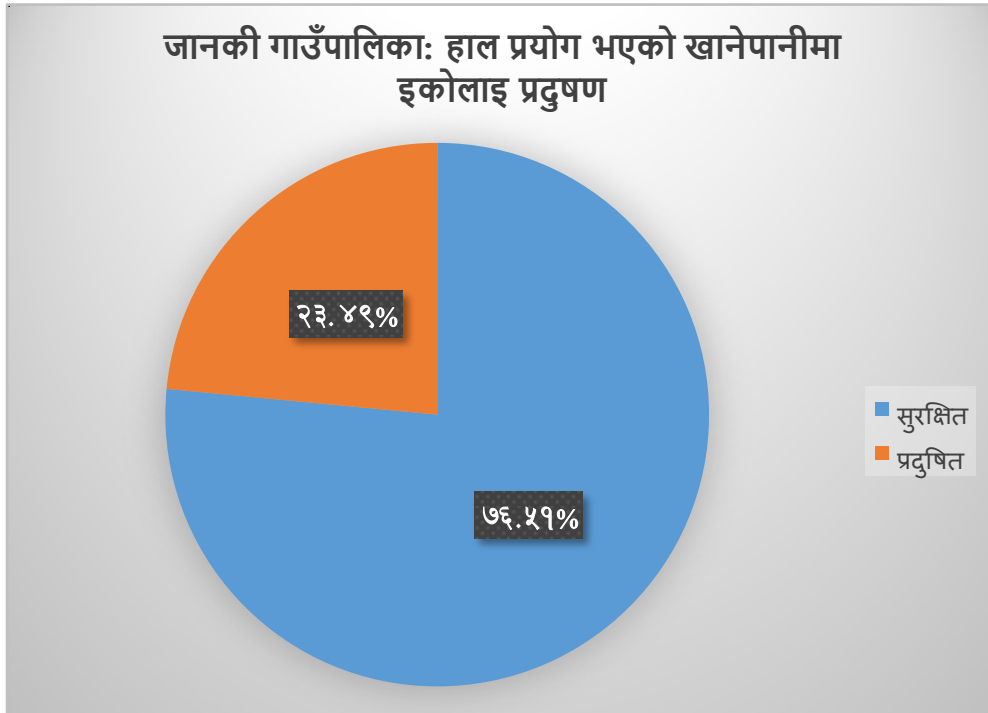
ग्राफ ६: जानकी गाउँपालिका क्षेत्रमा हाल प्रयोगमा रहेका खानेपानी स्रोतमा नाइट्रेट प्रदूषण अवस्था

आर्सेनिक प्रदूषण: जानकी गाउँपालिकाको हाल प्रयोगमा रहेका खानेपानीका नल्का र पाइपलाइन धाराहरुमध्ये २.०१% मा आर्सेनिकको मात्रा विश्व स्वास्थ्य संगठनको गुणस्तर मापदण्ड सिमा भन्दा माथि रहेको पाइएको छ साथै ४.७०% मा आर्सेनिकको मात्रा ५-१० पीपीबी देखिएको छ । नेपाल गुणस्तर मापदण्ड सिमा भन्दा माथि भने हाल देखिएको छैन । तथापी खानेपानीमा आर्सेनिक प्रदूषणको वार्षिक अनुगमन गर्न आवश्यक देखिएको छ ।

ग्राफ ७: जानकी गाउँपालिका क्षेत्रमा हाल प्रयोगमा रहेका खानेपानी स्रोतमा आर्सेनिक प्रदूषण अवस्था

इकोलाई प्रदुषण: जानकी गाउँपालिकाको हाल प्रयोगमा रहेका पाइप लाइनधारा र नल्काहरु मध्ये २३.४९% मा इकोलाईको मात्रा नेपालको गुणस्तर मापदण्डको सिमा भन्दा धेरै देखिएको छ अर्थात् पिउनका लागि असुरक्षित देखिएको छ ।

ग्राफ ८: जानकी गाउँपालिका क्षेत्रमा हाल प्रयोगमा रहेका खानेपानी पाइपलाइन धारा र नल्कामा इकोलाई प्रदुषण अवस्था

३.३. विद्यमान खानेपानी योजनाहरुको अवस्था विश्लेषण

यस गाउँपालिकामा विद्यमान जम्मा २ वटा खानेपानी उपभोक्ता तथा सरसफाइ समितिहरुले डीपवेल एलिभेटेड टंकी पाइपलाइन प्रणाली मार्फत खानेपानी योजनाहरुको सञ्चालन व्यवस्थापन गरिरहेका छन्। जलउपयोग गुरुयोजनाको सर्वेक्षणका क्रममा गरिएका अन्तरक्रिया र वस्तुस्थिति विश्लेषणका साथै NWASH को उपलब्ध तथ्याङ्कबाट विद्यमान योजनाहरुको सञ्चालन व्यवस्थापन तथा मर्मतको अवस्था सन्तोषजनक रहेको छ । विद्यमान २ वटा खानेपानी योजनाहरुबाट जम्मा ६२८ (५%) घरधुरीहरुलाई पाइपलाइन खानेपानी प्रणालीका निजी धारा मार्फत खानेपानी सेवा उपलब्ध रहेको छ भने जानकी गाउँपालिकाका १०९९१ (९५%) घरधुरीहरुले हाल निजी वा सामुदायिक नल्का (हेन्डपम्प) को पानी खानेपानीको प्रयोजनमा प्रयोग गर्ने गरेको देखिन्छ । हाल खानेपानी प्रयोजनमा नल्का प्रयोग गर्ने गरेका अर्थात् असुरक्षित खानेपानी प्रयोग गरिरहेका टोल बस्तीहरुका लागि जानकी गाउँपालिकाको वडा नं. २,३,५,६,७,८,९ मा हाल जम्मा ८ वटा डीपवेल एलिभेटेड टंकी पाइपलाइन प्रणालीका योजनाहरु निर्माणाधीन अवस्थामा रहेका छन् जसबाट जम्मा ९६१४ (८३%) घरधुरीहरुले निजी धारा मार्फत सुरक्षित खानेपानी सेवाको लाभ लिन सक्नेछन् । विद्यमान खानेपानी योजनाहरुको अवस्था सम्बन्धि विस्तृत विवरण अनुसूची-३ को TA-२ निर्माणाधीन योजनाहरुको विस्तृत विवरण अनुसूची-६ को OS-१ मा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका- २१: विद्यमान खानेपानी योजनाहरुको अवस्था विश्लेषण

वडा नं.	सेवा क्षेत्रका लाभान्वित घरधुरी	प्रयोग गरिएका स्रोत (घरधुरी संख्या)			सञ्चालन अवस्था (घरधुरी संख्या)			निर्माणाधीन योजना		कैफियत
		व्यवस्थित योजना	अव्यवस्थित योजना	असुरक्षित स्रोत	व्यवस्थित	सन्तोषजनक	अव्यवस्थित	संख्या	सेवा क्षेत्रका घरधुरी संख्या	
१	१२३३	२०९	१०२४			२०९	१०२४			
२	१२६२	१६	१२४६			१६	१२४६	१	१२६२	
३	१२५०	७०	११८०			७०	११८०	१	१२६०	
४	१२६०	३२५	९३५			३२५	९३५			
५	१०४५		१०४५				१०४५	१	१०४५	
६	९५२		९५२				९५२	२	१४३४	
७	१३१६	८	१३०८			८	१३०८	१	१३१२	
८	१५८३		१५८३				१५८३	१	१५८३	
९	१७१८		१७१८				१७१८	१	१७१८	
जम्मा	११६१९	६२८	१०९९१	०	०	६२८	१०९९१	८	९६१४	
%	१००%	५%	९५%	०%		५%	९५%		८३%	

स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना, सामाजिक तथा प्राविधिक अध्ययन, २०८०

३.३.१. विद्यमान योजनाहरु र सेवा क्षेत्र

यस गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजनाको तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रियामा गरिएको वडा स्तरको सामाजिक नक्सांकन, NWASH मा उपलब्ध तथ्याङ्क, खानेपानी समितिसँगको छलफल, अवलोकन र तथ्याङ्क प्रमाणीकरण कार्याशालाहरुमा आएको जानकारीका तथ्याङ्कहरुको विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाको कूल ११६१९ घरधुरीहरु मध्ये करिब ५% (६२८) घरधुरीहरुले मात्र विद्यमान पाइपलाइन खानेपानी योजनाहरुबाट घरमा निजी खानेपानी धारा जडान गरेको स्थिति रहेको छ । वडा नं. १ मा निर्मित दुर्गेली खानेपानी योजनाबाट वडा नं. १ का मिलन टोल, आनन्दटोल, उज्यालोटोल, प्रगतिटोल, आदर्शटोल, बेलासपुर, सन्तोषीटोल, तौरैयापुर टोलहरु र वडा नं.३ को भगतपुरमा खानेपानी पाइपलाइन सेवा वितरण भएको छ । उक्त टोल हरुका जम्मा घरधुरी संख्या १०९० का लागि पूर्ण रुपमा पाइपलाइन सेवा बिच्छ्याइएको भएतापनि हाल सम्म २७० घरधुरीहरुले मात्र खानेपानी धारा जडान भएको देखिन्छ । त्यसैगरि मुनुवा खानेपानी योजनाबाट वडा नं. ४ का डाडाटोल (कंचनपुर), बीचगाउटोल (कंचनपुर), शिव मन्दिरटोल (कंचनपुर), जादुपुर, नहरटोल, बेलपुर, मुनुवा (साबिक-३), मुनुवा (साबिक-६), वडा नं. १ को सन्तोषी टोल, वडा नं. २ को परागीपुर र बढरिया, वडा नं. ७ को शंकरपुर र भुर्सा टोलहरुमा खानेपानी पाइपलाइन विस्तार भएको छ । उक्त टोलहरुका जम्मा घरधुरी संख्या १९६० का लागी खानेपानी वितरण लाइन पूर्णरुपमा विस्तार भएको भएतापनि हाल सम्म करिब ३७६ घरधुरीहरुले मात्र निजी धारा जडान गरेको अवस्था छ । प्राय जसो सबै घरमा निजी नल्काबाट खानेपानी उपलब्ध रहेको, नल्का र धाराको पानी परिक्षण नभएको, र खानेपानीको गुणस्तर परिक्षणको नतिजा अवस्था विश्लेषण सहितका चेतना अभिवृद्धि मुलक क्रियाकलापहरु खानेपानी समितिले हाल सम्म सञ्चालन गर्न नसकेको आदि कारणहरुले

गर्दा धारा जडान नगरेको हुन सक्दछ । दुर्गौली खानेपानी योजनामा प्रशोधन प्रणाली निर्माण नभएको र धाराबाट धमिलो पानी आउने कारणले गर्दा समेत खानेपानी धारा थोरै घरधुरीहरूले मात्रा लिएको उपभोक्ताहरूको भनाइ रहेको छ । मुनुवा खानेपानी योजनामा भने प्रशोधन प्रणाली जडान भएकोले धारामा सफा खानेपानी वितरण भएको छ ।

विद्यमान खानेपानी योजनाहरूबाट लाभान्वित घरधुरी तथा जनसंख्याको विस्तृत विवरण अनुसूची को ३-TA मा उल्लेख गरिएको छ । २-

३.३.२. विद्यमान योजनाहरूको सञ्चालनको अवस्था

यस गाउँपालिकामा रहेका २ वटै विद्यमान खानेपानी योजनाहरूमा उपभोक्ता समितिहरू योजनाको सञ्चालन व्यवस्थापनको जिम्मेवारीमा रहेका छन् । मुनुवा खानेपानी योजनाले व्यवस्थापक सहित ४ जना कर्मचारी नियुक्त गरेर खानेपानी सञ्चालन व्यवस्थापनको विधि अनुसार सञ्चालन गर्न शुरु गरेको देखिन्छ भने दुर्गौली खानेपानी योजनाले एक जना मिटर रिडर तथा पम्प अपरेटर मात्र नियुक्त गरि उपभोक्ता समितिका कार्यकारी सदस्यहरूले आफै स्वयम् सेवकको रूपमा मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापनका कार्यहरू गरि खानेपानी योजना सञ्चालन व्यवस्थापनदेखिन्छ । मुनुवा योजनामा खानेपानी निम्नतम मासिक महसुल रु १५० रहेको छ भने दुर्गौलीमा रु १०० रहेको छ । दुबै योजनामा २४ सै घण्टा धारामा पानी सेवा उपलब्ध रहेको छ । दुर्गौली योजनाबाट वितरित धाराको पानी धमिलो आउने गरेको गुनासो उपभोक्ताहरूको रहेको छ ।

दुर्गौली खानेपानी उपभोक्ता समितिको अन्य व्यवस्थापकीय पक्षहरू हेर्दा उपभोक्ता समितिको बैठक नियमित बस्ने नगरेको, उपभोक्ता समितिमा महिलाको प्रतिनिधित्व २७% मात्र रहेको, र अनुपातिक हिसाबले वर्ग समुदायको प्रतिनिधित्वमा दलितहरूको प्रतिनिधित्व छुट्न गएको देखिन्छ । त्यसै गरि उपभोक्ता समितिले वार्षिक साधारण सभा गरी सञ्चालन व्यवस्थापन सम्बन्धि निर्यणहरू गर्ने, कार्यकाल पुरा भएपश्चात नयाँ कार्यकारी समितिका पदाधिकारीहरूको छनौट तथा पुनः अनुमोदनको अभ्यास गरेको पाईदैन । योजना निर्माण पश्चात २०७४ सालमा गठन भएको उपभोक्ता समिति पुनः अनुमोदन समेत नगरी हाल सम्म कायम रहेको देखिन्छ । यस उपभोक्ता समितिको संस्थागत व्यवस्थापन कम्जोर रहेर पनि उपभोक्ता समितिका सदस्यहरूले स्वयम् सेवकको रूपमा मर्मत सम्भार र योजना सञ्चालनका जिम्मेवारीहरू बहन गरि हाल सम्म दैनिक आवश्यक खानेपानी सेवा दिने जिम्मेवारी भने सन्तोषजनक स्तरमा गरेको देखिन्छ ।

मुनुवा खानेपानी उपभोक्ता समितिको अन्य व्यवस्थापकीय पक्षहरू हेर्दा उपभोक्ता समितिको बैठक साधारणतया नियमित बस्ने गरेको देखिन्छ, उपभोक्ता समितिमा महिलाको प्रतिनिधित्व २२% मात्र रहेको छ, र समितिमा सबै वर्ग समुदायको प्रतिनिधित्व भएको तर अनुपातिक हिसाबले सदस्य संख्या भने नमिलेको देखिन्छ । त्यसै गरि उपभोक्ता समितिले वार्षिक साधारण सभा गरी सञ्चालन व्यवस्थापन सम्बन्धि निर्यणहरू गर्ने गरेको देखिन्छ । साथै यस उ.स. ले कार्यकाल पुरा भएपश्चात नयाँ कार्यकारी समितिका पदाधिकारीहरूको छनौट तथा पुनः अनुमोदनको अभ्यास गरेको देखिन्छ । यस उ.स. को विधानमा कार्यकारी समितिको कार्यकाल ३ वर्षको राखिएको छ र हालको समिति २०७९ सालमा गठन भएकोले अझ एक वर्ष कार्यसमय रहेको देखिन्छ । यस उपभोक्ता समितिको संस्थागत व्यवस्थापन र खानेपानी सेवा सञ्चालन व्यवस्थापन सन्तोषजनक स्तरको देखिन्छ ।

दुर्गौली योजनामा पानी प्रशोधन प्रणाली जडान गर्नु पर्ने र नजिकका केहि नयाँ टोलहरूमा पाइपलाइन विस्तार गर्नु पर्ने देखिन्छ । मुनुवा खानेपानी योजनाबाट नजिकका केहि टोलहरूमा पाइपलाइन विस्तार

गर्नुपर्ने देखिन्छ । साथै यी दुबै योजनाहरूले सुरक्षित गुणस्तरको पारिषरण गरिएको खानेपानी घर घरको धारामा २४ सै घण्टा उपलब्ध हुने गरि सेवा दिने र पाइपलाइन विस्तार भएका टोलहरूमा हाल नल्काको पानी खाने गरेका सबै घरधुरीहरूमा निजि धारा जडान गरि सुरक्षित पानी पिउनको लागि सचेतना कार्यक्रम गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

विद्यमान खानेपानी योजनाहरूबाट लाभान्वित टोल बस्ती, घरधुरी तथा जनसंख्याको विस्तृत विवरण र योजना सञ्चालन व्यवस्थापन सम्बन्धि तथ्याङ्क अनुसूची-३ TA-२ र अनुसूची-४ SA-७ मा उल्लेख गरिएको छ । उक्त विद्यमान योजनाहरूको थप विस्तृत विवरण N-WASH Dashboard मा उपलब्ध रहेको छ ।

३.३.३. विद्यमान खानेपानी योजनाहरूको सुविधास्तरको अवस्था विश्लेषण

जानकी गाउँपालिकाका कूल ११६१९ घरधुरीहरूको विद्यमान खानेपानी योजनाहरूको सुविधास्तरको विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाको जम्मा घरधुरीको ५% घरधुरीहरूमा मात्रै पाइपलाइन खानेपानी प्रणालीको धारा जडान भएकोले उक्त घरधुरीहरूलाई आधारभूत स्तरको सुविधा पुगेको देखिन्छ भने बाँकी ९५% घरधुरीहरूले निजि वा सामुदायिक नल्काको पानी खानेपानीको रूपमा उपयोग गरेको देखिन्छ अर्थात् सिमित स्तरको खानेपानी सुविधा रहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा रहेका २ वटा विद्यमान पाइपलाइन खानेपानी योजनाहरूबाट गाउँपालिकाको जम्मा घरधुरीको २६% (३०५०) घरधुरीहरूका लागि खानेपानी पाइपलाइन विच्छ्याई सकिएको भएतापनि पाइपलाइन विस्तार भएका क्षेत्रमा ती योजनाहरूको क्षेत्रका जम्मा घरधुरीहरू मध्ये २१% (६२८) घरधुरीले मात्र पाइपलाइन धारा जडान गरेको अवस्था रहेको छ अर्थात् विद्यमान पाइपलाइन खानेपानी योजनाहरूको २१% क्षमता मात्र उपयोग भएको देखिन्छ । यसरी विद्यमान योजनाहरूको पाइपलाइन धारा जडान गरेका घरधुरी मात्र गणना गर्दा आधारभूत स्तरको खानेपानी सेवा उपभोग गर्ने हालको वास्तविक घरधुरी संख्या गाउँपालिकाको घरधुरी संख्याको ५% (६२८ घरधुरी) मात्र रहेको छ । गाउँपालिकामा खानेपानीको वडागत सुविधास्तर विवरण तालिका-२२ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका- २२: वडागत रूपमा खानेपानीको सुविधास्तर विवरण

वडा नं.	जम्मा घरधुरी संख्या	सुविधास्तर वर्गिकरण (घरधुरी संख्या)				कैफियत
		सुविधा नभएका	सिमित सुविधा भएका	आधारभूत सुविधा भएका	सुरक्षित व्यवस्थापन सुविधा भएका	
१	१२३३		१०२४	२०९		
२	१२६२		१२४६	१६		
३	१२५०		११८०	७०		
४	१२६०		९३५	३२५		
५	१०४५		१०४५			
६	९५२		९५२			
७	१३१६		१३०८	८		
८	१५८३		१५८३			
९	१७१८		१७१८			
जम्मा	११६१९	०	१०९९१	६२८	०	
%	१००%	०%	९५%	५%	०%	

स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना, सामाजिक तथा प्राविधिक अध्ययन, २०८०

३.३.४. निर्माणाधीन योजनाहरु र लक्षित सेवाक्षेत्र विवरण

NWASH प्लान तथा जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणको क्रममा सङ्कलन गरिएका तथ्याङ्कहरु हेर्दा यस जानकी गाउँपालिकामा ८ वटा निर्माणाधीन खानेपानी योजनाहरु रहेका छन् । निर्माणाधीन योजनाबाट करिब ९६१४ घरधुरीहरुमा व्यवस्थित खानेपानी सेवा उपलब्ध हुने देखिन्छ। यस गाउँपालिकाका निर्माणाधीन खानेपानी योजनाहरु प्रशोधन प्रणाली सहितका डीपवेल पाइपलाइन खानेपानी योजना भएको र निजि धारा वितरण गर्ने प्रणाली भएकोले उक्त निर्माणाधीन खानेपानी योजनाहरुबाट उपभोक्ताहरुलाई मध्यम सुविधा स्तरको खानेपानी सेवा उपलब्ध हुने अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।

निर्माणाधीन खानेपानी योजनाहरुको सेवाक्षेत्रको विश्लेषण गर्दा वडा नं २ का १ वटा योजनाबाट १२६२ घरधुरीहरु लाभान्वित हुनेछन्, वडा नं ३ का १ वटा योजनाबाट १२६० घरधुरी, वडा नं ५ का १ योजनाबाट १०४५ घरधुरी, वडा नं ६ का २ वटा योजनाबाट १४३४ घरधुरी, वडा नं ७ का १ योजनाबाट १३१२ घरधुरी, वडा नं ८ का १ योजनाबाट १५८३ घरधुरी, र वडा नं ९ का १ योजनाबाट १७१८ घरधुरीहरु लाभान्वित हुने रहेका छन् ।

वडागत रुपमा निर्माणाधीन खानेपानी योजनाहरुको संख्या, लाभान्वित हुने घरधुरी र जनसंख्या विवरण अनुसूची- ६ को OT-१ मा दिइएको छ।

३.४. विद्यमान सरसफाइ अभ्यासको अवस्था विश्लेषण

३.४.१. बस्तीहरुको खुला दिसामुक्त क्षेत्र तथा पूर्ण सरसफाइ स्थिति

जानकी गाउँपालिका अन्तर्गतका साबिकका गा.वि.सहरु खुल्ला दिसामुक्त घोषणा भइसकेको भएतापनि अझै सम्म सबै घरधुरीहरुमा सुरक्षित शौचालय नरहेको स्थिति देखिन्छ । गाउँपालिकाको NWASH २०७९ को तथ्याङ्क अनुसार सर्बेक्षण गरिएका १०% (९७७) घरधुरीहरु मध्ये ६२% घरधुरीहरुमा शौचालय नभएको देखिन्छ । शौचालय भएका घरधुरीहरु मध्ये पनि ६७% घरधुरीहरुमा मात्रै सुधारिएको शौचालय भएको र बाँकी ३३% घरधुरीहरुमा खाल्डे शौचालय वा अस्थायी प्रकारका असुरक्षित शौचालयहरु रहेका छन्।

यस क्षेत्रमा अस्थायी शौचालय निर्माण पश्चात स्थाई बनाउने प्रतिबद्धता सहित खुला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणा भएको देखिन्छ । खुला दिसामुक्त अभियानको सफलता पश्चात पूर्ण सरसफाइको अभियान सञ्चालनको निरन्तरता हुन नसकेको कारणले यस गाउँपालिकामा अझै पनि अस्थायी चर्पीहरुलाई सुरक्षित शौचालयमा स्तर उन्नति गर्ने कार्य नभएको देखिन्छ ।

पूर्ण सरसफाइका अन्य महत्वपूर्ण भागहरु अन्तर्गत हातधुने धारा वा नल्कामा साबुन समेत हुने गरेका घरधुरी हरु ८९% रहेका छन्, भाडासुकाउने चांग प्रयोग गरेका घरधुरीहरु ६७% र दुइ वटा सेप्टिक टंकी भएको चर्पी वा मल चर्पी निर्माण गरि दिसाजन्य लेदोको व्यवस्थापन गरेका घरधुरीहरु ७% रहेको देखिन्छ । आगामी दिनहरुमा गाउँपालिकामा घरायसी तथा व्यक्तिगत सरसफाइका क्रियाकलापहरु सहित शौचालय निर्माण तथा सुरक्षित स्तर उन्नति निर्माण कार्य लगायतका सामाजिक परिचालन गतिविधिहरुलाई अति उच्च प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने देखिन्छ। बुँदागत रुपमा घरायसी सरसफाइको अवस्था तालिका-२३ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका- २३: वडागत घरायसी सरसफाइको अवस्था विवरण

वडा नं.	जम्मा नमुना घरधुरी संख्या	शौचालय भएका घरधुरी संख्या	शौचालय भएको सुधारिएको शौचालय घरधुरी संख्या	घरधुरी स्तरको अन्य सरसफाइको अवस्था विश्लेषण					पूर्ण सरसफाइ	
				साबुन सहित हातधुने घरधुरी संख्या	च्यांग जुथ्यान भएका संख्या	व्यवस्थित ठोस फोहोर फाल्ने व्यवस्था भएका	दिसा जन्य लेदो व्यवस्थापन भएका	व्यवस्थित पशुपालन र गोठे मल व्यवस्थापन भएका	घोषणा भएको (छ/छैन)	योजना छ (लक्षित समय)
१	२५	२५	०	२५	२४				छैन	१
२	१	१	१	१					छैन	
३	५	५	०	२	४				छैन	
४	१३	१३	१२	१३	२		१२		छैन	
५			०						छैन	
६	२	२	१	२					छैन	
७			०						छैन	
८	३०३	१३७	९४	१४४			५		छैन	
९	६२८	३८८	२७२	३७६			२५		छैन	
जम्मा :	९७७	५७१	३८०	५६३	३०	०	४२	०		
%		५८%	३९%	८९%	६७%		७%			
जम्मा तथ्याङ्क	९७७	९७७	९७७	९७७	९७७	९७७	९७७			
उत्तर दिएको	९७७	५७१	६३६	४५		५७१				
उत्तर खाली रहेको	०	४०६	३४१	९३२		४०६				

स्रोत: NAWASH सर्वेक्षण २०७९, नमुना घरधुरी सर्भेक्षण तथ्याङ्क

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को तथ्याङ्क अनुसार जानकी गाउँपालिकामा ९% घरधुरीमा हाल चर्पी नभएको देखिन्छ भने ५९% घरधुरीमा असुरक्षित खाल्टे चर्पी प्रयोग भएको वा सार्वजनिक शौचालय प्रयोग गर्ने गरेको देखिन्छ । अर्थात् ३२% घरधुरीले मात्र हाल सुरक्षित शौचालय प्रयोग गरेको स्थिति छ ।

तालिका- २४: वडागत घरायसी सरसफाइको अवस्था विवरण

वडा नं.	जम्मा घरधुरी संख्या	सुरक्षित शौचालय प्रयोग गर्ने घरधुरी संख्या			असुरक्षित शौचालय प्रयोग गर्ने घरधुरी संख्या			शौचालय नभएका घरधुरी संख्या
		फलस चर्पी (सार्वजनिक ढलमा)	फलस चर्पी (सेप्टिक टंकीमा)	जम्मा	खाल्टे चर्पी	सार्वजनिक शौचालय	जम्मा	
१	१२५६	६	२२६	२३२	९६६	१३	९७९	४५
२	११७२	११५	४००	५१५	४९२	-	४९२	१६५
३	१२११	१९६	७४	२७०	८८६	१५	९०१	४०
४	११८५	६५	३४३	४०८	५७७	४२	६१९	१५८
५	१०६६	८	२६८	२७६	५२०	१२३	६४३	१४७
६	९३३	५	५८६	५९१	२८९	१९	३०८	३४
७	१३१३	२७	४७५	५०२	६६४	१३	६७७	१३४

८	१४६७	४	२५५	२५९	१०१४	९	१०१४	१९४
९	१४३८	१६०	२९४	४५४	८५४	२०	८७४	११०
जम्मा	११०४१	५८६	२९२१	३५०७	६२५३	२५४	६५०७	१०२७
%			३२%				५९%	९%

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

३.४.२. विद्यालय तथा सार्वजनिक स्थलहरूको सरसफाइ अवस्था

सरसफाइ तथा स्वच्छता व्यवहार प्रवर्द्धनका लागि विद्यालय तथा संस्थागत सरसफाइ र स्वच्छता कायम हुन अति आवश्यक छ । बालबालिकाहरूको व्यक्तिगत सरसफाइ तथा स्वच्छता व्यवहार परिवर्तन विद्यालयबाट नै हुने हुँदा विद्यालयहरू परिवर्तनका लागि बाहक हुन्। यस गाउँपालिकामा जम्मा ४८ वटा विद्यालयहरू रहेका छन् जसमध्ये पाइपलाइन खानेपानी धारा जडान भएका ९ वटा (१९%), शौचालयको व्यवस्था भएका ४८ (१००%) वटै, साबुनपानीले हात धुने व्यवस्था १७ (३५%) र ठोस फोहोर सङ्कलन तथा व्यवस्थापन भएका १७ (३५%) विद्यालयहरूमा रहेको देखिन्छ भने २% विद्यालयमा मात्र दुइ वटा सेप्टिक टंकी बनाई दिसा जन्य लेदोको व्यवस्थापन गरेको देखिन्छ । गाउँपालिकाका ७३% विद्यालयहरूमा पाइपलाइन धारा वा नल्काको सुविधा रहेको देखिन्छ भने २७% विद्यालयको परिसर भित्र कुनैपनि खानेपानीको धारा वा नल्का नरहेको देखिन्छ ।

वडा नं. १ र ४ को वडा कार्यालय र गाउँपालिका कार्यालयमा पाइपलाइन खानेपानीको धारा सुविधा जडान भएको छ भने अन्य वडा कार्यालयहरूमा नल्का (हेन्ड पम्प) बाट खानेपानी सेवा व्यवस्था भएको छ । शौचालयको व्यवस्था, साबुनपानीले हात धुने व्यवस्था, ठोस फोहोरको व्यवस्थापन सबै ९ वटै वडा कार्यालयहरू र गाउँपालिका कार्यालयमा भएको छ भने दिसाजन्य लेदोको दिगो व्यवस्थापन भने नगरेको देखिन्छ । विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, गाउँपालिका कार्यालय र वडा कार्यालयहरूमा हाल रहेको खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी सुविधा अवस्था विवरण तालिका-२५ मा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका- २५: विद्यालय तथा संस्थागत खानेपानी र सरसफाइको अवस्था

संस्थाको किसिम	वडा नं.	संस्थाको जम्मा संख्या	खानेपानीको व्यवस्था भएका संख्या		सरसफाइ र स्वच्छताको व्यवस्था भएका संख्या			
			पाइप लाइन धारा	पाइपलाइन धारा वा नल्का	शौचालयको व्यवस्था भएका	साबुन पानीले हात धुने व्यवस्था भएका	व्यवस्थित ठोस फोहोर व्यवस्थापन भएका	दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन भएका
विद्यालय	१	४	४	४	४	२	४	०
विद्यालय	२	६	०	२	६	२	२	०
विद्यालय	३	७	०	४	७	२	३	०
विद्यालय	४	५	५	५	५	३	३	०
विद्यालय	५	५	०	५	५	३	२	१
विद्यालय	६	४	०	४	४	२	०	०
विद्यालय	७	४	०	२	४	१	०	०
विद्यालय	८	५	०	३	५	१	१	०
विद्यालय	९	८	०	६	८	१	२	०
जम्मा		४८	९	३५	४८	१७	१७	१
	प्रतिशत		१९%	७३%	१००%	३५%	३५%	२%

वडा तथा गाउँपालिका कार्यालयको खानेपानी तथा सरसफाइ अवस्था							
वडा कार्यालय	९	२	९	९	९	९	०
गाउँपालिका	१	१	१	१	१	१	०

स्रोत: NWASH सर्वेक्षण, २०७९

जानकी गाउँपालिकामा जम्मा १० वटा स्वास्थ्य संस्थाहरु रहेका छन् । जसमध्ये पाइपलाईन धारा जडान भएको खानेपानी सुविधा ३ वटा स्वास्थ्य संस्थाहरुमा, शौचालयको व्यवस्था भएको १० वटामा, साबुन पानीले हात धुने व्यवस्था भएको ७ वटामा, ठोस फोहोर व्यवस्थापन भएको ९ वटा स्वास्थ्य संस्थामा रहेको देखिन्छ

भने दिसाजन्य लेदोको दिगो व्यवस्थापन भएको कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थामा देखिएन । जानकी गाउँपालिकाका स्वास्थ्य संस्थाहरुमा खानेपानी तथा सरसफाइ सुविधा विवरण तालिका-२६ मा दिइएको छ ।

तालिका- २६: स्वास्थ्य संस्थाहरुमा खानेपानी तथा सरसफाइको अवस्था

संस्थाको किसिम	वडा	संस्थाको जम्मा संख्या	खानेपानीको व्यवस्था भएका संख्या	शौचालयको व्यवस्था भएका	साबुन पानीले हात धुने व्यवस्था भएका	व्यवस्थित ठोस फोहोर व्यवस्थापन भएका	दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन भएका
स्वास्थ्य चौकी	१	१	१	१	१	१	०
स्वास्थ्य चौकी	२	१	०	१	१	१	०
आधारभुत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र	३	१	०	१	०	१	०
स्वास्थ्य चौकी र सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ	४	२	२	२	२	२	०
सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ	५	१	०	१	०	०	०
स्वास्थ्य चौकी	६	१	०	१	१	१	०
आधारभुत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र	७	१	०	१	०	१	०
स्वास्थ्य चौकी	८	१	०	१	१	१	०
आधारभुत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र	९	१	०	१	१	१	०
जम्मा		१०	३	१०	७	९	०
प्रतिशत		१००%	३०%	१००%	७०%	९०%	०%

स्रोत: NWASH सर्वेक्षण, २०७९

३.४.३. वातावरणीय सरसफाइको अवस्था

जलउपयोग गुरुयोजनाको सर्वेक्षणका क्रमका गरिएको छलफल अन्तर्क्रियाका आधारमा जानकी गाउँपालिकाको वातावरणीय सरसफाइको अवस्था हेर्दा गाउँपालिकामा बढ्दै गईरहेको जनसंख्याको चाप, शहर उन्मुख रहेका वडा केन्द्रहरु र लम्की-टिकापुर सडक वरिपरी विकास हुदै गएको बजार विस्तारले सार्वजनिक स्थलहरुमा ठोस तथा तरल फोहोर पदार्थहरु थुप्रिने क्रम बढ्दै गईरहेको छ । यी समस्याहरुको समाधानका लागि सार्वजनिक स्थानहरुमा नयाँ शौचालयहरुको निर्माण र विद्यमान सार्वजनिक शौचालयहरुको उचित व्यवस्थापनका लागि आवश्यक पहल गर्नु पर्ने देखिन्छ । हाल गाउँपालिकामा ५ वटा (अवस्थित टोलहरु: वडा नं. १ को दुर्गौलि र तोरैयापुर, वडा नं. ४ को पुरानो बजार मुनुवार, वडा नं. ९ को खैरिफाटा र सल्यानी टोल) सार्वजनिक शौचालयहरु रहेतापनि ती शौचालयहरुको व्यवस्थापन अत्यन्त नराम्रो स्तरको रहेको छ ।

त्यसैगरी ठोस फोहरको व्यवस्थापनका लागि गाउँपालिकामा हालसम्म ल्याण्डफिल साइटको शुरुवात गरेको पाइएको छैन। त्यसको लागि गाउँपालिकाले बढ्दै गइरहेका बजार क्षेत्रहरुमा ठोस फोहर सङ्कलन, ढुवानीको व्यवस्थापन गर्नुका साथै फोहरहरुको घरधुरीबाट सङ्कलनकै समयमा वर्गिकरण हुनेगरी प्रयोग नै घटाउने (Reduce), पुनःप्रयोग (Reuse) र पुनःचक्रण (Recycle) को लागि कार्यविधि तयार गरि प्राथमिकताका साथ लागु गर्नुपर्ने देखिन्छ।

३.४.४. दिसाजन्य लेदो, ठोस फोहर तथा फोहरपानी व्यवस्थापनको विद्यमान अवस्था

ठोस फोहर व्यवस्थापनकासाथै दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापनगाउँपालिका भित्र ठुलो समस्याको रुपमा हाललाई नदेखिएको भएतापनि घरधुरीहरुमा शौचालयका खाडलहरु भरिँदा त्यसलाई सफा गर्ने र दिसाजन्य लेदोको सुरक्षित ढुवानी तथा प्रशोधन व्यवस्थापन गरि सुरक्षित रुपमा वातावरणमा विसर्जन कार्य ठुलै समस्याको रुपमा देखिँदै आएको छ । NAWASH सर्वेक्षण २०७९ को तथ्याङ्क विश्लेषण गर्दा घरायसीस्तरका करिब ३०% घरायसी चर्पीको खाडल २ वर्ष भित्रै भरिन्छ भन्ने देखिन्छ, ६०% घरधुरीको चर्पीको खाडल २-४ वर्ष भित्र भरिन्छ भने बाँकी १०% घरधुरीको चर्पीको खाडल ४-६ वर्ष भित्र भरिन्छ भन्ने देखिन्छ। ती भरिएका खाडलहरुको दिसाजन्य लेदोको सङ्कलन, ढुवानी र व्यवस्थापनको राम्रो प्रबन्ध नभएको कारणले गर्दा घरपरिवार आफैले वा सरसफाइ सेवा प्रदान गर्ने मानिसलाई लगाएर बिना मसिनको सहायताले व्यक्तिगत असुरक्षित र वातावरणमा फेरी खुला दिसाजन्य प्रदुषण फैलिने गरी सेप्टिक टंकी खाली गरेर खोला खोल्सी खेतमा दिसाजन्य लेदो फाल्ने गरेको देखिन्छ । करिब ८५% घरधुरीहरुले आफैले सेप्टिक टंकी खाली गर्ने कार्य गर्ने गरेको र १५% घरधुरीहरुले सरसफाइ सेवा प्रदान गर्ने मानिसलाई कामको ठेक्का दिने गरेको देखिन्छ । यसरी सेप्टिक टंकी सफा गर्ने कार्य मान्छे द्वारा मसिन वा अन्य सुरक्षित साधनको प्रयोग नगरिकनै गर्ने गरेको देखिएको छ। निस्कने दिसाजन्य लेदो पनि असुरक्षित तरिकाले खेतबारी वा खोलानालामा फाल्ने गरेको देखिन्छ। त्यसैले दिसाजन्य लेदो यसरी विस्थापन गर्दा त्यसले वातावरणीय स्वच्छतामा हानी पुर्‍याउनुका साथै मानव स्वास्थ्यमा समेत प्रतिकूल असर पर्ने तथा विभिन्न महामारीहरुको प्रकोप बढ्ने जोखिम रहेको हुँदा व्यवस्थापनका लागि पहल गर्ने बारेमा वडा तथा गाउँपालिका स्तरिय योजना तर्जुमा गोष्ठीमा भएको छलफलबाट समेत देखिएको छ ।

सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्धनका लागी आनीबानी तथा व्यवहार परिवर्तन

गुरुयोजना निर्माणका क्रममा संकलित तथ्याङ्क, वडा स्तरीय र गाउँपालिका स्तरीय गोष्ठीहरुमा भएको विश्लेषण तथा छलफल, समुदाय भेटघाट र अन्तरक्रियाहरुको आधारमा व्यक्ति, घरपरिवार, टोल, समुदायको व्यवहार परिवर्तन गरि सुरक्षित सरसफाइ तथा वातावरणीय स्वच्छता र पानीको बहु-उत्पादनशील उपयोग प्रवर्धनका लागि गाउँपालिकाले तपशिलका क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

- १) पानीको उत्पादनशिल प्रयोग
- २) स्रोत संरक्षण, भू-जल भण्डारण, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद जोखिम व्यवस्थापन
- ३) खानेपानीको शुद्धता तथा सरसफाइ र स्वच्छता
- ४) वातावरणीय स्वच्छता
- ५) पानीको पहुँच र बहुउपयोगमा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण

तालिका- २७: गतिविधि तथा सुझावहरू

क्र. स.	व्यवहार परिवर्तन केन्द्रित क्षेत्र	लक्षित वर्ग	जिम्मेवारी	सरोकारवाला निकाय	सञ्चार माध्यम
१	खानेपानी शुद्धिकरण	घरपरिवार, विद्यालय तथा सार्वजनिक निकाय	गाउँपालिका, खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता समिति तथा सार्वजनिक निकाय, समुदाय	बाल तथा युवा क्लव, आमा समूह, स्वास्थ्य स्वयंसेविका, स्वयंसेवक तथा सामाजिक परिचालन गर्ने संघसंस्था	रेडियो, टेलिभिजन, सामाजिक सञ्जाल, सामुदायिक परिचालन, प्रदर्शनी, सडक नाटक तथा विभिन्न सूचनामुलक सामग्री
२	वास (सरसफाइ र स्वच्छता)	घरपरिवार, विद्यालय तथा सार्वजनिक निकाय	गाउँपालिका, खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता समिति, स्वास्थ्य संस्था तथा सार्वजनिक निकाय	बाल तथा युवा क्लव, आमा समूह, स्वास्थ्य स्वयंसेविका, स्वयंसेवक तथा सामाजिक परिचालन गर्ने संघसंस्था	रेडियो, टेलिभिजन, सामाजिक सञ्जाल, सामुदायिक परिचालन, प्रदर्शनी (हाट बजार, मेला, भेला, विभिन्न अवसरहरू तथा बैठकहरूमा), सडक नाटक तथा विभिन्न सूचना तथा सन्देशमुलक सामग्री, विद्यालय तथा समुदाय स्तरिय प्रतियोगिताहरू
३	पानीका स्रोत संरक्षण	घरपरिवार, विद्यालय र खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता समिति	खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता समिति, समुदाय तथा गाउँपालिका	बाल तथा युवा क्लव, आमा समूह, कृषि समूह (साना किसान) तथा सामाजिक परिचालन गर्ने संघसंस्था	रेडियो, टेलिभिजन, सामाजिक सञ्जाल, सामुदायिक परिचालन, प्रदर्शनी (हाट बजार, मेला, भेला, विभिन्न अवसरहरू तथा बैठकहरूमा), सडक नाटक तथा विभिन्न सूचना तथा सन्देशमुलक सामग्री, विद्यालय तथा समुदाय स्तरिय प्रतियोगिताहरू
४	पानीको उत्पादनशिल तथा बहु प्रयोग	घरपरिवार, समुदाय, साना किसान	खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता समिति, गाउँपालिका, कृषक समूह तथा विकास साझेदारहरू	बाल तथा युवा क्लव, आमा समूह, कृषि समूह (साना किसान) तथा सामाजिक परिचालन गर्ने संघसंस्था	रेडियो, टेलिभिजन, सामाजिक सञ्जाल, सामुदायिक परिचालन, प्रदर्शनी (हाट बजार, मेला, भेला, विभिन्न अवसरहरू तथा बैठकहरूमा), सडक नाटक तथा विभिन्न सूचना तथा सन्देशमुलक सामग्री, विद्यालय तथा समुदाय स्तरिय प्रतियोगिताहरू

५	वातावरणीय स्वच्छता	घरपरिवार तथा समुदाय	विद्यालय, समुदाय, गाउँपालिका तथा सार्वजनिक निकाय	बाल तथा युवा क्लव, आमा समूह, गाउँप्रहरी कृषि समूह (साना किसान तथा सामाजिक परिचालन गर्ने संघसंस्था, सुरक्षा निकाय	रेडियो, टेलिभिजन, सामाजिक सञ्जाल, सामुदायिक परिचालन, प्रदर्शनी (हाट बजार, मेला, भेला, विभिन्न अवसरहरु तथा बैठकहरुमा), सडक नाटक तथा विभिन्न सूचना तथा सन्देशमुलक सामग्री, विद्यालय तथा समुदाय स्तरिय प्रतियोगिताहरु
६	जलवायु अनुकूलन तथा विपद जोखिम न्यूनीकरण	घरपरिवार, साना किसान, समुदाय	गाउँपालिका, विद्यालय, कृषि समूह, खानेपानी तथा सरसफाइ उपभाक्ता समिति	बाल तथा युवा क्लव, आमा समूह, गाउँप्रहरी कृषि समूह (साना किसान तथा सामाजिक परिचालन गर्ने संघसंस्था, सुरक्षा निकाय	रेडियो, टेलिभिजन, सामाजिक सञ्जाल, सामुदायिक परिचालन, प्रदर्शनी (हाट बजार, मेला, भेला, विभिन्न अवसरहरु तथा बैठकहरुमा), सडक नाटक तथा विभिन्न सूचना तथा सन्देशमुलक सामग्री, विद्यालय तथा समुदाय स्तरिय प्रतियोगिताहरु, जोखिम पूर्व सूचना प्रणाली

३.५. विद्यमान सिंचाइ योजनाहरुको अवस्था विश्लेषण

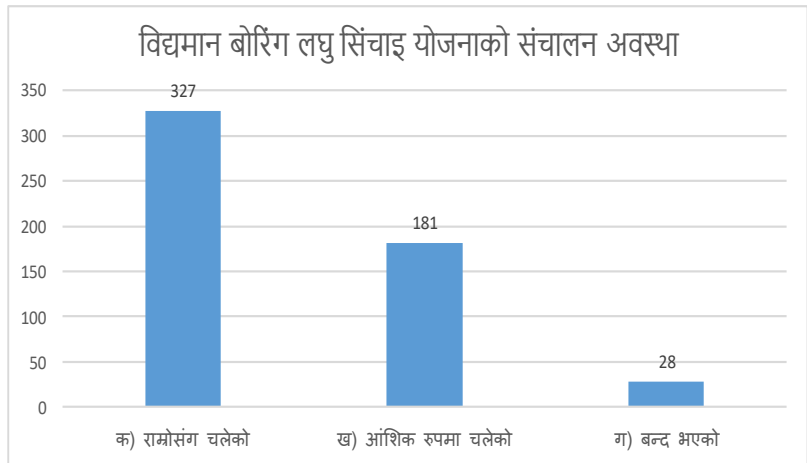
३.५.१. विद्यमान सिंचाइ योजनाहरु र सेवाक्षेत्र

यस गाउँपालिकाको कूल भु-भाग १०७.२६ वर्ग कि.मि. अर्थात् १०७२६ हेक्टर रहेको छ। उक्त भु-भाग मध्ये खेतीयोग्य जमिनको भु-भाग करिब ७९८१ हेक्टर (७४.४%) रहेको छ । यस पालिकामा हाल ५३६ वटा विद्यमान डिप बोरिङ्ग लघुसिंचाइ योजनाहरु रहेका छन्। ती विद्यमान सिंचाइका

योजनाहरुबाट २८९४ घरधुरीहरुको करिब १११०.८

हेक्टर खेति गरिएको जमिन अर्थात् कूल खेतीयोग्य भू-भाग मध्ये करिब १४% जमिन सिंचित भइरहेको छ।

यस गाउँपालिकामा राष्ट्रिय गौरवको सिंचाइ योजना रानी जमरा कुलारिया सिंचाइ आयोजना निर्माणाधीन रहेको छ जसले कर्णाली नदीको पानीबाट लम्कीचुहा नगरपालिका, जानकी गाउँपालिका, र टिकापुर नगरपालिकाका धेरै जसो सिंचाइ योग्य जमिनहरुमा सिंचाइ सेवा पुऱ्याउने लक्ष्य राखेको छ । उक्त नहर सिंचाइका अतिरिक्त परिपुरक योजनाका रुपमा जानकी गाउँपालिकामा हाल १ वटा बोरिङ्ग लघुसिंचाइ योजना निर्माणाधीन रहेको छ । यस पालिकामा रहेका विद्यमान र निर्माणाधीन सिंचाइ योजनाहरुको

ग्राफ ९: विद्यमान सिंचाइ योजनाको सञ्चालन अवस्था

सारांश विवरण तलको तालिका-२८ मा दिएकोछ भने विद्यमान योजनाहरूको विस्तृत विवरण अनुसूची-५ SA-९ मा र निर्माणाधीन योजनाहरूको विस्तृत विवरण अनुसूची-६ OS-१ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका- २८: वडागत रुपमा सिंचाइ योजना र सिंचित क्षेत्रफल (हेक्टरमा)

वडा नं.	विद्यमान सिंचाइ योजनाहरूको विवरण				निर्माणाधीन सिंचाइ योजना				कैफियत
	कुलो सिंचाइ		लघु/अन्य सिंचाइ		कुलो सिंचाइ		लघु/अन्य सिंचाइ		
	संख्या	सेवा क्षेत्र (हेक्टर)	योजना संख्या	सेवा क्षेत्र (हेक्टर)	योजना संख्या	सेवा क्षेत्र (हेक्टर)	योजना संख्या	सेवा क्षेत्र (हेक्टर)	
१			४२	८४.३	१ (रानी जमरा कुलारिया सिंचाइ योजना)	७९८१ (रानी जमरा कुलारिया सिंचाइ योजनाको जम्मा लक्षित सिंचाइ क्षेत्र)			
२			११६	२११.१			१	५.२	
३			७६	१०८.७					
४			६७	२२०.०					
५			५५	१२८.४					
६			३१	६०.३					
७			५३	१०५.९					
८			४२	१०२.३					
९			५४	८९.८					
जम्मा	०	०	५३६	१११०.८	१	५२९०.५	१	५.२	

स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना, सामाजिक तथा प्राविधिक अध्ययन, २०८०

३.५.२ विद्यमान सिंचाइ योजनाहरूको सञ्चालनको अवस्था

जानकी गाउँपालिकामा रहेका ५३६ वटा विद्यमान बोरिङ्ग लघुसिंचाइ योजनाहरूको सञ्चालन तथा मर्मत सम्भारको अवस्थाको विश्लेषण गर्दा सबै योजनाहरूबाट आवश्यक समयमा मर्मत गरि सिंचाइ सुविधा लिने गरेको भएतापनि सर्वेक्षणको समयमा केहि योजनाहरू मर्मत गरेर मात्र सञ्चालन गर्न सकिने अवस्थामा रहेको देखिएको छ । विद्यमान योजनाहरूको सामाजिक तथा प्राविधिक सर्वेक्षण अनुसार जम्मा ५३६ वटा विद्यमान बोरिङ्ग योजनाहरू मध्ये ३२७ वटा योजनाहरू राम्रो संग सञ्चालनमा रहेको, १८१ वटा योजनाहरू आंशिक सञ्चालनमा रहेका, र २८ वटा योजनाहरू हाल सञ्चालन बन्द रहेको अवस्था छ ।

बोरिङ्ग लघुसिंचाइ योजनाहरू उपभोक्ता समुहले मर्मत सम्भार तथा सञ्चालन गरेको देखिन्छ । यस प्रकारका योजनामा मुख्यतया पम्प मर्मत गर्नुपर्ने अवस्थामा देखिएका छन् । बोरिङ्गको अति आवश्यकता भएको समयमा भने सबै बोरिङ्ग पम्पहरूको मर्मत गरि सञ्चालन गर्ने गरेको देखिन्छ । बोरिङ्ग लघुसिंचाइ योजनाहरूको संस्थागत सञ्चालन व्यवस्थापन भने हुन नसकेको देखिन्छ । विद्यमान बोरिङ्ग लघुसिंचाइ योजनाहरूको अवस्था सारांश ग्राफ-९ मा प्रस्तुत गरिएको छ भने योजनाहरूको सञ्चालन तथा मर्मत सम्भारको अवस्था अनुसूची-५, TA-४ मा उल्लेख गरिएको छ ।

३.५.३ निर्माणाधीन सिंचाइ योजनाहरू र लक्षित सेवाक्षेत्र

यस गाउँपालिकामा राष्ट्रिय गौरवको सिंचाइ योजना रानी जमरा कुलारिया सिंचाइ आयोजना निर्माणाधीन रहेको छ जसले कर्णाली नदीको पानीबाट लम्कीचुहा नगरपालिका, जानकी गाउँपालिका र टिकापुर नगर पालिकाको करिब सबै खेतीयोग्य जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने दीर्घकालीन लक्ष्य रहेको छ । यस

राष्ट्रिय सिंचाइ योजनाले जानकी गाउँपालिकाको जम्मा खेतियोग्य जमिन ७९८१ हेक्टर क्षेत्रमा नहर कुलो सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने लक्ष्य लिएको छ^३ ।

यसका नहर कुलो सिंचाइ योजनाका अतिरिक्त परिपुरक योजनाको रूपमा वडा नं. २ को पालकोट टोलमा १ वटा बोरिङ्ग लघुसिंचाइ योजना हाल निर्माणाधीन रहेको छ जसले ५.२ हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने छ ।

३.६. निर्माणाधीन बहु-उपयोगी योजनाहरुको अवस्था विश्लेषण

हाल निर्माणाधीन रहेको रानी जमरा कुलेरिया सिंचाइ योजनाले कर्णाली नदीको पानीबाट सिंचाइ सुविधा विस्तार गर्ने र विद्युत उत्पादन गर्ने लक्ष्य सहित बिगत १४ वर्ष देखि (आ.व. २०६६/६७ देखि) विश्वबैंकको सहयोगमा निर्माण कार्य भइरहेका छ । यस राष्ट्रिय गौरवको योजनाबाट लम्कीचुहा नगरपालिका, जानकी गाउँपालिका र टिकापुर नगर पालिकाको समग्र विस्तारित सिंचित क्षेत्र ३८,३०० हेक्टर रहने लक्ष्य भए पनि हाल नेपाल सरकारबाट स्विकृत गुरुयोजना अनुसार २०,३०० हेक्टर क्षेत्रफलको निर्माण कार्य आ.व. २०८०/८१ सम्म सम्पन्न गर्ने लक्ष्य राखिएको छ । तथापी लक्ष्य अनुसारको कार्यप्रगति भने हुन नसकेको गाउँपालिकाको सूचनाबाट बुझ्न सकिन्छ जसले गर्दा निर्माण सम्पन्न गर्न अरु केहि वर्ष लग्न सक्ने देखिन्छ । यस आयोजनाबाट ४.७१ मेघावाट विद्युत समेत उत्पादन गर्ने लक्ष्य सहित निर्माण कार्य भैरहेको छ । यस आयोजनाबाट जानकी गाउँपालिकाको करिब ७९८१ हेक्टर खेति योग्य जमिनमा नहर/कुलो सिंचाइ सुविधा पुराउने लक्ष्य सहित हाल निर्माण कार्य भैरहेको छ^४ ।

३.७. विद्यमान जलवायु परिवर्तन अनुकूलन/विपद जोखिम व्यवस्थापन तथा स्रोत संरक्षण योजनाहरुको अवस्था विश्लेषण

यस गाउँपालिकामा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन/विपद जोखिम व्यवस्थापन तथा स्रोत संरक्षण सम्बन्धि १०१ वटा योजनाहरु विद्यमान योजनाको रूपमा रहेका छन् । ती १०१ वटा विद्यमान योजनाहरुबाट जानकी गाउँपालिकाका करिब १३९७ घरधुरीहरु लाभान्वित भइरहेका छन् । जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद जोखिम व्यवस्थापन तथा स्रोत संरक्षणका जम्मा १०१ योजनाहरु मध्ये वडा नं १ मा २४ वटा, वडा नं २ मा २८ वटा, वडा नं ३ मा १० वटा, वडा नं ४ मा ४ वटा, वडा नं ५ मा ८ वटा, वडा नं ६ मा ७ वटा, वडा नं ८ मा ७ वटा, वडा नं ८ मा ७ वटा, वडा नं ९ मा ५ वटा योजनाहरु रहेका छन् । यस पालिकामा रहेका विद्यमान जलवायु परिवर्तन अनुकूलन/विपद जोखिम व्यवस्थापन तथा स्रोत संरक्षण सम्बन्धि योजनाहरुको विस्तृत विवरण अनुसूची-५, SA-११ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

जलउपयोग गुरुयोजना तयारीका लागि गरिएको तथ्याङ्क सङ्कलन तथा अवस्था विश्लेषण अनुसार यस गाउँपालिकामा हालसम्म वातावरण तथा पर्यावरण सम्बन्धी योजना तथा क्रियाकलापहरु पर्याप्त मात्रामा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन हुन नसकेको देखिन्छ । स्थानीय स्तरमा साधन स्रोतको कमी, संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारको अधिकारका क्षेत्र तथा सम्बन्धित विकास सम्बन्धि कार्यालयहरुको ग्रामिण क्षेत्रमा गरिने

^३ स्रोत: रानी जमरा कुलारिया सिंचाइ आयोजना, टिकापुर, कैलालीको वेबसाइट

लिंक: <https://www.rjkip.gov.np/>

^४ स्रोत: रानी जमरा कुलारिया सिंचाइ आयोजना, टिकापुर, कैलालीको वेबसाइट

लिंक: <https://www.rjkip.gov.np/>

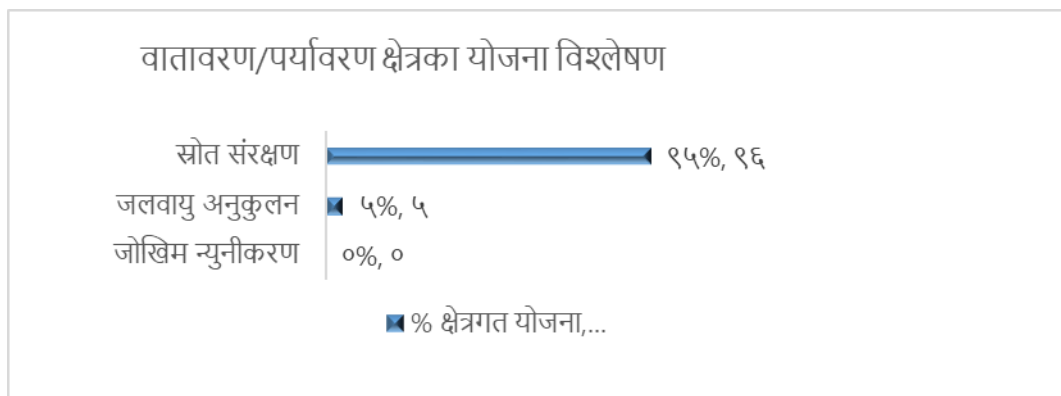

विकास निर्माण कार्यहरूमा समन्वय अभाव जस्ता कारणले खासी उपलब्धि हासिल हुन नसकेको सरोकारवालाहरूको बुझाई रहेको छ। यसकारण आगामी दिनहरूमा क्षेत्रगत योजना निर्माण गर्दा वातावरण, पर्यावरण तथा जलवायु अनुकूलन सम्बन्धि कृयाकलापहरू अन्य आयोजनाहरूको अन्तर्निहित कृयाकलापको रूपमा समेत सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

यस बाहेक विश्वभरि भइरहेको प्राकृतिक स्रोतहरू माथिको अतिदोहन, बढ्दो प्रदुषण र जलवायुमा परिणत भएको त्यसको प्रत्यक्ष असरले गर्दा अतिवृष्टि, अनावृष्टि र त्यसबाट सिर्जित प्राकृतिक प्रकोपहरूको संख्या नेपालमा पनि बढ्दो छ ।

राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति, २०६७ अनुसार नेपालको अधिकतम तापक्रम प्रतिवर्ष सरदर ०.०६ डिग्री सेल्सियसका दरले वृद्धि भएको देखिन्छ। नेपालले विश्वको कूल हरित ग्याँसको करिब ०.०२५% मात्र उत्सर्जन गरेता पनि वायुमण्डलीय तापक्रम वृद्धिका कारण नेपाल अधिक रूपमा प्रभावित हुँदै गइरहेको छ। यस क्षेत्रमा वार्षिक वर्षा-चक्रमा हेरफेर, लामो समय सम्म खडेरी पर्ने, तथा तिब्र वर्षा हुने गरेको छ। पानी पर्ने समय, अवधि र तिब्रतामा परिवर्तन हुँदै गइरहेको छ।

कैलाली जिल्ला अन्तर्गत रहेको जानकी गाउँपालिकामा पनि पछिल्ला वर्षहरूमा वर्षातको समयमा छोटो समयमा तिब्र पानी पर्ने गरेको छ र त्यसले गर्दा गाउँपालिका भित्र रहेका खोलाखोल्सीहरूमा पानीको बहाव बढ्दा बाढी आउने, नदी/खोलाबाट कटान हुने, र खेतियोग्य जमिन र बस्तीमा डुबान हुने जसको प्रत्यक्ष असर खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता, कृषि, उद्योग र जिविकोपार्जनमा परिणत भएको छ । साथै लामो समय सम्म सुख्खा महिना हुने गरेकोले तापक्रम पहिले भन्दा बढेको र जमिन मुनिको पानीको सतह घट्दै गएको र जमिन मुनिको पानीको गुणस्तर समेत नराम्रो हुँदै गएको यस क्षेत्रको अनुभव रहेको छ ।

ग्राफ १०: विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरण योजनाहरू

३.७.१. विद्यमान योजनाहरू र सेवाक्षेत्र

जानकी गाउँपालिकामा विद्यमान जलवायु अनुकूलन/विपद जोखिम न्यूनीकरण तथा वातावरण पर्यावरण संरक्षण सम्बन्धि १०१० वटा योजनाहरू रहेका छन्। ती योजनाहरूलाई ३ वटा उप-क्षेत्रहरूमा विभाजन गरेर हेर्दा स्रोत संरक्षण तथा स्रोत व्यवस्थापन अन्तर्गत ९६ वटा, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्बन्धि ५ वटा योजनाहरू रहेका देखिन्छ । प्रकोप जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धि कार्यक्रमहरू हुने गरेका भए पनि त्यस्ता विद्यमान जलस्रोत सम्बन्धि योजनाका रूपमा भने देखिएन ।

३.७.२. विद्यमान योजनाहरूको सञ्चालनको अवस्था

यस गाउँपालिकामा रहेका विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरण सम्बन्धि जम्मा १०१ वटा योजनाहरू मध्ये ६५% योजनाहरूको सञ्चालन अवस्था राम्रो रहेको छ, ३२% योजनाहरूको मध्यम र ३% योजनाहरूको न्यून स्तरको सञ्चालन अवस्थामा रहेको छ ।

तालिका- २९: विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरण योजनाहरूको सञ्चालन अवस्था

वडा नं.	सञ्चालन अवस्था (योजना संख्या)			जम्मा
	राम्रो	मध्यम	न्यून	
१	२१	३		२४
२	१५	१३		२८
३	६	४		१०
४	२	२		४
५	५	३		८
६	५		२	७
७	१	६	१	८
८	६	१		७
९	५			५
जम्मा	६६	३२	३	१०१
%	६५%	३२%	३%	

३.६.३. निर्माणाधीन योजनाहरू र लक्षित सेवाक्षेत्र

यस पालिकामा हाल निर्माणाधीन अवस्थाका वातावरण तथा पर्यावरण सुधार विषयगत आयोजनाहरू रहेका छैनन् । जानकी गाउँपालिकामा यस वर्ष वातावरण तथा पर्यावरण सुधार क्षेत्रमा लगानी गर्ने विकास साझेदारहरू कम रहेको बुझ्न सकिन्छ ।

३.७. विद्यमान जल उर्जा योजनाहरूको अवस्था विश्लेषण

यस गाउँपालिकामा जलउर्जाको क्षेत्रमा विद्यमान योजनाहरू रहेका छैनन् । जानकी गाउँपालिका तराईको समथर भूभागमा अवस्थित रहेकोले यस क्षेत्रमा समुदायले उत्पादन/उपयोग गर्न सक्ने जलउर्जा सम्बन्धि योजनाहरूको सम्भावना कम रहेको हुनाले पनि जलउर्जा आयोजनाहरू नरहेको हुन सक्दछ । तथापी हाल सङ्घीय सरकार र विश्वबैंकको सहयोगमा हाल निर्माणाधीन रहेको राष्ट्रिय गौरवको योजना रानी जमरा कुलरिया सिंचाइ आयोजनाले कर्णाली नदीको पानीबाट यस क्षेत्रका तिन वटा पालिकामा सिंचाइ सुविधा विस्तारका साथै ४.७१ मेघावाट विद्युत उत्पादन गर्ने लक्ष्य सहित निर्माण कार्य भैरहेको छ । उत्पादित विद्युत उर्जा यस योजनाले राष्ट्रिय ग्रिड लाइनमा बिक्री गर्नेछ^५ ।

^५ स्रोत: रानी जमरा कुलरिया सिंचाइ आयोजना, टिकापुर, कैलालीको वेबसाइट

लिंक: <https://www.rjkip.gov.np/>

३.८. जलस्रोतहरुको दिगो उपयोगका लागि संस्थागत/उपयोग सम्बन्धि संयन्त्र

जानकी गाउँपालिका कर्णाली नदीको किनारमा अवस्थित छ । कर्णाली नदि बाहेक यस गाउँपालिकामा लम्कीचुहा नगरपालिकाको चुरे क्षेत्र देखि सतहमा बगेर आउने नदी, खोला र चुरे क्षेत्रबाट जमिनमा छिरेको वर्षातको पानीको भूमिगत जल प्रवाह नै जानकी गाउँपालिका क्षेत्रको वर्षभरिको लागि जल भण्डार हो । जानकी गाउँपालिका क्षेत्रमा कर्णाली नदि र स्थानीय उप-जलाधारहरु: जमरा खोला, धोबिनी खोला, पथरैया नदि, कुलरिया खोला, बिजुलिया खोला, रोरा खोला, लटकनिया खोला र यीनका शाखा जलग्रहहरुबाट सिंचाइ र भूमिगत जलभण्डारको पुनर्भरणमा उपयोग भएको छ भने खानेपानीको लागि भूमिगत जलस्रोत नै उपयोग गर्ने गरिएको छ । रानी जमरा कुलारिया सिंचाइ आयोजनाबाट कर्णाली नदीको पानी सञ्चालन पश्चात यस क्षेत्रका उप-जलाधारहरुमा पानीको बहाव बाह्र महिना राम्रो परिमाणमा हुने देखिन्छ । खानेपानी योजना (डिप बोरिङ्ग, नल्का) र परिपुरक सिंचाइको रुपमा बोरिङ्ग लघुसिंचाइ योजना समेतले भूमिगत जलस्रोत उपयोग गर्ने भएकोले जानकी गाउँपालिकाको चुरे क्षेत्रमा भूमिगत जल भण्डारलाई पुनर्भरण गर्ने योजनाहरु तर्जुमा गरि कार्यान्वयन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

हाल गाउँपालिकामा जलस्रोतहरुको दिगो उपयोगका लागि बिशेष कुनै ऐन, नीति तथा कार्ययोजना निर्माण गरेको नरहेता पनि त्यसको लागि संस्थागत संयन्त्रको रुपमा गाउँपालिका खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिको गठन गरिएको छ। उपभोक्ता समितिहरुको संस्थागत विकासका लागि उपभोक्ता समिति गठन कार्यविधि, २०७६ तयार गरी कार्यान्वयनको क्रममा रहेको छ। योजना तर्जुमा गोष्ठीमा भएको छलफल अनुसार जलस्रोतहरुको दिगो उपयोगका लागि खानेपानी उपभोक्ता तथा सरसफाइ समिति लगायत सम्पूर्ण उपभोक्ताहरुको अहम भूमिका रहने हुँदा उपभोक्ता समितिहरुलाई क्षमता विकास गर्न आवश्यक नीति निर्माण गरि त्यसको कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ । त्यसैगरि उपभोक्ता समिति गठन, परिचालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धि कार्यविधि लगायत वातावरण तथा पर्यावरणको संरक्षण र व्यवस्थापनका लागि संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण कार्यविधिका निर्माण गरी जलस्रोतको एकीकृत व्यवस्थापनका लागि पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

त्यसैगरि खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता व्यवस्थापनका लागि गाउँपालिका तथा वडास्तरका संयन्त्रहरु जस्तै; खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिहरुलाई सक्रिय बनाउने, वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षणका लागि स्थानीय समुदायलाई नै सक्रिय बनाउने र उनीहरुको परम्परागत ज्ञान, सीप र दक्षता प्रयोग गरी पर्यावरणको संरक्षणका साथै समुदायको जल, जंगल र जमिनसंग सम्बन्धित क्रियाकलापहरुको माध्यमबाट जीविकोपार्जनमा सुधार ल्याउने कार्यहरु अति आवश्यक देखिन्छन् ।

यसका साथै ताल तथा जलाधार क्षेत्र संरक्षण, सिमसार क्षेत्र संरक्षण, र वन तथा वातावरणको अति दोहन रोक्न गाउँपालिकाले नीति निर्माण गर्नु पर्ने देखिन्छ । साथै वातावरण तथा पर्यावरणको संरक्षणका लागि भौतिक पुर्वाधारका कुनैपनि ठुला योजनाहरु निर्माण गर्नु भन्दा पहिले प्रारम्भिक वातावरणीय सर्वेक्षण र परीक्षण पर्ने व्यवस्था लागू गर्नु पर्ने आवश्यकता रहेको छ।

३.९. जलस्रोतमा विवाद

जलस्रोतको उपभोग र स्वामित्वका सन्दर्भमा समुदायमा सामाजिक, राजनीतिक र आर्थिक लगायत विभिन्न सरोकार र चाहनाले पानी प्रयोग र बाँडफाँट सम्बन्धि विवादहरु हुने गरेका पाईन्छन्। गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजनाको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्दा भएका छलफल, अवलोकन, बस्ती तथा वडा/गाउँपालिका स्तरमा भएको अन्तरक्रियाको आधारमा प्रायः धेरैजसो सिंचाइ योजनाहरुका लागि नदी/खोलाको पानी

प्रयोग हुने हुँदा खोलामा पानीको बहाव कम भएको महिनामा अन्तर-समुदाय वा अन्तर-पालिका स्तरमा पानीको विवादहरू रहेको पाईन्छ । सिंचाइ योजनाहरूले ठुला साइजका डीप बोरिङ्ग मार्फत पम्पबाट पानी तानेको समयमा पम्पको वरीपरि केहि किलोमीटर सम्म खानेपानीको नल्का (हेन्डपम्प) मा पानी सुक्न सक्दछ । यस्ता समस्या र भूमिगत जलस्रोतको उपयोगमा विवाद आउनु भन्दा पहिले नै जानकी गाउँपालिकामा सिंचाइको लागि ठुला साइजका बोरिङ्ग निर्माण गर्नको लागि नियमन गर्ने नीति बनाउनु आवश्यक देखिएको छ ।

अध्याय-४ : गुरुयोजना कार्यान्वयन रणनीति र परिकल्पना

४.१. गाउँपालिकाको रणनीतिक प्राथमिकता

जानकी गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना निर्माण प्रक्रियामा स्थानीय जनप्रतिनिधीहरु लगायत विद्यमान सरोकारवालाहरुको व्यापक सहभागिता, सकृयता तथा चरणबद्ध कार्यतालिका अनुसार गाउँपालिकाका बस्तीहरुको वास्तविक जलउपयोग अवस्था विश्लेषण, विद्यमान स्रोत साधनहरुको सम्भावना तथा वर्तमानको वास्तविक आवश्यकतामा आधारित भई दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्ने दिशामा यो गुरुयोजना निर्माण गरिएको छ । जानकी गाउँपालिकाले दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न आ.व. २०८०/८१ देखी २०८४/८५ सम्मका लागि पञ्चवर्षीय क्षेत्रगत आवधिक लक्ष्यहरु निर्धारण गरी उक्त लक्ष्यहरु हासिल गर्नको लागि योजना तथा कार्यक्रमहरु तर्जुमा गरेको छ । यस जानकी गाउँपालिकाले तपसिल बमोजिमका क्षेत्रगत लक्ष्यहरु र योजना प्राथमिकीकरणका आधारहरु योजना तर्जुमा गोष्ठी मार्फत निर्धारण गरेको छ। खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता, सिंचाइ, वातावरण तथा पर्यावरण, र अन्य जलउपयोग व्यवस्थापनका क्षेत्रमा दिगो विकास लक्ष्य (सन् २०३०) अनुसार नेपाल सरकारले लिएको लक्ष्य पुरा गर्न जानकी गाउँपालिकाले निम्न अनुसारका लक्ष्यहरु र प्राथमिकीकरणका रणनीतिहरु अवलम्बन गर्नेछ ।

जानकी गाउँपालिकाको जलउपयोग परिकल्पना:

"आधुनिकीकरण कृषि, शिक्षा,स्वस्थ्य, पर्यटन भौतिक पूर्वाधार विकास घर घर खानेपानी धारा; समावेशी लैंगिक समता सुशासन सम्वृद्धि जीवन जिउनको लागि जुटौं जानकी वासी सारा"

क्षेत्रगत परिकल्पना:

खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्र परिकल्पना : "सरसफाइ र स्वच्छताका लागि सुरक्षित खानेपानी; दिर्घ जीवन र स्वस्थ जिन्दगानी"

सिंचाइ क्षेत्र परिकल्पना: "जीविकोपार्जन, आयआर्जन, आत्मानिर्भर कुलरिया रानी जमरा सिचाई; कृषिमा रोजगारी सिर्जना गरी युवा समुहको पालिका बसाई"

वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण क्षेत्र परिकल्पना: "जलवायु अनुकूलता, स्वच्छता प्रकृतिको धन; स्वच्छ वातावरण स्वस्थ जीवन जिउने जानकी गाउँपालिकाको अभियान"

४.२. जलाधार क्षेत्र व्यवस्थापनका लागि एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापन

जानकी गाउँपालिकामा तल्लो कर्णाली जलाधारमा पर्दछ र कर्णाली नदिको दायाँ किनारमा अवस्थित रहेको छ । जानकी गाउँपालिकामा ७ वटा उप-जलाधार क्षेत्रहरु रहेका छन् : जमरा खोला, धोबिनी खोला, पथरैया, कुलरिया खोला, बिजुलिया खोला, रोरा खोला, र लटकनिया खोला । यी उप जलाधार क्षेत्रका धेरैजसो शाखा खोलाहरु लम्कीचुहा नगरपालिकाको चुरे क्षेत्रबाट शुरु भएका छन् र जानकी गाउँपालिका हुँदै कर्णाली नदीमा मिसिन्छन् । यी उप-जलाधार क्षेत्रमा तालतलैया र सिमसार क्षेत्रहरु र वन क्षेत्र समेत रहेका छन् । जानकी गाउँपालिकाका यी उप-जलाधार क्षेत्रहरुमा खोला किनार वरिपरी खेतीयोग्य जमिन र बस्तीहरु विकास हुँदै आएका छन् । खोला वरिपरीका यिनै बस्तीहरु उक्त उप-जलाधारको संरक्षण गर्न र सन्तुलित जलउपयोग गर्नका लागि प्रथम जिम्मेवार र हकवाला हुन्छन् ।

जानकी गाउँपालिकाले उप-जलाधार क्षेत्रहरुमा एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनका सिद्धान्तमा आधारित जलउपयोग गुरुयोजना लागु गरी समग्र पर्यावरणको दिगोपनमा सम्झौता नगरिकन समन्यायिक तवरले

आर्थिक-सामाजिक लगायत जल, जमिन तथा सम्बद्ध स्रोत साधनहरूको समन्वयात्मक विकास तथा व्यवस्थापन गर्ने नीति लिएको छ। एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनका निम्न तीन मुख्य आयामहरूलाई आधार मानी यस गाउँपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गरेको छ ।

१. सामाजिक न्याय
२. आर्थिक प्रभावकारिता
३. पर्यावरणीय दिगोपना

एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापन लागु गर्नको लागि जानकी गाउँपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजनालाई एक औजारको रूपमा अवलम्बन गरेको छ । एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनका डब्लिन सिद्धान्तहरू तथा जलस्रोतको उपयोग एवम् जलस्रोतहरूको संरक्षणका लागि बनेका जलस्रोत सम्बन्धी नेपाल सरकारका ऐन, कानून, नीति एवम् योजनाहरूको परिपालना गर्दै जानकी गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजनाले यसका लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्न रणनीतिहरू कार्यान्वयन गर्ने नीति लिएको छ ।

- एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापन विधि मार्फत योजना तर्जुमा
- योजना तर्जुमा, नीति निर्माण र कार्यान्वयनमा सबैको सहभागिता
- स्थानीयस्तरमा क्षमता निर्माण
- आधारभूत मानव अधिकारको रूपमा सबैका लागि खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सेवा
- पानीको बहुउपयोगिता, पानीको विवेकपूर्ण, सन्तुलित र उत्पादनशिल उपयोग
- जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनका लागि नीति निर्माण, सरोकारवालाहरूको क्षमता विकास तथा कार्यान्वयन
- पानीको पुनर्भरण, पुनर्धारण र पुनर्प्रयोग सिद्धान्त, र समुदायको मौलिक ज्ञान सिपमा आधारित जलस्रोत संरक्षण

यस जलउपयोग गुरुयोजनामा एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापन सिद्धान्तका आधारमा उप-जलाधार तथा वडा क्षेत्रबाट जलउपयोग तथा व्यवस्थापनका क्रियाकलापहरू तर्जुमा गरी गाउँकार्यपालिकाबाट कार्यान्वयनका लागि प्राथमिकता अंक निर्धारण गरेको छ । एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनका माध्यमले समग्र जलाधार क्षेत्रको समुचित र विवेकपूर्ण विकास गर्न, उप-जलाधार क्षेत्र भित्रका सम्पूर्ण प्राकृतिक स्रोतहरूलाई एकीकृत एवं दिगोरूपमा विकास तथा उपयोग गरी गरीबी न्यूनीकरण गर्न गाउँपालिकाको वार्षिक योजना तर्जुमामा सरोकारवाला साझेदारहरू, समुदाय र जनप्रतिनिधीहरूले यसै जलउपयोग गुरुयोजनाको आधारमा जलस्रोत विषयगत योजना तथा नीति कार्यक्रमहरू बनाई वार्षिक योजना तर्जुमा गर्ने नीति लिने छ ।

४.३. एक जल नीति तथा अवधारणा

जलाधार क्षेत्र व्यवस्थापन अन्तर्गत स्रोतहरूको संरक्षण र व्यवस्थापन, जलाधार र समुदायमा पानीको विद्यमान अवस्था विचार गर्दै दिगो उपयोग नीति र पानीको उत्पादनशिल उपयोगमा एक जल अवधारणाले जोड दिन्छ। एक जल अवधारणाको अवलम्बनले समग्र प्रणालीगत दृष्टीकोणले उपयोग गरी पानीको आपूर्ति र सरसफाइको गुणस्तरिय सेवा, परिणाम र समतामुलक जलस्रोत व्यवस्थापन गरी पानीको दिगोपना हासिल गर्न मद्दत गर्दछ । एक जल अवधारणा अन्तर्गत निम्न कार्यहरू प्राथमिकताका साथ गरिन्छन् ।

- सुरक्षित रूपमा खानेपानीको व्यवस्थापन, बहु उपयोगी जल प्रणाली र खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता समितिहरू मार्फत प्रभावकारि रूपमा योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र व्यवस्थापन,

- दिसाजन्य लेदोको सुरक्षित ढंगले व्यवस्थित तथा दिगो व्यवस्थापन सेवा, त्यसको उपचारका लागि आवश्यक प्लान्ट र त्यसको पुनउपयोगबाट आर्थिकोपार्जनको अवसरहरु प्रदान गर्ने,
- स्थानीय सरकार र समुदायका साझेदार सरोकारवालाहरुको क्षमता विकास र जलस्रोतको न्यायोचित व्यवस्थापन गर्ने,
- पानीको दिगो सेवाका लागि राम्रोसंग संरक्षित र व्यवस्थित पानी प्रभावित क्षेत्रहरुमा पारिस्थितिकीय जल प्रभाव सुनिश्चित गर्ने।

एक जल नितिको नौलो अवधारणालाई आत्मसात गर्दै युएसएआइडि कर्णाली जल परियोजनाले जलाधार स्तरीय एक जल निर्देशक समितिको गठन गरेको छ। सो प्रक्रियामा जलाधार अन्तर्गत समाविष्ट सम्पूर्ण गाउँपालिका र नगरपालिकाहरुबाट प्रमुख\अध्यक्ष ज्यू, उप-प्रमुख\उपाध्यक्ष ज्यू, वडा अध्यक्ष ज्यू तथा प्रशासकिय प्रमुख ज्यूहरु र सरोकारवाला निकाय तथा सम्बद्ध कार्यालयहरुबाट प्रतिनिधि ज्यूहरुको उपस्थितिमा जलको उचित व्यवस्थापनका लागि एक जल नितिको आवश्यकता र जलाधार स्तरिय जल सम्बद्ध समस्याहरुको पहिचान, छलफल र निराकरणका लागि एक जल निर्देशक समितिको भुमिकाका बारेमा वृहत छलफल र सो अवधारणाको महत्वलाई आत्मसात गर्दै एक जल निर्देशक समिति गठन गरिएको छ। हाल यस समितिका संयोजकका रूपमा राजापुर नगरपालिकामा नगर प्रमुख रहनुभएको छ भने जाकि गाउँपालिका सदस्य रहेको छ। एक जल निर्देशक समितिको नियमित छलफल र बैठकले जल समस्याका साँझा सवालहरु पहिचान गरि हलहरु सुझाव गर्ने, जलस्रोतको उपयोगमा हुन आउने विवाद किनारा लगाउने, साझेदारहरुको सहयोगमा योजना लागु गर्ने, आवश्यकता अनुसार नियम तर्जुमा गर्ने र अन्तत्वगत्वा समृद्ध र व्यवस्थित जलाधारको अवधारणालाई साकार तुल्याउने लक्ष्य हो। यस समितिले सुझाएका विषयवस्तुले एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन योजनामा महत्वपूर्ण सहयोग पुऱ्याउने परिकल्पना पनि छ।

जानकी गाउँपालिकाले गाउँपालिका स्तरको योजना तर्जुमा गोष्ठी मार्फत एक जल अवधारणाको सिद्धान्तलाई अवलम्बन गर्ने गरी एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापन कार्यान्वयन गर्ने नीति लिने प्रतिवद्धता गरेको छ। यस गाउँपालिकाले एक जल अवधारणामा तपशिलका कार्यगत सिद्धान्तहरुको कार्यान्वयन गरी एकीकृत एवम् समावेशी जलस्रोत व्यवस्थापन तथा पानीको दिगो बहुउपयोगको विकास गर्ने नीतिमा सरोकारवालाहरुले छलफल गरेका थिए।

- “सबै पानीको मूल्य हुन्छ” भन्ने सिद्धान्तलाई यस गाउँपालिकाले अवलम्बन गर्नेछ।
- जलस्रोतको उत्पादनशील तथा बहुउपयोग गरी आर्थिक सम्पन्नता हासिल गर्ने सिद्धान्तलाई यस गाउँपालिकाले अवलम्बन गर्नेछ।
- जलस्रोत संरक्षण तथा पानीको बहुउपयोग गर्नका लागि कार्यविधि बनाई व्यवस्थित प्रणाली कार्यान्वयन गर्नेछ।
- जलाधार र उपजलाधार क्षेत्रस्तरमा यस गाउँपालिकाले जलस्रोत व्यवस्थापन र सहकार्य गर्नेछ। गाउँपालिकाले आफ्नो भौगोलिक क्षेत्र भित्रका उपजलाधार क्षेत्रहरुमा जलस्रोत व्यवस्थापन गर्नेछ। साथै गाउँपालिका भन्दा ठुलो भौगोलिक क्षेत्रमा फैलिएको जलाधार क्षेत्र व्यवस्थापनमा सहकार्य गर्नेछ।
- जलस्रोतको संरक्षण, उपयोग, र व्यवस्थापनका लागि गाउँपालिकाले सरकारी निकाय, समुदाय, संस्था, र निजि क्षेत्रसंग साझेदारि तथा सहकार्य गर्नेछ।
- जलस्रोतको संरक्षण, उपयोग, र व्यवस्थापनमा सबैको सहभागिता हुनेछ र व्यवस्थापन संरचनाहरु समावेशी हुनेछ।

- जलस्रोतको उपयोग तथा व्यवस्थापन क्षेत्रमा कार्यरत सरोकारवालाहरूको साझा समस्या तथा चुनौतीहरूलाई यस गाउँपालिकाले एक जल अवधारणा तथा यसको कार्यान्वयन मार्फत दिगो समाधान गर्नेछ ।
- एक जल अवधारणाको कार्यान्वयन मार्फत यस गाउँपालिकाका प्रत्येक व्यक्ति, समुदाय, प्रत्येक सरोकारवाला तथा प्रत्येक समुहको जलाधार वा उपजलाधार क्षेत्रमा दिगो पानीको भविष्य सुरक्षित गर्नमा भूमिका हुनेछ ।

४.४. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरण अवधारणा र एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापन

समुदायको अवस्था विश्लेषण गर्दा पानीसँग सम्बन्धित क्रियाकलापहरूमा घरायसीस्तरमा महिलाहरू तथा जीविकोपार्जन वा उत्पादनशिल प्रयोगको हिसाबले समुदायका केहि निश्चित वर्ग, समुदायको पानीसँग बढी सरोकार हुने हुँदा जल उपयोग गुरुयोजनाको तयारी चरण देखि कार्यान्वयन तहसम्म महिला र त्यस्ता वर्गहरूको सहभागिता र नेतृत्व सुनिश्चित गरिन्छ । गुरुयोजनाले पानी र जलस्रोतको विनियोजन, सुशासन र वित्तका पक्षहरूमा पहुँचमा सबैभन्दा ठूलो असमानताहरू अनुभव गर्ने जनसंख्याको विशेष आवश्यकताहरूलाई सम्बोधन गर्दै उमेर, लिंग, धर्म, जाति, अपाङ्गता, भूगोलका आधारमा आउने अवरोधहरू र त्यसबाट आधारभूत सेवाहरूको पहुँचमा पर्ने असरलाई कम गर्ने र प्राथमिकता दिन सहयोग पुर्याउँदछ । यस जलउपयोग गुरुयोजनाको कार्यान्वयन प्रकृत्यामा पारदर्शीता, सहभागिता र जवाफदेहिताको अभ्यास मार्फत सुशासनको प्रवर्द्धन र लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरणको सुनिश्चितता गराउन तपसिलका नीति लिईने छ ।

- प्रत्येक वर्ष यस गाउँपालिका लगायत अन्य कार्यरत संघ संस्थाहरूको जलस्रोत, सरसफाइ र स्वच्छता को क्षेत्रमा उपलब्ध बजेट समिक्षा गरी सो बारे सबै उपभोक्तालाई अग्रिम जानकारी गराइनेछ ।
- उपलब्ध बजेट तथा जलस्रोत, सरसफाइ र स्वच्छतासित सम्बन्धित अन्य सुचना तथा जानकारीमा सबै उपभोक्ताहरूको पहुँचका लागि आम संचार माध्यमको प्रयोग गरिनेछ ।
- यो जलउपयोग गुरुयोजना यस गाउँपालिका भित्र जलस्रोत , सरसफाइ र स्वच्छताका क्षेत्रमा गरिने सम्पूर्ण लगानीहरूको प्रमुख आधारको रूपमा रहनेछ । उपलब्ध बजेट तथा स्रोत साधनले सम्भव भए सम्म परियोजनाहरू कार्यान्वयन गर्दा जलउपयोग गुरुयोजनामा उल्लेखित प्राथमिकता अनुरूप नै गरिनेछ ।
- जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमाको चरणमा झैं यसको कार्यान्वयनमा समेत महिलाहरूको समान सहभागिता तथा दलित, जनजाती तथा पछाडि पारिएको वर्गको समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुने गरी सम्बन्धित उपभोक्ताहरूको सकृय सहभागिता रहनेछ । परियोजनाहरूको निर्माण, सञ्चालन तथा मर्मत सम्भार सम्बन्धित उपभोक्तहरूले गठन गरेको उपभोक्ता समितिको प्रत्यक्ष संलग्नतामा हुनेछ ।
- सबै उपभोक्ता समितिहरूमा सम्बन्धित क्षेत्रमा बसोवास गर्ने महिलाहरूको समान तथा विभिन्न जात जातीहरूको समानुपातिक प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गरिनेछ । समितिका प्रमुख पदहरूमा समेत महिलाहरूको कम्तिमा ५०%, सामाजिक विभेदमा परेका जात जातीहरूको समानुपातिक प्रतिनिधित्व अनिवार्य गरिईनेछ ।

- गुरुयोजना कार्यान्वयनमा उपभोक्ता समिति गठन तथा छानेपानी गठन गर्दा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरण लाई ध्यान दिदै महिलाहरुको समान सहभागिता तथा दलित, जनजाती पछाडि पारिएको वर्गको समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुने गरी पदाधिकारी तथा सदस्यहरु समावेश गरिनेछ ।
- यो जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयनको क्रममा महिला र सामाजिक विभेदमा परेका जात जातीहरुको क्षमता अभिवृद्धिका लागि बिशेष पहल गरिनेछ । उनीहरुलाई नै लक्षित गरेर विभिन्न क्षमता विकासका क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरिनेछन् । क्षमता विकासका कृयाकलापहरुको लागि सहभागी छनौट गर्दा समेत लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरणलाई ध्यान दिनुपर्नेछ ।
- स्रोत र साधनले भ्याए सम्म यस अन्तर्गत निर्माण गरिने सबै भौतिक संरचनाहरुलाई महिला, बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र जेष्ठ नागरिक मैत्री बनाइनेछन् । मुख्यतया खानेपानी र सरसफाइ परियोजनाका सबै संरचनाहरु महिलाहरुको महिनावारीको बेलाको स्वच्छता व्यवस्थापन, आवश्यकता अनुसारका शौचालयको व्यवस्था र उनीहरुको घरायसी कार्य बोझ न्यूनीकरण हुनेगरी निर्माण गरिनेछन ।
- खानेपानी सरसफाइ र स्वच्छताको पहुँच कम भएका क्षेत्रलाई प्राथमिकता दिने र बजेट वृद्धि गर्ने तदनुसार विनियोजित बजेटले अति-गरीब र पछाडि परेका वर्गहरुको उच्च जनसंख्या भएको क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राखिनेछ ।
- खानेपानीको धारा, र ढल जडान गर्दा आवश्यक पर्ने लागतमा गरिब तथा सीमान्तकृत परिवारलाई सहूलियत दिइनेछ ।
- कठिन परिस्थिति र विशेष अवस्थाका कारण पानीको महसुल तिर्न नसक्ने गरिब तथा सीमान्तकृत समुदायलाई पानीको महसुलमा एक वर्षका लागि अनुदान वा छुट दिइनेछ । साथै यस्ता परिवारको आय-आर्जन विकासका लागि सहयोग वा समन्वय गरिनेछ ।
- खानेपानी सम्बन्धी सचेतना अभियान र सरसफाइ अनिवार्य हुनुपर्छ । सचेतनामा लै स सा स को विषय समावेश हुनुपर्दछ सबै प्रशिक्षणमा अनिवार्य; महिला, सीमान्तकृत र पछाडि पारिएका वर्गलाई लै स सा स सम्बन्धी तालिम दिइनेछ ।
- ग्रामीण मर्मत सम्भार कार्यकर्ता, शौचालय निर्माणकर्ता छनौटको मापदण्ड महिला, गरीब र पछाडि परेका समुदाय/वर्ग मैत्री हुनेछ ।
- महिला, गरिब र समाजमा पछाडि परेका समुदायका मुद्दाहरुलाई सम्बोधन गर्न खानेपानी उपभोक्ता तथा सरसफाइ समितिले तपशिलका विशेष नीति लिनेछ ।
 - महिला, गरिब र पछाडि परेका समुदायको आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्ने क्रियाकलापका लागि पर्याप्त बजेट विनियोजन गर्ने, यी समूहको क्षमता अभिवृद्धि गरी दक्षता वृद्धि गर्ने ।
 - निर्माण सामग्री खरिद गर्दा महिला सहकारी तथा अन्य महिला, गरिब र बहिष्कृत समूहलाई सामग्रीको स्थानीय आपूर्तिकर्ताको रूपमा प्रवर्धन गरिनेछ ।
 - अनुगमन समूहमा महिला, बालबालिका, गरिब तथा बहिष्करणमा परेकाको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।
 - सार्वजनिक लेखापरीक्षण गर्दा जीईएसआई मुद्दाहरु र सार्वजनिक अडिट दिशानिर्देशहरु अनुसार सम्बोधन गरिनेछ ।
 - अति-गरीब र गरीब वर्गको उच्च जनसंख्या भएका क्षेत्रहरु प्राथमिकता र तदनुसार बजेट विनियोजन ।

- यस गुरुयोजना अर्न्तगत निर्माण गरिने सबै योजनाहरूमा सुशासन नीति अगाल्दै अनिवार्य रूपमा सार्वजनिक सुनवाई, सार्वजनिक समिक्षा र सार्वजनिक परिक्षण गरिनेछन । यी सबैमा कार्यहरूमा आम उपभोक्ता र सेवा प्रदायक बिचको अन्तरकृया र संवादलाई बिशेष जोड दिइनेछ । परियोजनाहरूका भौतिक संरचनाहरू र तिनले प्रदान गर्ने सेवाको गुणस्तर र दिगोपनाको लागि उक्त योजना कार्यान्वयन गर्ने संस्था पुर्णरूपमा जवाफदेहि हुनेछ ।

४.५. पानीको उत्पादनशिल प्रयोग

जानकी गाउँपालिकामा पाइपलाइन योजनाको सुविधा भएका टोल बस्तीहरूमा समेत ७९% घरधुरीहरूले पाइपलाइनको धारा नलिएको देखिन्छ । यसका मुख्य कारणहरू मध्ये घरमा नल्काको पानी उपलब्ध भएको र खानेपानीको गुणस्तर परिक्षण नभएको र गुणस्तर मापदण्ड सम्बन्धमा यथेष्ट जानकारी नभएको कारण हुन सक्दछ । पाइपलाइन सुविधा भएका यस्ता बस्तीहरूमा सुरक्षित खानेपानीको लागि पाइपलाइन धारा जडान गरि विद्यमान नल्काको पानीबाट घरबारी तरकारी फलफुल खेति तथा उत्पादन मुलक क्षेत्रमा उपयोग गर्न सकिन्छ जसबाट पाइपलाइन खानेपानी धाराको महशुल तिर्नको लागि समेत आर्थिक आमदानी हुन सक्दछ ।

समुदायमा पानीको बहु-उपयोग मार्फत उत्पादनशील क्षेत्रहरूमा प्रयोग गर्ने, धारा/नल्काबाट खेरजाने पानी करेशाबारी तथा तरकारी खेतीमा प्रयोग गर्ने, स्रोतहरू उपलब्ध हुने समुदाय तथा बस्तीहरूमा पानीको बहु-उपयोग गर्ने नीति अपनाई खानेपानी संगै लघुसिंचाइका योजनाहरूको पनि कार्यान्वयन गर्ने तर्फ गाउँपालिकाले नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा जानु दिगो योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक छ । खेरजाने पानीले समुदायको वातावरणलाई फोहोर तुल्याउनका साथै विभिन्न रोगहरू/महामारीहरू समेत निम्त्याउन सक्ने, लामखुट्टे, झिंगा जस्ता किराहरूको प्रकोप बढ्ने हुँदा त्यसको उचित व्यवस्थापन गरिने नीति अवलम्बन सहित पानीको प्रयोग मार्फत आयआर्जनका अवसरहरू श्रृजना गर्ने र समुदायले पानीको उपयोग बाफतको शुल्क सङ्कलन गरी पानीका योजना तथा स्रोतहरू संरक्षणमा लगानी गर्ने, स-साना आर्थिक स्रोतहरूका लागि बाह्य स्रोत र परनिर्भरता हटाउन पानीलाई उत्पादनशिल प्रयोग गर्नु आवश्यक देखिन्छ । जलउपयोग निर्माणका क्रममा जानकी गाउँपालिका भित्र हाल पाइपलाइन धाराको सुविधा भएका बस्तीहरूमा धारा जडान नगर्ने घरधुरीहरूको संख्या धेरै रहेकोले माथि उल्लेखित उपायहरू सहित हाल आंशिक क्षमतामा सञ्चालन भएका पाइपलाइन खानेपानी योजनाहरूलाई पूर्ण क्षमतामा सञ्चालन गर्न रणनीति बनाउने विषयमा छलफल तथा निर्णय भएको थियो ।

४.६. जलस्रोतको उपयोगका लागि विकल्प तथा प्रविधिहरू

जलवायु परिवर्तन लगायत प्रकृतिमा हुँदै गईरहेको असन्तुलनले गर्दा पानीका स्रोतहरूमा पानीको बहाव कम हुँदै गईरहेको, भूमिगत जल सतह घट्दै गएको, भुनिगत पानीको गुणस्तर नराम्रो हुँदै गएको, र वर्षातको समयमा अतिवृष्टि र तिब्र वर्षाका कारण नदि कटान हुने, बस्तीहरू तथा खेतियोग्य जमिनहरू डुबानमा पर्ने समस्याहरू दिनानुदिन बढ्दै गरिरहेका छन् । यस्तो अवस्थामा जलस्रोत संरक्षण तथा सन्तुलित उपयोग, जलवायु अनुकूलन तथा विपद न्यूनीकरणका स्मार्ट तयारी तथा प्रविधिहरू आवश्यक पर्ने हुँदा यस जानकी गाउँपालिकाले तपशिलका विकल्पहरू समेत अवलम्बन गर्ने नीति लिएको छ र त्यसै अनुसार योजना तर्जुमा गरेको छ ।

- जानकी गाउँपालिकामा खानेपानीको मुख्य स्रोत भूमिगत जलस्रोत भएकोले र भूमिगत पानीमा विभिन्न रासायनिक तथा जैविक प्रदूषण देखिएकोले भूमिगत जलस्रोत संरक्षण तथा जल उपयोगका योजनाहरू निर्माण गर्दा भूमिगत जलभण्डारको पुनर्भरण समेत हुने प्रविधिहरूलाई प्रथम प्राथमिकतामा राखेर योजना तर्जुमा गरिनेछ ।
- पानीको बहाव कम भई तिब्र वर्षातको समयमा डुबान हुने गरेका बस्ती र खेति योग्य जमिनमा उपयुक्त निकास तथा झरन निकास निर्माण गरिनेछ । साथै डुबान हुने बस्तीहरूमा उच्चा नल्का / धारा निर्माण गरि सुरक्षित खानेपानीको बैकल्पिक व्यवस्था गरिने छ ।
- भूमिगत पानीको सतह जमिनको सतहको नजिक रहेका बस्तीहरूमा शौचालय र सेप्टिक टंकी जमिन भन्दा माथि रहने गरि निर्माण गर्ने प्रविधि अबलम्बन गरिनेछ ।
- पाइपलाइन खानेपानी योजना विशेष पानी सुरक्षा योजना कार्यान्वयन गरि डुबान तथा जोखिमका समयमा सुरक्षित खानेपानीको आपूर्ति गरिनेछ । जोखिमका समयमा खानेपानी गुणस्तर परिक्षण तथा प्रशोधनका बैकल्पिक स्मार्ट प्रविधि उपयोग गरिनेछ ।
- लघु सिंचाइ बोरिङ्ग योजनाहरू निर्माण गरि अति सुख्खा समयमा वा जोखिमको समय वा सिंचाइ अति आवश्यक हुने समयका लागि बैकल्पिक परिपुरक सिंचाइ सुविधा सुनिश्चित गरिनेछ ।
- नदि कटान, डुबान आदिबाट जोखिम रहेको क्षेत्रमा स्मार्ट प्रविधिहरू प्रयोग गरि जोखिम न्यूनीकरणका पूर्व तयारी क्रियाकलाप तथा निर्माण कार्य गरिनेछ ।

४.७. मापदण्डमा आधारित प्राथमिकीकरण औजारहरू (CBRT)

खानेपानीका योजनाहरूको वडा र गाउँपालिकास्तरमा प्राथमिकीकरणका लागि युएसएआइडी कर्णाली जल परियोजनाले मापदण्डमा आधारित प्राथमिकीकरणका औजारहरू (CBRT tools) को प्रयोग गरिन्छ। जलउपयोग गुरुयोजनाका खानेपानी क्षेत्रका योजना प्राथमिकीकरणमा प्रयोग भएको यो औजारको प्रयोग गर्न निकै सहज, योजना तर्जुमा र प्राथमिकीकरणमा हुने बिवाद न्यूनीकरणमा सहयोगी रहेको, गरिब बिपन्न र पछाडि पारिएका बर्ग/ खानेपानीको पहुँच नपुगेका (सेवा बिहिन), भौगोलिक कठिनाई भएका क्षेत्र/ समुदायहरूलाई प्राथमिकता दिने, सेवाकेन्द्र लगायत बस्ती घनत्व भएको स्थान बिशेषका योजनाको माग सम्बोधन गर्नका साथै समतामुलक ढंगबाट माग सम्बोधन गर्न अत्यन्तै महत्वपूर्ण रहेको योजना तर्जुमा गोष्ठीका सहभागीहरूको प्रतिक्रिया रहेको थियो। मापदण्डमा आधारित प्राथमिकीकरण औजारहरू र सूचकहरूको विवरण तलको तालिका-२८ र २९ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

खानेपानी योजना:

नयाँ निर्माण आयोजनाको प्राथमिकताका लागि सिबिआरटी सूचक तथा अंकभार:

नयाँ निर्माण आयोजनाका लागि देहाय अनुसारका सिबिआरटी सूचक तथा अंकभार बमोजिम विश्लेषण गरी प्राथमिकता निर्धारण गरिनेछ । यस विश्लेषणमा आयोजनाहरूले ३ देखि ३६ सिबिआरटी अंक प्राप्त गर्ने छन् र धेरै अंक प्राप्त गर्ने आयोजनालाई उच्च प्राथमिकता दिइनेछ ।

तालिका- ३०: सिबिआरटी सूचक र अंकभार (नयाँ निर्माण आयोजनाको लागि)

क्र.सं.	मुख्य सूचक	अंकभार	कैफियत
१	समावेशी सूचक अनुसारको समुदायको अवस्था	१३	लक्षित समुदाय, आर्थिक बिपन्न समुदाय, भौगोलिक कठिनाई भएका समुदाय, आदिलाई धेरै अंक

२	समुदायमा विद्यमान खानेपानी सेवास्तर अवस्था	१८	न्यून सेवास्तरको धेरै घरधुरी भएका समुदायलाई धेरै अंक
३	समुदायमा लगानीमैत्री वातावरणको अवस्था	५	राम्रो लगानी वातावरण मैत्री भएका समुदायलाई धेरै अंक
जम्मा अंकभार		३६	धेरै अंकलाई प्राथमिकता

स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा निर्देशिका, कर्णाली जल परियोजना

विद्यमान आयोजनाको सेवास्तर वृद्धि प्राथमिकताका लागि सिबिआरटी सूचक तथा अंकभार:

विद्यमान आयोजनाको मर्मत, विस्तार तथा पुनर्निर्माण प्राथमिकताका लागि आयोजनाको वर्तमान व्यवस्थापन तथा कार्यगत अवस्थाका आधारमा देहाय अनुसारका सिबिआरटी सूचक तथा अंकभार बमोजिम विश्लेषण गरी प्राथमिकता निर्धारण गरिनेछ । यस विश्लेषणमा आयोजनाहरूले ९ देखि २८ सिबिआरटी अंक प्राप्त गर्ने छन् र धेरै अंक प्राप्त गर्ने आयोजनालाई उच्च प्राथमिकता दिइनेछ ।

तालिका- ३१: सिबिआरटी सूचक र अंकभार (विद्यमान आयोजनाको सेवास्तर वृद्धिको लागि)

क्र.सं.	मुख्य सूचक	अंकभार	कैफियत
१	विद्यमान खानेपानी योजनाको भौतिक अवस्था तथा योजनाको कार्यगत सञ्चालन अवस्था	२१	भौतिक अवस्था तथा कार्यगत सञ्चालन अवस्था नराम्रो भएकोलाई धेरै अंक
२	खानेपानी योजना सञ्चालन व्यवस्थापनमा उपभोक्ता समितिको अवस्था	७	राम्रो सञ्चालन व्यवस्थापन गरेकालाई धेरै अंक
जम्मा अंकभार		२८	बढी अंकलाई प्राथमिकता

स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा निर्देशिका, कर्णाली जल परियोजना

तालिका- ३२: मापदण्डमा आधारित प्राथमिकिकरण सुचक (सिंचाइ योजना)

क्र.सं.	मुख्य सूचक	अंकभार	कैफियत
१	प्रति घरधुरी लागत	३	धेरै घरधुरी प्रतिशतलाई धेरै अंक
२	समुदायमा आयआर्जन/उत्पादनमुखी क्रियाकलापहरू सञ्चालनको अवस्था	३	उत्पादनमुखी खेती गरिरहेको र बजार केन्द्र सम्म सहज पहुँच रहेको समुदायलाई धेरै अंक
३	योजनाबाट सिंचित हुने क्षेत्रफल	३	धेरै क्षेत्रफललाई धेरै अंक
४	लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण	३	धेरै लैससास समटने योजनालाई धेरै अंक
५	स्थानीय तहको आफ्नो प्राथमिकतामा आधारित सुचक	३	विशेष प्राथमिकताका भूगोल / लगानी जुट्न सक्ने/गरिब पछाडि परेको समुदायलाई धेरै अंक
जम्मा अंकभार		१५	कुल बढी अंकलाई प्राथमिकता

तालिका- ३३: मापदण्डमा आधारित प्राथमिकिकरण सुचक (वातावरण/पर्यावरण तथा स्रोत संरक्षण योजना)

क्र.सं	मुख्य सूचक	अंक भार	कैफियत
१	बृक्षारोपण, भूक्षय ब्यवस्थापनका लागी बायो ईन्जिनियरिङ लगायतका कार्यहरुलाई प्राथमिकता	३	बृक्षारोपण, बायोईन्जिनियरिङ्ग, मुल संरक्षण: ३ तटबन्धन, पहिरो नियन्त्रण, कटान नियन्त्रण:२ अन्य:१
२	लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण	३	धेरै लैससास समटने योजनालाई धेरै अंक
३	बसोबास गर्ने घरधुरीहरुलाई बिस्तापनबाट बचाउन सहयोग गर्ने योजना	२	प्रत्यक्ष सहयोग गर्ने : २, सहयोग गर्ने : १
४	स्थानीय तहको आफ्नो प्राथमिकतामा आधारित सुचक	३	विशेष प्राथमिकताका भूगोल / लगानी जुट्न सक्ने/गरिब पछाडि परेको समुदायलाई धेरै अंक
जम्मा अंकभार		११	कुल बढी अंकलाई प्राथमिकता

स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा निर्देशिका, कर्णाली जल परियोजना

४.८. स्रोत संरक्षण

एकातिर खानेपानीका स्रोतहरु जलवायु परिवर्तन तथा मानवद्वारा निर्माण भईरहेका विभिन्न पूर्वाधारजन्य गतिविधिहरुले गर्दा पानीका स्रोतहरु सुक्दै र हराउदै गईरहेका छन् भने अर्कोतर्फ बढ्दो जनसंख्या, शहर केन्द्रित जनघनत्व, नयाँ प्रविधि र जिवनशैली, उद्योग धन्दा आदि कारणहरुले समुदायमा पानीको माग बढ्दै गईरहेको छ। समुदायको बढ्दो पानीको माग, पर्यावरणको संरक्षण र सुक्दै तथा हराउदै गईरहेका सतहका स्रोतहरु भूमिगत जलस्रोतको बिचको सन्तुलन मिलाउन हाल प्रयोग भइरहेका पानीका स्रोतहरुका साथै प्रयोग नभएका स्रोतहरुको पनि उचित संरक्षण र व्यवस्थापन हुन अति आवश्यक छ। यसका लागि सतहका स्रोतहरुको संरक्षण गर्ने, सुक्दै गइरहेको भूमिगत जलसतह वृद्धिको लागि सतहका स्रोतहरुको संरक्षणका लागि बर्षातको पानीलाई जमिन भित्र पठाउने पुनर्भरण पोखरी / माछा पोखरी निर्माण, प्राकृतिक तालतलैया तथा सिमसार क्षेत्रको संरक्षणका साथै खोला किनारमा पानी नसुकाउने जातका बोटबिरुवाहरुको वृक्षारोपण आदि गर्न सकिन्छ।

गाउँपालिका स्तरिय योजना तर्जुमा गोष्ठीमा भएको छलफलमा खुला चरिचरनलाई, आगलागी, जंगल फडानी आदिलाई निरुत्साहित पार्ने, योजनाबद्ध विकास निर्माण योजनाहरु थाल्ने साथै स्रोत संरक्षणमा समुदायको अगुवाई सुनिश्चित गरी जलाधारहरु बिच बिवाद समाधान सहित क्षमता अभिवृद्धि र विवेकपूर्ण उपयोगको वातावरण निर्माण, सामुदायिक वनक्षेत्रहरुलाई बिस्तार र संरक्षण/सम्बर्द्धनमा टेवा पुऱ्याउने, नदी कटान, भु-क्षयीकरण, ढुंगा गिट्टी बालुवा आदिको नियमन उत्खनन र प्रयोग, पूर्वाधार निर्माण गर्दा स्रोतलाई असर नपर्ने र वातावरणमैत्री संरचना निर्माण साथै पानीका स्रोत नजिक संरचना निर्माण गर्दा बायो ईन्जिनियरिङका विकल्प सहित संरचना निर्माण गर्ने, प्राकृतिक अवस्थालाई कायम, संरक्षण र प्रवर्धन गर्ने, गाउँपालिका स्तरमा संरक्षण नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ।

यसैगरी निर्माण नियमन जस्ता विषयहरूमा विज्ञहरूको सल्लाह/परामर्श सहित नीति तर्जुमा, समुदायको क्षमता अभिवृद्धि गर्न सूचना/शिक्षा/संचार सामग्रीहरूको प्रकाशन र वितरण आदि सम्बन्धि आवश्यक कानून बनाई गाउँपालिकाको वार्षिक योजना मार्फत कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने बारेमा छलफल भएको थियो । त्यसैगरी प्राकृतिक रूपमा विद्यमान रहेका ताल तलैयाहरूको संरक्षण, जल पर्यटन प्रवर्द्धनका साथै पानीको स्रोतहरू वरिपरी पानी नसुकाउने जातका बोटबिरुवाहरूको वृक्षारोपण, जलाधार क्षेत्र भित्र समुदायहरूमा स्रोत संरक्षण र विवेकपूर्ण उपयोगका लागि सहभागितात्मक योजना तर्जुमा गर्ने विषयमा समेत जानकी गाउँपालिकाका सरोकारवाला प्रतिवद्ध रहेका छन् ।

अध्याय-५ : जलउपयोग गुरुयोजना

५.१. अन्तर विश्लेषण

जलउपयोग गुरुयोजना तयारी प्रक्रिया अन्तर्गत टोलस्तरीय भेला तथा बैठकहरूबाट संकलित तथ्याङ्कहरू, वडा स्तरीय बैठक, अनुशिक्षण तथा योजना तर्जुमा गोष्ठी र गाउँपालिकास्तरीय बैठक, छलफल तथा योजना तर्जुमा गोष्ठी मार्फत छलफल गरि प्रमाणीकरण गरिएका तथ्याङ्कहरूको विश्लेषण गर्दा जानकी गाउँपालिकामा अझै पनि खानेपानी, सरसफाइ, सिंचाइ, वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण क्षेत्रमा हालको सुविधा स्तर र विद्यमान योजनाहरूको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अवस्था न्यून स्तरको देखिन्छ । जानकी गाउँपालिकाले हालको अवस्थाबाट सेवास्तर वृद्धि गरि नेपाल सरकारको दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्नको लागि खानेपानी, सरसफाइ, सिंचाइ, वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण र जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा जोखिम न्यूनीकरणका क्षेत्रमा ठुलो लगानीका लागि पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

खानेपानी:

यस गाउँपालिकामा २ वटा मात्र विद्यमान पाइपलाइन खानेपानी योजना निर्माण भएका छन् र दुबै योजनाको हालको सञ्चालन अवस्था सन्तोषजनक रहेको छ । तथापी यी योजनाहरूको पाइपलाइन विस्तार भएको क्षेत्रका २१% घरधुरीहरूले मात्र पाइप लाइनधारा जडान गरेको अवस्था छ । यी योजनाका ७९% घरधुरीहरूले अझै पनि खानेपानीको लागि नल्काको पानी प्रयोग गरेको अवस्था छ । नेपाल सरकारको खानेपानी सेवा स्तर वर्गिकरण मापदण्ड अनुसार पाइपलाइन खानेपानी प्रणालीलाई मात्र आधारभूत स्तरको खानेपानी सेवाको मान्यता दिएको छ । यसरी विश्लेषण गर्दा हाल पाइपलाइन धारा जडान गरेका घरधुरीको मात्र आधारभूत स्तरको खानेपानी सेवा भएको देखिन्छ । यस गुरुयोजनाको तथ्याङ्कबाट जानकी गाउँपालिकाका घरधुरीहरूको खानेपानी सुविधास्तर विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाका ५% घरधुरीलाई मात्र आधारभूत स्तरको खानेपानी सुविधा पुगेको छ । भने ९५% घरधुरीहरूलाई अझै पनि सिमित स्तरको खानेपानी सेवा रहेको छ अर्थात् नल्काको पानी खानेपानीको स्रोत रूपमा प्रयोग गरेको देखिन्छ ।

दिगो विकास लक्ष्यले सन् २०३० सम्ममा ९९% जनसंख्यालाई आधारभूत खानेपानी सेवामा पहुँच पुऱ्याउने साथै सुरक्षित खानेपानी प्रयोग गर्ने जनसंख्या ९०% पुऱ्याउने लक्ष्य लिएको छ । जानकी गाउँपालिकाले सो

लक्ष्य हासिल गर्नको लागि सरकारी निकाय र विकास साझेदारहरूसँग समन्वय तथा साझेदारी गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

तालिका- ३४: दिगो विकास लक्ष्य ६.१: खानेपानी सेवा परिणात्मक लक्ष्य र सूचकहरू

परिमाणात्मक लक्ष्य ६.१: सन् २०३० सम्ममा सबैको निम्ति सुरक्षित र किफायती वा बेहोर्न सकिने खानेपानीको सर्बब्यापी र समतामूलक पहुँच हासिल गर्ने ।						
६.१.१	सुरक्षित रूपमा व्यवस्था गरिएको खानेपानी सेवाहरू प्रयोग गर्ने जनसंख्याको अनुपात	सन् २०१५	सन् २०१९	सन् २०२२	सन् २०२५	सन् २०३०
१	सुरक्षित खानेपानी प्रयोग गर्ने जनसंख्या (प्रतिशत)	१५	३५	५०	६५	९०
२	पाईपबाट वितरण गरिएको पानीमा पहुँच भएका परिवार (प्रतिशत)	४९.५	६०.३	६८.४	७६.५	९०
३	आधारभूत खानेपानी सेवामा पहुँच (प्रतिशत)	८७	९०.२	९२.६	९५	९९
४	घरपरिवारले प्रयोग गर्ने पानीमा ई-कोली जोखिम स्तर प्रति १०० मिलिलिटरमा १ सी.एफ.यू. भन्दा बढी वा बराबर भएका परिवार $\{\geq 1 \text{ cfu}/100\text{ml}\}$ (प्रतिशत)	८२.२	६०.३	४३.८	२७.४	१
५	मुहान/स्रोतको पानीमा ई-कोली जोखिम स्तर प्रति १०० मिलिलिटरमा १ सी.एफ.यू. भन्दा बढी वा बराबर भएका परिवार (प्रतिशत)	७१.१	५२.१	३७.९	२३.७	१

स्रोत: नेपाल दिगो विकास लक्ष्यहरू वर्तमान अवस्था र भाबी मार्ग चित्र २०१६-२०३०, नेपाल सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोग

सरसफाइ:

गाउँपालिकाको NWASH २०७९ को तथ्याङ्क अनुसार सर्वेक्षण गरिएका १०% घरधुरीहरू मध्ये ६२% घरधुरीहरूमा शौचालय नभएको देखिन्छ । शौचालय भएका घरधुरीहरू मध्ये पनि ६७% घरधुरीहरूमा मात्रै सुधारिएको शौचालय भएको र बाँकी ३३% घरधुरीहरूमा खाल्डे शौचालय वा अस्थायी प्रकारका असुरक्षित शौचालयहरू रहेका छन्। पूर्ण सरसफाइका अन्य महत्वपूर्ण भागहरू अन्तरगत हात धुने धारामा साबुन समेत हुने गरेका घरधुरीहरू ८९% रहेका छन्, भाडासुकाउने चांग प्रयोग गरेका घरधुरीहरू ६७% र दिसाजन्य लेदोको व्यवस्थापन गरेका घरधुरीहरू ७६% रहेको देखिन्छ ।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को तथ्याङ्क अनुसार जानकी गाउँपालिकामा ९% घरधुरीमा हाल चर्पी नभएको देखिन्छ भने ५९% घरधुरीमा असुरक्षित खाल्डे चर्पी प्रयोग भएको वा सार्वजनिक शौचालय प्रयोग गर्ने गरेको देखिन्छ । अर्थात् ३२% घरधुरीले मात्र हाल सुरक्षित शौचालय प्रयोग गरेको स्थिति छ ।

सन् २०३० सम्ममा उन्नत सुधारिएको सरसफाइ सम्बन्धी सुविधाहरू प्रयोग गर्ने घरपरिवारहरू ९५% पुऱ्याउने दिगो विकासको लक्ष्य हासिल गर्न यस गाउँपालिकामा पूर्ण सरसफाइका सुविधा निर्माण तथा सचेतना अभियान व्यापक रूपमा गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

तालिका- ३५: दिगो विकास लक्ष्य ६.२: सरसफाइ सेवा परिणामक लक्ष्य र सूचकहरु

परिमाणात्मक लक्ष्य ६.२: सन् २०३० सम्ममा सरसफाइ र स्वस्थ/आरोग्यपूर्ण अवस्था कायम गर्ने कुरामा सबैको निम्ति पर्याप्त र न्यायोचित पहुँच सुनिश्चित गर्ने साथै महिला एवं किशोरीहरु र कमजोर/संकटग्रस्त स्थितिहरुमा रहेका व्यक्तिहरुको आवश्यकतालाई विशेष ध्यान दिई खुला रूपमा दिसा-पिसाब गर्ने चलन वा बानीको अन्त्य गर्ने ।						
६.२.१	साबुनपानी सहितको हात धुने सुविधा लगायतका सुरक्षित तबरले व्यवस्थित गरिएका सरसफाइ सेवाहरु प्रयोग गर्ने जनसंख्याको अनुपात (प्रतिशत)	सन् २०१५	सन् २०१९	सन् २०२२	सन् २०२५	सन् २०३०
१	उन्नत/सुधारिएका सरसफाइ सम्बन्धी सुविधाहरु प्रयोग गर्ने परिवार जसले यस्ता सुविधाहरु अरुसँग साझेदारी गर्नुपर्दैन (प्रतिशत)	६०	६९.३	७८.७	८५.७	९५
२	शौचालय प्रयोग गर्ने जनसंख्याको अनुपात (प्रतिशत)	६७.६	७५.७	८३.८	९०	९८
३	सरसफाइ सुविधाबाट लाभान्वित जनसंख्या (प्रतिशत)	८२	८६.५	८९.९	९३.३	९९
४	ढल प्रणालीहरु/उपयुक्त एफ.एस.एम. (Faecal Sludge Management) मा चर्पी जोडिएका सहरी क्षेत्रका परिवार (प्रतिशत)	३०	४६	६२	७४	९०

स्रोत: नेपाल दिगो विकास लक्ष्यहरु वर्तमान अवस्था र भाबी मार्ग चित्र २०१६-२०३०, नेपाल सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोग

सिंचाइ:

यस गाउँपालिकाको कूल खेतीयोग्य जमिन ७९८१ हेक्टर रहेको छ र निर्माणाधीन रानी जमरा कुलारिया सिंचाइ आयोजनाबाट करिब सबै जसो खेतीयोग्य जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुराउने लक्ष्य राखेको छ । यस पालिकामा लघु सिंचाइ बोरिङ्ग योजनाहरु बैकल्पिक परिपुरक सिंचाइ योजनाको रूपमा रहेका छन् । हाल विद्यमान लघुसिंचाइ बोरिङ्ग योजनाहरुबाट कूल खेतीयोग्य जमिन मध्ये करिब १४% जमिनमा बैकल्पिक परिपुरक सिंचाइ सेवा उपलब्ध रहेको छ । जानकी गाउँपालिकामा निर्माणाधीन रानी जमरा कुलारिया सिंचाइ योजना निर्माण सम्पन्न भए पश्चात यस गाउँपालिकामा थप कुलो सिंचाइ निर्माण गर्नुपर्ने देखिदैन, तथापी केहि क्षेत्रमा बैकल्पिक परिपुरक सिंचाइ सेवाको लागि लघुसिंचाइ बोरिङ्ग योजनाहरु निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

उर्जा:

जानकी गाउँपालिका, टिकापुर नगरपालिका र लम्कीचुहा नगरपालिका क्षेत्रका खेतीयोग्य जमिनमा सिंचाइ सुविधा विस्तार गर्न हाल निर्माणाधीन रहेको रानी जमरा कुलारिया सिंचाइ योजनाबाट ४.७१ मेगावाट विद्युत समेत उत्पादन गरि राष्ट्रिय ग्रिड लाइनमा बेच्ने लक्ष्य रहेको छ । यस क्षेत्रमा अन्य कुनै पनि जलउर्जा उत्पादन योजना निर्माण भएको छैन । हाल जानकी गाउँपालिकाको सबै वडाहरुमा राष्ट्रिय ग्रिड लाइनबाट ग्रामिण बिद्युत सहकारी संस्था मार्फत विद्युत लाइन वितरण भएको छ । दिगो विकास लक्ष्यको नविकरणीय उर्जा खपतको हिस्सा बढाउने तथा धान्न सकिने, दिगो उर्जामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्ने लक्ष्य हासिल गर्नको लागि यस क्षेत्रमा राष्ट्रिय ग्रिड लाइनबाट भरपर्दो विद्युत सेवा पुराउनु पर्ने देखिन्छ ।

स्रोत संरक्षण तथा पर्यावरण संरक्षण:

यस गाउँपालिकामा स्रोत संरक्षण तथा पर्यावरण र जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धि १०१ वटा विद्यमान योजनाहरू रहेका छन् तथापि ६५% योजनाहरू मात्र हाल राम्रो सञ्चालनमा रहेको देखिन्छ । यस क्षेत्रमा नदी कटान, बस्ती र खेति योग्य जमिन डुबान, भूमिगत जलसतह घट्दै जाने र पानीको गुणस्तर नराम्रो हुँदै जाने आदि मुख्यतया जानकी गाउँपालिका भित्र समस्या रहेको छ ।

दिगो विकास लक्ष्य ६.६: पर्वतीय क्षेत्र, वन, सिमसार, नदी, भूमिगत जलभण्डार र तालहरू लगायत पानीसँग सम्बन्धित पारिस्थितिकीय प्रणालीहरूको संरक्षण र पुनर्भरण गर्ने लक्ष्य हासिल गर्नको लागि यस गाउँपालिकामा स्रोत संरक्षण तथा भूमिगत जलभण्डार पुनर्भरण, जलवायु अनुकूलन, जोखिम न्यूनीकरण क्रियाकलापहरू जस्तै ताल सिमसार क्षेत्र संरक्षण, भूमिगत जलभण्डार पुनर्भरण पोखरी निर्माण/माछा पोखरी निर्माण, नदी कटान नियन्त्रण/तटबन्ध निर्माण, डुबानको जोखिम न्यूनीकरण, उंचा धारा निर्माण, झरन निकास, नाली निर्माण, आदि योजनाहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

५.२. आवधिक योजनाको सारांश

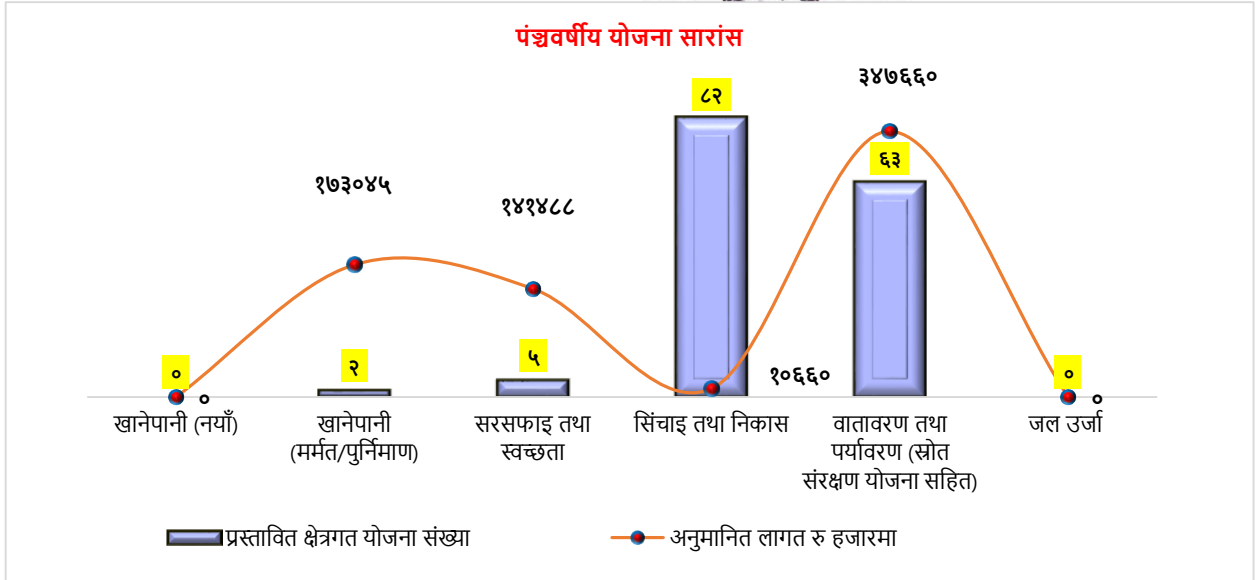
जानकी गाउँपालिकामा एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनको अवस्था र सामाजिक, सांस्कृतिक, आर्थिक तथा प्राविधिक पक्षहरूको अध्ययन, विश्लेषण र छलफल गरि तथ्याङ्कमा आधारित भई नेपाल सरकारको दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्ने दिसामा यस पंचवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजनामा जलस्रोतको उपयोग तथा व्यवस्थापनसम्बन्धि योजनाहरू तर्जुमा गरिएको छ । यस आवधिक योजना अर्न्तगत गाउँपालिकाका ९ वटै वडाहरूमा योजना तर्जुमा मार्फत सबै क्षेत्रका क्षेत्रगत योजनाहरू पहिचान गरी कार्यान्वयन गर्ने प्राथमिकता क्रम सहित गुरुयोजनामा संलग्न गरिएका छन्

पाँच वर्षको अवधिमा कार्यान्वयन गर्ने गरि तर्जुमा गरिएका जम्मा १५२ योजनाहरू मध्ये २ वटा मर्मत तथा विस्तार खानेपानी योजनाहरू रहेका छन्, ५ वटा पूर्ण सरसफाइ सम्बन्धि योजनाहरू रहेका छन्, ८२ वटा बोरिङ्ग लघु सिंचाइ योजनाहरू, र ६३ वटा वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा जोखिम न्यूनीकरण क्षेत्रका योजनाहरू रहेका छन् । उक्त योजनाहरूको कार्यान्वयनका लागि कुल जम्मा रु ६७ करोड २८ लाख ५३ हजार अनुमान गरिएको छ ।

जानकी गाउँपालिकाको यस पञ्चवर्षीय गुरुयोजनाको अनुमानित लागत तथा प्रस्तावित योजना संख्याको विश्लेषण तलको तालिका ३६ र ग्राफ-११ मा गरिएको छ भने थप क्षेत्रगत पञ्चवर्षीय योजनाहरूको योजनागत विस्तृत विवरण अनुसूची-७ देखि १२ सम्ममा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका- ३६: जानकी गाउँपालिकाको पञ्चवर्षीय योजना सारांस विवरण

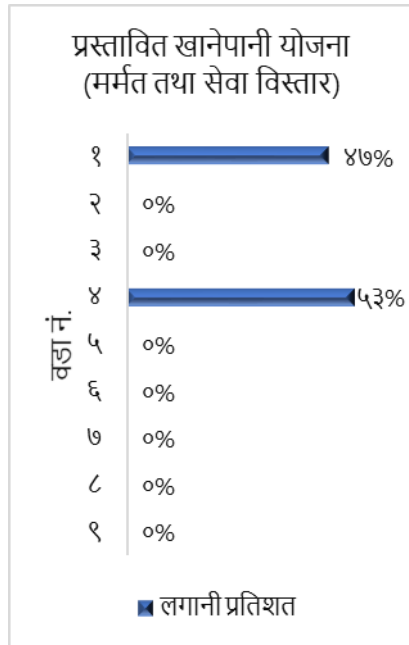
क्षेत्र	योजना संख्या	जम्मा अनुमानित लागत (रु '०००)
खानेपानी (नयाँ)	०	०
खानेपानी (मर्मत/पुर्निमाण)	२	१७३०४५
सरसफाइ तथा स्वच्छता	५	१४१४८८
सिंचाइ तथा निकास	८२	१०६६०
वातावरण तथा पर्यावरण (स्रोत संरक्षण योजना सहित)	६३	३४७६६०
जल उर्जा	०	०
जम्मा	१५२	६७२८५३

ग्राफ ११: जानकी गाउँपालिकाको पञ्चवर्षीय योजना सारांस विवरण

पञ्चवर्षीय योजनाहरूको अनुमानित लागत तयार गर्दा गाउँपालिकाभित्र रहेका विद्यमान/निर्माणाधीन योजनाहरूको प्रति ईकाई लागत वा गाउँपालिका / जिल्लाबाट निर्धारण गरिएको स्थानीय दररेटहरूको आधारमा लागत अनुमान गरिएको छ। तर्जुमा गरिएका योजनाहरूको लागत अनुमान हालको मुल्यमा गरिएको छ अर्थात् योजनाको अनुमानित लागतमा मूल्य वृद्धि प्रक्षेपण गरिएको छैन।

५.२.१. खानेपानी योजनाहरू

ग्राफ १२: तर्जुमा गरिएका खानेपानी योजनाहरूको लागत अनुमान

यस जानकी गाउँपालिकाका समुदाय स्तरमा भएका छलफल, अन्तरक्रिया, योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठीहरू र विद्यमान खानेपानीको सुविधास्तर विश्लेषण गरी गाउँपालिकामा जम्मा २ वटा मर्मत तथा सेवा विस्तारका योजनाहरू तर्जुमा गरी पञ्चवर्षीय योजनामा समावेश गरिएका छन्। विद्यमान दुर्गौली खानेपानी मर्मत तथा सेवा विस्तार योजनामा खानेपानी प्रशोधन प्रणाली समेत जडान गर्ने योजना रहेको छ। उक्त योजनाहरूको मर्मत तथा सेवा विस्तार निर्माण कार्य तथा व्यवस्थापन पश्चात गाउँपालिकाको १,२,४,७ का २४ वटा टोलका ३२२९ घरधुरीहरूलाई सुरक्षित खानेपानी आपूर्ति गर्ने लक्ष्य लिईएको छ। उक्त मर्मत तथा सेवा विस्तार योजनाहरू निर्माणका लागि रु १७ करोड ३० लाख ४५ हजार लागत अनुमान गरिएको छ। तर्जुमा गरिएका योजनाहरूको वडागत विवरण तालिका-३७ ग्राफ १२ मा र कार्यान्वयनका लागि वडा/गाउँपालिकामा सिफारिस गरिएका योजनाहरूको प्राथमिकता क्रम अनुसारको विवरण अनुसूची-७ मा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका- ३७: प्रस्तावित खानेपानी योजनाहरुको विवरण

वडा नं.	प्रस्तावित खानेपानी योजना विवरण					
	नयाँ			मर्मत सम्भार/पुनरनिर्माण/सेवा बिस्तार		
	योजना संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	अनुमानित लागत (ने.रु.)'०००	योजना संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	अनुमानित लागत (ने.रु.)'०००
१,३				१	११९९	८१२८५
१,२,४,७				१	२०३०	९१७६०
जम्मा	०	०	०	२	३,२२९	१७३०४५

स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना, वडा तथा गाउँपालिका स्तरिय योजना तर्जुमा गोष्ठी, २०८०

५.२.२. सरसफाइ योजनाहरु

यस गाउँपालिकाका ३२% घरधुरिहरुमा मात्र घरायसी स्तरमा सुरक्षित शौचालय निर्माण भई प्रयोगमा रहेका छन्, ५९% घरधुरीमा असुरक्षित खाल्टे चर्पी छन् भने ९% घरधुरीहरुको घरमा कुनै पनि शौचालय नभएको देखिन्छ । जानकी गाउँपालिकाले घरायसी पूर्ण सरसफाइ कार्यक्रम अन्तर्गत सबै घरमा सुरक्षित घरायसी शौचालय अर्थात् एक घर एक सुरक्षित शौचालय सिनिस्चित गर्न सचेतना कार्यक्रम तथा अति गरिब घरधुरी (अन्दाजी १०% घरधुरी) को लागि सहयोग गर्ने नीति अनुसार कार्यक्रम तर्जुमा गरेको छ । त्यसरी नै विद्यालय खानेपानी तथा सरसफाइ (वास) तिन तारा स्तर घोषणा योजना अन्तर्गत सबै ३३ वटा सामुदायिक विद्यालयहरुको खानेपानी तथा सरसफाइको स्तर उन्नति कार्यक्रम तर्जुमा गरेको छ । त्यसैगरी ठोस फोहोर र दिसाजन्य लेदो फोहोर व्यवस्थापन योजना अन्तर्गत विशेष गरि घरधुरीबाट वर्गीकृत फोहोर सङ्कलन कार्यक्रम, प्लास्टिक फोहोरको पुनर्प्रयोग, तथा सुरक्षित व्यवस्थापन, र दिसाजन्य लेदो फोहोर ढुवानी र प्रशोधन गरि प्रकृतिमा विसर्जन गर्नको लागि प्रशोधन केन्द्र निर्माण योजना तर्जुमा गरेको छ । साथै गाउँपालिकाले बजार क्षेत्रमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण तथा व्यवस्थापन योजना तर्जुमा गरेको छ जस अन्तर्गत १८ वटा नयाँ सार्वजनिक शौचालय निर्माण, २ वटा पुनर्निर्माण, र २ वटा मर्मत सुधारका योजना तर्जुमा गरेको छ । तर्जुमा गरिएका सरसफाइ योजनाहरुबाट गाउँपालिका सबै घरधुरीहरु र सबै सामुदायिक विद्यालयहरु लाभान्वित हुनेछन र त्यसको लागि अनुमानित लागत रु १४ करोड १४ लाख ८८ हजार अनुमान गरिएको छ। सरसफाइका प्रस्तावित योजनाहरुको सारांश विवरण तालिका-३८ र विस्तृत विवरण अनुसूची-७ (TA-१०) मा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका- ३८: प्रस्तावित सरसफाइका योजनाहरुको विवरण

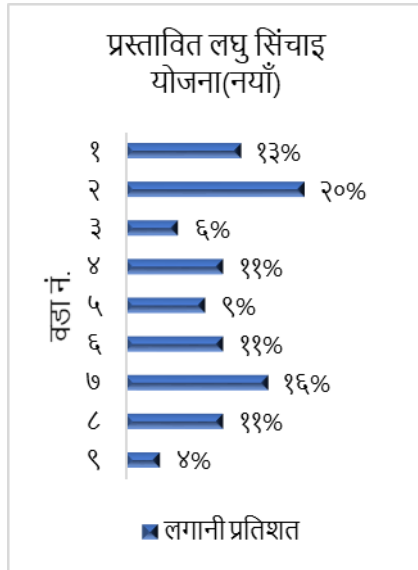
वडा नं.	प्रस्तावित सरसफाइ सम्बन्धित योजना विवरण					
	नयाँ			मर्मत सम्भार/पुनरनिर्माण/सेवा बिस्तार		
	योजना संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	अनुमानित लागत (ने.रु.)'०००	योजना संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	अनुमानित लागत (ने.रु.)'०००
१ देखि ९ सम्म	४	११६१९	१३५४८८	१	११६१९	६०००
जम्मा	४	११,६१९	१३५४८८	१	११६१९	६०००

स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना, वडा तथा गाउँपालिका स्तरिय योजना तर्जुमा गोष्ठी, २०८०

५.२.३. बहुउपयोगी योजनाहरू

जानकी गाउँपालिकामा तर्जुमा भएका भएका योजनाहरूलाई बहु-उपयोगी योजनाको वर्गिकरणमा राखिएको छैन तथापी वातावरण तथा पर्यावरण तर्फ तर्जुमा भएका योजनाहरू बहु उपयोगी प्रकारका रहेका छन् । यस्ता योजनाहरूमा ताल तथा सिमसार संरक्षण योजना जसबाट भूमिगत जलभण्डार पुनर्भरणका अतिरिक्त पशुपंक्षीहरूको लागि खानेपानी, पशु तथा मानवको लागि जलबिहार सेवाहरूका साथै प्राकृतिक तथा संस्कृतिक महत्वका क्षेत्रको संरक्षण हुनेछ । त्यस्तै माछा पोखरी योजना जसबाट भूमिगत जलभण्डार पुनर्भरणका साथै घरबारीमा लघुसिंचाइ समेत हुनेछ ।

५.२.४. सिंचाइ योजनाहरू

ग्राफ १३: तर्जुमा गरिएका सिंचाइ योजनाहरूको लागत अनुमान

अनुसूची-८ मा उल्लेख गरिएको छ।

वडा स्तर र गाउँपालिका स्तरमा आयोजना गरिएको योजना तर्जुमा गोष्ठीहरूबाट जानकी गाउँपालिकामा जम्मा ८२ वटा बोरिङ्ग लघुसिंचाइ योजनाहरू तर्जुमा भएको छ । जानकी गाउँपालिकाका सबै खेतियोग्य जमिनहरूमा रानी जमरा सिंचाइ आयोजनाबाट नहर/कुलो सिंचाइ सेवा पुऱ्याउने लक्ष्य अनुसार हाल निर्माण कार्य भैरहेकोले यस गुरुयोजना अन्तर्गत कुनै पनि नहर/कुलो सिंचाइ योजना तर्जुमा गरिएको छैन। गाउँपालिका क्षेत्र भित्र कुलो सिंचाइ विशेष कठिन रहेका क्षेत्रहरूका लागि बैकल्पिक तथा परिपुरक सिंचाइ सेवाको रूपमा जम्मा ८२ वटा बोरिङ्ग लघुसिंचाइ योजनाहरू तर्जुमा गरिएको छ जसबाट ५०१७ रोपनी जमीनमा सिंचाइ सेवा पुग्नेछ र ८८० घरधुरीहरू प्रत्येक्ष लाभान्वित हुन्छन । उक्त ८२ वटा

लघुसिंचाइ योजनाहरूको लागत १ करोड ६ लाख ६० हजार अनुमान गरिएको छ । तर्जुमा भएका सिंचाइ योजनाहरूको वडागत विवरण तालिका-३९ र ग्राफ १३ मा, र प्राथमिकताक्रम अनुसारको सूची

तालिका- ३९: तर्जुमा भएका वडागत रूपमा सिंचाइ योजनाहरूको (परम्परागत र लघु) विवरण

वडा नं.	तर्जुमा भएका सिंचाइ योजना विवरण							
	नयाँ योजना				मर्मत सम्भार/पुननिर्माण/सेवा बिस्तार			
	योजना संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	सिंचित क्षेत्र (रोपनी)	अनुमानित लागत (ने.रु.)	योजना संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	सिंचित क्षेत्र (रोपनी)	अनुमानित लागत (ने.रु.)
परम्परागत सिंचाइ (नहर/कुलो) योजना								
जम्मा	०	०	०	०	०	०	०	०
लघु सिंचाइ (बोरिङ्ग) योजना								
१	११	९८	४३६	१,४३०				
२	१६	१३४	९७५	२,०८०				
३	५	९५	२९५	६५०				
४	९	८०	६८६	१,१७०				
५	७	८३	३४६	९१०				
६	९	९०	५७३	१,१७०				

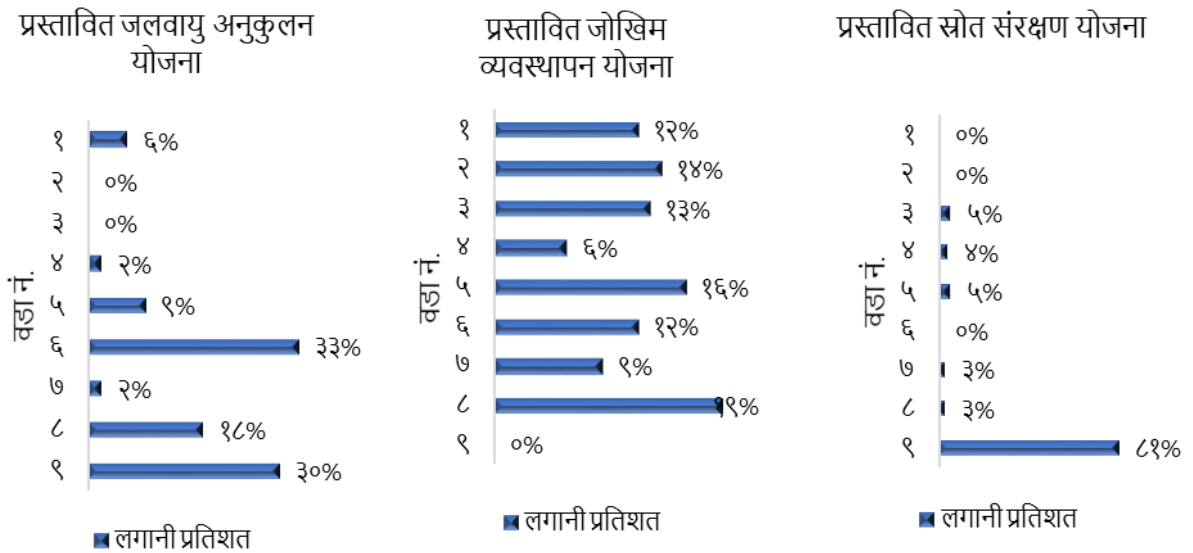
७	१३	१२०	७२७	१,६९०			
८	९	१२६	७५८	१,१७०			
९	३	५४	२२१	३९०			
जम्मा	८२	८८०	५०१७	१०,६६०			

स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना, वडा तथा गाउँपालिका स्तरिय योजना तर्जुमा गोष्ठी, २०८०

५.२.५. स्रोत संरक्षण तथा वातावरण संरक्षण योजनाहरू

यस गाउँपालिकामा पथरिया, रोरा, बिजुलिया, लटकनिया, जमरा आदि नदि र अन्य खोलाहरूको कटान, र डुबानबाट हुने क्षति न्यूनीकरण गर्नु पर्ने भएकोले तटबन्ध तथा नदि नियन्त्र योजनाहरू तर्जुमा गरिएको छ । त्यसै गरि भूमिगत जल सतह घट्दै गएको र पानीको गुणस्तर नराम्रो हुदै गएकोले ताल तलैया सिमसार संरक्षण तथा रिचार्ज पोखरी, माछा पोखरीहरूको निर्माण र वृक्षारोपण योजनाहरू र स्रोत संरक्षण सम्बन्धि योजनाहरू तर्जुमा गरिएको छ । त्यसै गरि यस गाउँपालिका क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तनका का कारण तिब्र वर्ष हुने र खेत तथा बस्तीहरू डुबान हुने गरेकोले झरन निकास, ढल निकास, र उच्चा धारा निर्माण योजना जस्ता जलवायु परिवर्तन अनुकूलन अनुकूलन योजनाहरू समेत तर्जुमा गरिएको छ ।

यस गाउँपालिकामा जम्मा ६३ वटा जलस्रोत तथा पर्यावरण संरक्षण योजनाहरू तर्जुमा गरिएको छ जस मध्ये १७ वटा जलवायु अनुकूलन योजना, ३४ वटा जोखिम व्यवस्थापन योजना, र १२ वटा स्रोत संरक्षण योजनाहरू रहेका छन् जसबाट गाउँपालिकाका सबै घरधुरी हरु लाभान्वित हुनेछन् । उक्त तर्जुमा भएका योजनाहरूको लागि रु ३४ करोड ७६ लाख ६० हजार अनुमान गरिएको छ । उक्त वातावरण तथा पर्यावरण क्षेत्रका तर्जुमा गरिएका योजनाहरूको वडागत विवरण तलको तालिका-४० र ग्राफ १४ मा, र प्राथमिकता क्रम अनुसारको सुची अनुसूची-१० मा उल्लेख गरिएको छ ।

ग्राफ १४: तर्जुमा गरिएका वातावरण तथा पर्यावरण योजनाहरूको लागत अनुमान

तालिका- ४०: वातावरण तथा पर्यावरण सम्बन्धि तर्जुमा गरिएको योजनाहरू

वडा नं.	प्रस्तावित वातावरण तथा पर्यावरण क्षेत्र योजना विवरण								
	जलवायु अनुकूलन			जोखिम व्यवस्थापन			स्रोत संरक्षण		
	योजना संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	अनुमानित लागत (ने.रु.)'०००	योजना संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	अनुमानित लागत (ने.रु.)'०००	योजना संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	अनुमानित लागत (ने.रु.)'०००
१	३	२२८	२,७००	६	५४८	३३,५६०			
२				६	१३००	४०४४०			
३				५	३७५	३७,२००	३	५९२	९००
४	३	३१७	९००	२	७५०	१६,८००	२	२८०	६००
५	१	२०३	४,०००	४	४४२	४५६००	२	५५७	८००
६	१	१७०	१४४००	४	३८०	३४,०००			
७	३	१९३	९००	२	१९९	२५,२००	१	६६	५००
८	३	५२४	७,७००	५	५२६	५३७६०	१	२२७	५००
९	३	१९४	१३,४००				३	४७३४	१३,८००
जम्मा	१७	१,८२९	४४०००	३४	४,५२०	२८६,५६०	१२	६,४५६	१७,१००

स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना, वडा तथा गाउँपालिका स्तरिय योजना तर्जुमा गोष्ठी, २०८०

५.२.६. जलउर्जा सम्बन्धि योजनाहरू

जानकी गाउँपालिकामा स्थानीय स्तरमा उत्पादन गर्न सकिने वा उपयोग गर्न सकिने जलउर्जा योजनाहरू उपयुक्त नदेखिएकोले यस्ता योजनाहरू तर्जुमा गरिएको छैन । गाउँपालिकाका सबै बस्तीहरूमा नवीकरणीय विद्युत उर्जाको पहुँच पुऱ्याउने लागि यस गाउँपालिकाले राष्ट्रिय विद्युत ग्रिडबाट ग्रामिण विद्युत सहकारी संस्था मार्फत वितरण सेवा सञ्चालन गरेको छ ।

अध्याय-६: गुरुयोजना कार्यान्वयन, बजारीकरण र अद्यावधिक

६.१. गुरुयोजनामा लगानीका लागि अल्प/मध्यम/दीर्घकालिन योजना

जल उपयोग गुरुयोजना निर्माणको क्रममा बस्ती तथा समुदाय स्तरबाट सहभागितात्मक ढंगबाट सङ्कलन गरिएका सूचनाहरूको वडास्तरमा प्रमाणीकरण गरी सबै क्षेत्रगत योजनाहरूको प्राथमिकीकरण गरिएको र गाउँपालिका स्तरमा गरिएको तथ्याङ्क प्रमाणीकरण र योजना तर्जुमा गोष्ठीबाट योजनाहरूको अझ प्राथमिकीकरण परिष्कृत भएको छ । गाउँपालिका भित्रका शाखा/उप-शाखाका प्रतिनिधिहरू, सबै वडाका वडा जनप्रतिनिधिहरू, स्थानीय समाजसेवी, बडघरहरू, बुद्धिजीविहरू र गाउँकार्यपालिकाका सम्पूर्ण पदाधिकारीहरूको सहभागिताले जलउपयोग गुरुयोजनाको योजना तर्जुमा कार्यलाई विस्तृत सहभागितात्मक र उच्च प्रभावकारी बनाउन सहयोग पुगेको थियो ।

जलउपयोग गुरुयोजनाको प्रभावकारी रूपमा समुदायको अपेक्षा अनुसार कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिकाले हालको जल स्रोतको उपयोग तथा व्यवस्थापनको स्थिति विश्लेषण गर्नुका साथै दिगो विकासको बाटोमा आफ्नो लक्ष्य यकिन गरि समुदायको आवश्यकताका आधारमा समावेशी प्राथमिकता निर्धारण गरि तर्जुमा लक्ष्य हासिल गर्नका लागि तर्जुमा गरिएका योजनाहरूलाई अल्पकालिन, मध्यम कालिन र दीर्घकालिन रूपमा विभाजन गरिएकोछ । साथै गाउँपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजनाको कार्यान्वयनका लागि आफ्नो आन्तरिक तथा बाह्य लगानीका श्रोतहरू जुटाउनका लागि प्रदेश सरकार, सङ्घीय सरकार, र विकास साझेदार दातृनिकायहरूसंग प्रभावकारी समन्वय गर्ने नीति लिनेछ । जानकी गाउँपालिकाले प्रक्षेपण गरेका अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन लक्ष्यहरूलाई तल चर्चा गरिएको छ ।

खानेपानी सेवा:

खानेपानी सेवास्तर	लक्ष्य जनसंख्यालाई % :सेवास्तरको खानेपानी सुविधा पुराउने		
	अल्पकालीन लक्ष्य (सन् २०२३-२०२५ सम्म)	मध्यकालीन लक्ष्य (सन् २०२३-२०२७ सम्म)	दीर्घकालीन लक्ष्य (सन् २०२३-२०३० सम्म)
न्यून खानेपानी सेवास्तर			
आधारभूत खानेपानी सेवास्तर	१५%	४५%	
मध्यम खानेपानी सेवास्तर	१०%	४०%	७०%
उच्च खानेपानी सेवास्तर	५%	१५%	३०%

सरसफाई क्षेत्र लक्ष्य:

सरसफाई सेवास्तर	लक्ष्य जनसंख्यालाई % :सेवास्तरको सरसफाई सुविधा पुराउने		
	अल्पकालीन लक्ष्य सन्) २०२३ २०२५-सम्म(मध्यकालीन लक्ष्य सन्) २०२३-२०२७ सम्म(दीर्घकालीन लक्ष्य सन्) २०२३-२०३० सम्म(
सबै घरमा शौचालयको सुनिश्चितता	९०%	१००%	१००%
सबै संघ संस्था तथा प्रमुख सार्वजनिक स्थलमा शौचालय निर्माण	६०%	८०%	९५%

पूर्ण सरसफाइ उन्मुख घर	७०%	८०%	९०%
सरसफाइ तथा स्वच्छता व्यवहार अनुगमन	७०%	८०%	९०%
दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन	नीति निर्माण	सङ्कलन, सुरक्षित ओसार पसार तथा व्यवस्थापन	सङ्कलन, सुरक्षित ओसार पसार तथा व्यवस्थापन
पालिका स्तरमा उत्सर्जन हुने ठोस फोहोर व्यवस्थापन	नीति निर्माण	सङ्कलन, सुरक्षित ओसार पसार तथा व्यवस्थापन	सङ्कलन, सुरक्षित ओसार पसार तथा व्यवस्थापन

सिंचाइ क्षेत्र लक्ष्य:

सिंचाइ सेवास्तर	लक्ष्यजनसंख्यालाई % : सेवा पुराउने		
	अल्पकालीन लक्ष्य सन्) २०२३-२०२५-सम्म(मध्यकालीन लक्ष्य सन्) २०२३-२०२७ सम्म(दीर्घकालीन लक्ष्य सन्) २०२३-२०३० सम्म(
कुलो सिंचाइ सुविधा	६०%	८०%	९५%
लघु सिंचाइ (डिप बोरिङ्ग)	५५%	७५%	९०%

वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण क्षेत्र लक्ष्य:

वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण सेवास्तर	लक्ष्यजनसंख्यालाई % : सेवा पुराउने		
	अल्पकालीन लक्ष्य सन्) २०२३-२०२५-सम्म(मध्यकालीन लक्ष्य सन्) २०२३-२०२७ सम्म(दीर्घकालीन लक्ष्य सन्) २०२३-२०३० सम्म(
स्रोत संरक्षण तथा पुनर्भरण	३०%	५५%	८०%
नदि नियन्त्रण तटबन्ध	४०%	६०%	८०%
जोखिम न्यूनीकरण तथा निकास	२५%	५०%	७५%

माथि उल्लेख गरिए अनुसारका अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन योजनाहरूको कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिकाले थप छलफल र निर्णय अनुसार हरेक वर्ष जलउपयोग गुरुयोजनाको कार्यान्वयनका लागि वडा तथा गाउँपालिकाबाट हुने लगानी र अन्य कार्यान्वयनमा सहयोग गर्ने निकायहरूबाट हुने लगानीको प्रक्षेपण गर्नुका साथै स्थानीय तहको वार्षिक योजना तर्जुमा प्रक्रियामा योजना तथा कार्यक्रमहरू समावेश गरी कार्यान्वयन गर्नेछ। साथै जलउपयोग गुरुयोजनाका क्षेत्रगत योजनाहरू कति कार्यान्वयन भए र सेवास्तर कुन अवस्थामा पुगेको छ भन्ने मापन गर्नको लागि तथ्याङ्क अद्यावधिक गरि विश्लेषण गर्ने संयन्त्रको विकास गर्नेछ ।

यसका अतिरिक्त जलउपयोग गुरुयोजनाको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनका लागि आवश्यक लगानी नीति तथा कार्यविधि/निर्देशिका गाउँपालिकाले निर्माण गर्नेछ र त्यसको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक मानव संसाधन सहितको संयन्त्रको विकास गर्नेछ । त्यो संयन्त्रले अन्य क्षेत्रगत संयन्त्रहरूसँग समन्वय, सहकार्य र जलउपयोग गुरुयोजनाको प्राथमिकता क्रममा रहेका योजना तथा क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन र व्यवस्थापनका लागि एकीकृत रूपमा वार्षिक योजना तर्जुमा, लगानीका लागि समन्वय, अनुगमन, समीक्षा, र प्रकाशन गर्नेछ ।

६.२. पहिलो आ.व. मा कार्यान्वयन हुने योजनाहरू

जानकी गाउँपालिकाले जल उपयोग गुरुयोजनाको पहिलो वर्षका लागि १ वटा खानेपानी योजना, २ वटा सरसफाइ योजना, ३० वटा बोरिङ्ग लघुसिंचाइ योजनाहरू, र १० वटा वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण योजनाहरू कार्यान्वयन गर्नको लागि छनौट गरेको छ । पहिलो आ.व. २०८०/८१ मा कार्यान्वयन गर्ने गरि तर्जुमा गरिएका योजनाहरूको विवरण तलको तालिका-४१ देखि ४४ मा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका- ४१: पहिलो वर्षमा कार्यान्वयन गर्ने गरी तर्जुमा गरिएका खानेपानी योजनाहरू

क्र.स	योजनाको नाम	वडा नं	लाभान्वित घरधुरी संख्या	प्रस्तावित टोलहरू	अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)	कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
१	दुर्गौली खानेपानी तथा सरसफाइ योजना	१,३	११९९	मिलन टोल, आनन्दटोल, उज्यालोटोल, प्रगतिटोल, आदर्शटोल, बेलासपुर, सन्तोषीटोल, तोरैयापुर, र वडा नं.३ को भगतपुरमा सेवा सुधार । साथै वडा नं. १ को बिचका टोल र उत्तर टोलमा नयाँ पाइपलाइन बिस्तार (खानेपानी प्रशोधन केन्द्र निर्माण, गुणस्तर परिक्षण प्रयोगशाला स्थापना, र सेवा क्षेत्रका हरेक घरमा धारा जडान)	८१२८५	गाउँपालिका	
जम्मा			११९९		८१२८५		

तालिका- ४२: पहिलो वर्षमा कार्यान्वयन गर्ने गरी तर्जुमा गरिएका सरसफाइ योजनाहरू

क्र. स.	योजनाको नाम	वडा नं.	लाभान्वित घरधुरी संख्या	अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)	कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
१	घरधुरी स्तरीय पूर्ण सरसफाइ कार्यक्रम	१ देखि ९	३८८३	१०४९६	गाउँपालिका	
२	विद्यालय खानेपानी तथा सरसफाइ तिन-तारा स्तर घोषणा योजना	१ देखि ९ (प्रत्येक वडाको १ विद्यालय)	३८८३	९०००	गाउँपालिका	
जम्मा				११४९६		

तालिका- ४३: पहिलो वर्षमा कार्यान्वयन गर्ने गरी तर्जुमा गरिएका बोरिङ्ग लघुसिंचाइ योजनाहरू

क्र.सं.	योजनाको नाम	वडा नं.	टोलको नाम	लाभान्वित घरधुरी संख्या	क्षेत्रफल (रोपनी)	अनुमानित लागत रु '०००	कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
१	तौरैयापुर बोरिङ्ग सिंचाइ योजना	१	तौरैयापुर	९	२०	१३०	गाउँपालिका	
२	उच्चा गोलौरि डिप बोरिङ्ग सिंचाइ योजना	७	उचा गोलौरी	१२	८०	१३०	गाउँपालिका	
३	कालिकापुर डिप बोरिङ्ग सिंचाइ योजना	२	कालिकापुर	११	८०	१३०	गाउँपालिका	
४	जानकीनगर डिप बोरिङ्ग सिंचाइ योजना	२	जानकीनगर	४	६७	१३०	गाउँपालिका	
५	प्रकृतिनगर डिप बोरिङ्ग सिंचाइ योजना	२	प्रकृतिनगर	७	५३	१३०	गाउँपालिका	
६	दक्षिण टोल बोरिङ्ग सिंचाइ योजना १	१	धर्मापुर दक्षिण टोल	७	२०	१३०	गाउँपालिका	
७	शिव मन्दिर टोल बोरिङ्ग सिंचाइ योजना	६	शिव मन्दिर टोल	९	२०	१३०	गाउँपालिका	
८	कुन्ती डिप बोरिङ्ग योजना	९	कुन्ती	१४	५९	१३०	गाउँपालिका	
९	खैरेनी डिप बोरिङ्ग सिंचाइ योजना	२	बढरिया	१०	५४	१३०	गाउँपालिका	
१०	उज्यालो बोरिङ्ग सिंचाइ योजना	१	उज्यालो टोल	१०	२७	१३०	गाउँपालिका	
११	सुवर्णपुर उत्तर पुरुवा डीप बोरिङ्ग सिंचाइ योजना	६	सुवर्णपुर	१५	८०	१३०	गाउँपालिका	
१२	परागीपुर डिप बोरिङ्ग सिंचाइ योजना	२	परागीपुर	७	८०	१३०	गाउँपालिका	
१३	वरी लायकपुर डिप बोरिङ्ग सिंचाइ योजना	३	वारी लायकपुर	२५	६७	१३०	गाउँपालिका	
१४	फरेला डिप बोरिङ्ग सिंचाइ योजना	७	फरेला	७	६७	१३०	गाउँपालिका	
१५	स्कुलपुर डिप बोरिङ्ग सिंचाइ १	५	स्कुलपुर	१०	२७	१३०	गाउँपालिका	
१६	सन्तपुर डिप बोरिङ्ग सिंचाइ योजना	७	सन्तपुर	७	४०	१३०	गाउँपालिका	
१७	जवलपुर डिप बोरिङ्ग सिंचाइ योजना	७	जवलपुर	१३	८०	१३०	गाउँपालिका	
१८	सोनेया डिप बोरिङ्ग सिंचाइ योजना	२	सोनेया	९	६७	१३०	गाउँपालिका	
१९	दक्षिण डिप बोरिङ्ग सिंचाइ योजना	२	दक्षिण बढरिया	८	६७	१३०	गाउँपालिका	
२०	भगरेया बोरिङ्ग सिंचाइ योजना	८	भगरेया	१२	८०	१३०	गाउँपालिका	
२१	खगौलि डिप बोरिङ्ग सिंचाइ योजना	२	खगौली	१०	५४	१३०	गाउँपालिका	
२२	मुर्तिया डिप बोरिङ्ग सिंचाइ योजना	९	मुर्तिया	१५	३९	१३०	गाउँपालिका	
२३	टाङटोली बोरिङ्ग सिंचाइ योजना	८	टाङटोली	७	१०६	१३०	गाउँपालिका	
२४	पहाडीपुर डीप बोरिङ्ग सिंचाइ योजना	८	पहाडीपुर	६	९३	१३०	गाउँपालिका	

२५	धर्मापुर कटान बोरिङ्ग सिंचाइ योजना	६	धरमापुर कटान	१०	८०	१३०	गाउँपालिका
२६	पिपलचोक डिप बोरिङ्ग सिंचाइ योजना	३	वारी लायकपुर	२५	६७	१३०	गाउँपालिका
२७	वारी लायकपुर डिप बोरिङ्ग सिंचाइ योजना	३	वारी लायकपुर	२५	६७	१३०	गाउँपालिका
२८	जादुपुर टोल डिप बोरिङ्ग सिंचाइ	४	जादुपुर टोल	१०	६७	१३०	गाउँपालिका
२९	मुनुवा साबिक उडिप बोरिङ्ग सिंचाइ	४	मुनुवा साबिक ३	५	८७	१३०	गाउँपालिका
३०	बदका पुरुवा बोरिङ्ग सिंचाइ योजना	६	बरकापुरूवा	१५	६७	१३०	गाउँपालिका
	जम्मा			३३४	१८६२	३९००	

तालिका- ४४: पहिलो वर्षमा कार्यान्वयन गर्ने गरी तर्जुमा गरिएका वातावरण तथा स्रोत संरक्षण योजनाहरु

क्र.सं.	योजनाको नाम	वडा नं.	प्रस्तावित सेवा क्षेत्र	लाभान्वित घरधुरी संख्या	अनुमानित लागत रु '०००	कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
१	आइतवारीको घर देखि लक्ष्मनको घर सम्म तटबन्ध योजना	३	पारी लायकपुर	३१०	४८००	गाउँपालिका	
२	बेलपुर तटबन्ध योजना	४	अजरेलाबाध देखि कुलरिया सम्म	१५०	७२००	गाउँपालिका	
३	मन्दिर टोल बस्ती कटान नियन्त्रण योजना	६	मन्दिर टोल	५७	१२०००	गाउँपालिका	
४	शंकरपुर देखि जुनली बन सम्म तटबन्ध योजना	७	शंकरपुर	६६	७२००	गाउँपालिका	
५	जादुपुर तटबन्ध योजना	८	जादुपुर	४३	१२०००	गाउँपालिका	
६	विश्वबाबा मन्दिर छेउमा तटबन्ध योजना	५	अमौरा	२०३	८४००	गाउँपालिका	
७	रोरा खोला तटबन्धन तथा वृक्षारोपण योजना	२	कालिकापुर गौडी	४१९	७५००	गाउँपालिका	
८	असनेरी फरेला तटबन्ध योजना	४	असनेरिहुदै मुनुवा फरेला सम्म	६००	९६००	गाउँपालिका	
९	रोरा कुलो तटबन्धन तथा वृक्षारोपण योजना	२	बढरिया	३०३	७९८०	गाउँपालिका	
१०	सन्तोषी टोल तटबन्ध योजना	१	सन्तोषी टोल	६६	६७२०	गाउँपालिका	
	जम्मा			२२१७	८३४००		

६.३. बजारीकरण रणनीति तथा सरोकारवालाहरुको पहिचान

जानकी गाउँपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजना तयार भए पश्चात उच्च प्राथमिकतामा परेका योजनाहरु कार्यान्वयन गर्नका लागि लगानीको खोजी तथा कार्यरत विकास साझेदारहरुसँग योजना बाँडफाँट गरी योजना कार्यान्वयनको लागि सुनिश्चित गर्नेछ । गाउँपालिकाले गुरुयोजनाको प्रचारप्रसार गरी कार्यान्वयन गर्न लगानी जुटाउनका लागि गाउँपालिकामा जलस्रोत विकासको क्षेत्रमा कार्यरत सरकारी, गैरसरकारी तथा विकास साझेदार संघसंस्थाहरुसँग छलफल गरी सबैले जलउपयोग गुरुयोजनाको अवधारणा र प्राथमिकतालाई अवलम्बन गर्ने निर्णय गर्नेछन् । गुरुयोजना कार्यान्वयनका लागि तपसिलका रणनीति अपनाईने छन र यसका लागि सम्बन्धित समितिहरुलाई अझ सशक्त बनाइने छ ।

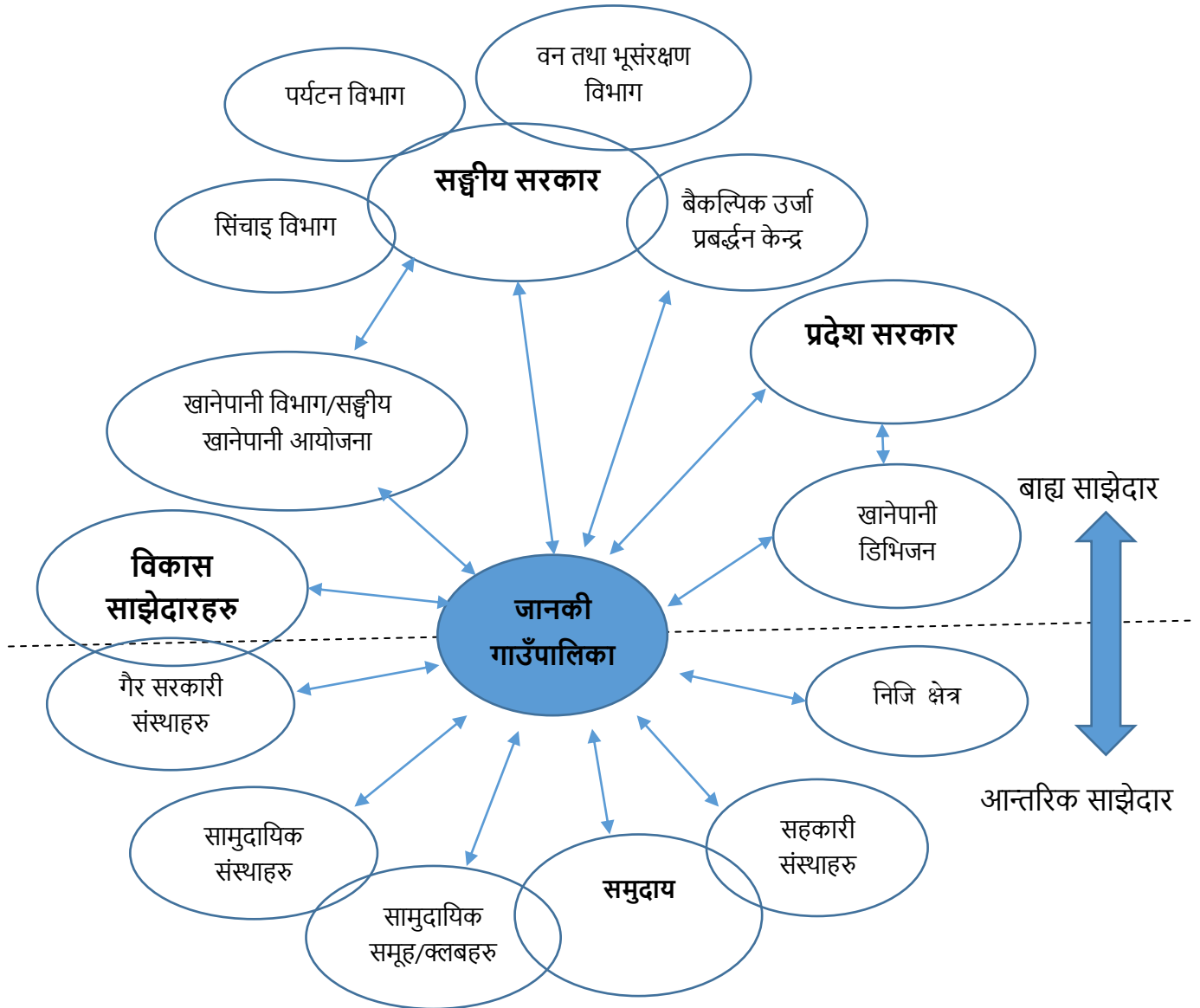
- जानकी गाउँपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजनाको सूचना प्रवाहको लागि यस गाउँपालिकाको वेबसाइटमा जलउपयोग गुरुयोजनाको अवधारणा, लक्ष्य, रणनीति र प्राथमिकतामा परेका योजनाहरुको विवरण आकर्षक रुपमा राखी उक्त योजनाहरुको कार्यान्वयन अवस्थाको मासिक रुपमा अद्यावधिक गर्ने नीति लिइनेछ ।
- गाउँपालिकाले तयार गरेको गुरुयोजनाको प्रचारप्रसार गरी सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारका जलस्रोत विकास सम्वद्ध मन्त्रालयहरु, विभागहरु, डिभिजन कार्यालयहरु, क्षेत्रिय आयोजनाहरुसँग लगानी सहकार्यका लागि समन्वय गर्ने नीति लिइनेछ ।
- गाउँपालिकास्तरका सरोकारवाला साझेदारहरुको आवश्यकता अनुसार समन्वय बैठक र अन्तक्रियाहरु आयोजना गरी गाउँपालिकाको गुरुयोजनाको प्राथमिकता अनुसारका योजना, यसका अवधारणा तथा रणनीति बमोजिम नयाँ योजनाहरु छनौट गर्ने तथा लगानी गर्ने प्रतिबद्धता सहितका कार्यक्रमहरु गर्ने नीति लिइनेछ ।
- गाउँपालिकास्तरमा जलउपयोग गुरुयोजनाको दीर्घकालिन सोच, लक्ष्य, रणनीति, तथा योजनाहरुको प्रचार प्रसार तथा समीक्षा गर्ने तथा जलस्रोत क्षेत्रमा कार्यगर्ने सरोकारवालाहरुलाई गुरुयोजनाले तर्जुमा गरेका योजनामा लगानी गर्न प्रेरित गराउने जस्ता क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्ने नीति लिइनेछ ।
- जलउपयोग गुरुयोजनाको तथ्याङ्क अनुसारका जलस्रोतहरुको लगत, मूल-मुहान स्रोतको संरक्षण, सम्भाव्य उपयोग र लगानी सम्भावना सहितको अन्तरक्रिया कार्यक्रमहरु समय-समयमा सरोकारवालाहरु माझ सञ्चालन गर्ने नीति लिइनेछ ।
- क्षेत्रगत योजनाहरुमा लगानी सम्बन्धी दोहोरोपना हटाउन र गाउँपालिकाले प्राथमिकतामा राखेका जलस्रोत योजनाहरुमा लगानी केन्द्रित गर्न गाउँपालिकाको वार्षिक योजना तर्जुमा पूर्व विषयगत समितिका बैठकहरु मार्फत आगामी वर्षका योजना तथा कार्यक्रमहरु सरोकारवालाहरुसँगको उपलब्ध बजेट तथा सहकार्यका क्षेत्र अनुसार जलउपयोग गुरुयोजनामा प्राथमिकतामा रहेका योजनाहरु मध्येबाट बाँडफाँट गरी वार्षिक बजेट तथा कार्ययोजना बनाउने नीति लिइनेछ ।

जानकी गाउँपालिकामा गुरुयोजना कार्यान्वयनको पहिलो वर्षमा जलस्रोत विकास क्षेत्रमा लगानी सहयोग गर्न सम्भाव्यता भएका मुख्यतया देहायका निकायहरु रहेका छन् ।

१. प्रदेश सरकार
२. सङ्घीय सरकार
३. विकास साझेदार दातृनिकायहरु

गाउँपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजनामा तर्जुमा भएका योजनाहरूमा सहकार्य गर्ने वा लगानी गर्ने सरोकारवालाहरूको पहिचान गर्नको लागि देहायको चित्रलाई ध्यानमा राखी गाउँपालिकाले लगानी गर्ने सरोकारवालाहरूको खोजि गर्नेछ ।

चित्र- ७: जलस्रोत संरक्षण तथा जलउपयोग क्षेत्रका सरोकारवाला पहिचान चित्र

तालिका- ४५: जल उपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्न लगानी सहकार्य गर्ने सम्भावित सरोकारवालाहरु

सरोकारवाला संस्थाको नाम	क्रियाकलापको प्रकार	सम्भावित कार्य क्षेत्र (वडा/भुगोल)	निकाय /संस्थाको आर्थिक स्रोत (दातृ संस्था)	भविष्यमा सहकार्य हुन सक्ने क्षेत्र
युएसएआइडी, कर्णाली जल परियोजना	जलस्रोत व्यवस्थापन	गाउँपालिकाका सबै वडाहरु	युएसएआइडी	खानेपानी, बहुउपयोगी योजना, स्रोत संरक्षण, नीति सहयोग, क्षमता विकास क्रियाकलाप, सरसफाइ/स्वच्छता
प्रदेश सरकार, खानेपानी डिभिजन कार्यालय	खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता	गाउँपालिकाका सबै वडाहरु	प्रदेश सरकार	खानेपानी, सरसफाइ, स्वच्छता, खानेपानी प्रशोधन प्रणाली निर्माण
खानेपानी विभाग, सङ्घीय खानेपानी आयोजना कार्यालय	खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता	गाउँपालिकाका सबै वडाहरु	संघीय सरकार, खानेपानी विभाग	खानेपानी, सरसफाइ, स्वच्छता, खानेपानी प्रशोधन प्रणाली निर्माण
बैकल्पिक उर्जा प्रवर्धन केन्द्र	जल उर्जा	गाउँपालिकाका सबै वडाहरु	नेपाल सरकार, बहु राष्ट्रिय सहयोग	लघु/साना जलविद्युत, सुधारिएको घट्ट, परम्परागत घट्ट, नयाँ, मर्मत विस्तार, क्षमता अभिवृद्धि, मर्मत सेवा केन्द्र स्थापना, अनुसन्धान, अध्ययन
वन तथा भूसंरक्षण विभाग	वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण	गाउँपालिकाका सबै वडाहरु	संघीय सरकार, वन तथा भूसंरक्षण विभाग	वन संरक्षण, पहिरो नियन्त्रण, नदि नियन्त्रण, नर्सरी
सिंचाइ विभाग	सिंचाइ	गाउँपालिकाका सबै वडाहरु	संघीय सरकार, सिंचाइ विभाग	परम्परागत सिंचाइ, लघु सिंचाइ
विकास साझेदारहरु र गैर सरकारी संस्थाहरु	खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता, विद्यालय वास, स्वास्थ्य, लैङ्गिक समानता तथा समावेशीकरण	गाउँपालिकाका सबै वडाहरु	विकास साझेदारहरु	खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता, विद्यालय वास, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको लागि कार्यक्रम, समावेशी कार्यक्रम, जनचेतना, स्वास्थ्य

६.४. जलाधार/उप-जलाधार क्षेत्र व्यवस्थापन रणनीति

जानकी गाउँपालिकाले जलाधार तथा उप-जलाधार क्षेत्र व्यवस्थापनका लागि तपसील अनुसारका रणनीतिहरू अपनाउने छ ।

- सबै स्थानीय सरोकारवाला निकायहरूको जलाधार संरक्षण सम्बन्धि साझा बुझाई निर्माण गर्न ज्ञान, सीप तथा सिकाईहरू आदानप्रदान गर्ने तथा स्थानीय समुदायको क्षमता अभिवृद्धि गरिने छ ।
- कुनै पनि ठुला संरचनाहरू निर्माण गर्दा वातावरण प्रभाव मूल्यांकन अनिवार्य रूपमा लागु गरिने छ ।
- जल, जंगल र जमिन संरक्षणका लागि स्थानीय समुदायकोको अधिकतम सहभागितामा गराइने छ ।
- गाउँपालिका स्तरमा सक्रिय बहु-सरोकारवाला निकायहरू जस्तै; सामुदायिक बन उपभोक्ता समुहहरू, कृषि समुहहरू, संग समन्वय, सहकार्य र साझेदारी गर्ने र जलाधार संरक्षणका क्रियाकलापहरूलाई स्थानीय समुदायको आयमुलक/जीविकोपार्जनका गतिविधि संग जोडी वातावरणमैत्री र संरक्षणमुखी बनाइने छ ।
- जलाधार क्षेत्रमा प्रभाव पार्ने वा प्रभावित हुने माथिल्लो वा तल्लो तटीय भू-भागमा अवस्थित पालिका/समुदाय संग जलाधार संरक्षणका उपायहरूका बारेमा छलफल गरी साझा सिकाईका आधारमा विभिन्न सहयोगी क्रियाकलापहरू (जलउपयोग गुरुयोजनामा आधारित भइ) सञ्चालन गरिने छन् ।
- लोप हुन/हराउन लागेका सिमसार/ताल तलैयाहरूलाई संरक्षण र व्यवस्थापनको माध्यमबाट "पुरानै स्वरूपमा ल्याउने" रणनीति अपनाईने छ ।

६.५. गुरुयोजना पुनरावलोकन तथा अड्ड्यावधिक गर्ने संयन्त्र

जलउपयोग गुरुयोजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिका क्षेत्र भित्रका स्रोत साधनको पहिचान, सरोकारवाला सहयोगी वा साझेदार निकायहरूको पहिचान तथा परिचालन पनि महत्वपूर्ण हुन्छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले गाउँपालिकाहरूलाई योजना कार्यान्वयन गर्ने कार्यकारि निकायका रूपमा राखेको छ भने गाउँपालिका आफैमा स्थानीय सरकार समेत भएकाले जलस्रोत क्षेत्रका योजनाहरू कार्यान्वयन गराउन स्थानीय, प्रदेश स्तरीय तथा केन्द्रिय सरोकारवाला साझेदारहरूलाई परिचालन गर्न सहज हुने देखिन्छ। गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्न गाउँपालिकाको नेतृत्वमा सबै साझेदारहरूलाई साझेदारीको वातावरण सहित परिचालन गर्नुपर्ने हुन्छ । गुरुयोजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने नीति नियमहरू गाउँपालिकाको सभा मार्फत निर्माण गरी क्षेत्रगत साझेदारहरूलाई स्पष्ट जिम्मेवारी प्रदान गर्नुका साथै समय सापेक्ष कार्यान्वयनको अनुगमन समेत गर्नु पर्ने हुन्छ ।

यसका साथै समय सापेक्ष गाउँपालिकाले विभिन्न सरोकारवाला निकायहरूकोपक्षहरूको सहजीकरणमा / जना कार्यान्वयन स्थितिको समिक्षा गरी अद्यावधिजलउपयोग गुरुयोक गर्नुपर्ने जरुरी हुन्छ । जलउपयोग

गुरुयोजना आधारभुत तथ्याङ्क र एकीकृत जलस्रोत विकासको खाका वा प्राथमिकता योजना तर्जुमाको दस्तावेज भएको हुनाले यसको आवश्यकता अनुसार आवधिक रुपमा अद्यावधिक गर्नु उपयुक्त हुन्छ। यसको अद्यावधिकरणबाट गाउँपालिकाको एकीकृत जलस्रोत विकासको लागि चाहिने स्रोतको अनुमान र तर्जुमा गर्न सजिलो हुन्छ। सामान्यतया गुरुयोजना कार्यान्वयन समिक्षा, स्रोत साधन जुटाउन, तथ्याङ्कहरु अद्यावधिक प्रत्येक वर्ष गर्नु पर्दछ तर स्थानीय परिवेश र आवश्यकता अनुसार यो अवधि घटबढ गर्न सकिन्छ। साथै जलउपयोग गुरुयोजना अद्यावधिक गर्नको लागि कार्यपालिकाबाट अनिवार्य रुपमा निर्णय गर्नु पर्ने हुन्छ।

६.६. गुरुयोजना कार्यान्वयन रणनीति

जलउपयोग गुरुयोजना जलस्रोत क्षेत्रको एकीकृत योजना भएकोले यसको कार्यान्वयनका लागि प्रभावकारी संयन्त्र समन्वय र सरोकारवाला निकायहरु बीच सहकार्य हुन जरुरी छ। त्यसकारण, गाउँपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजनाको कार्यान्वयनका लागि तपशिलका रणनीति अपनाउने छ।

- गुरुयोजना तथ्याङ्क जलस्रोतहरुको लगत, सम्भाव्य प्रयोग र सम्भावना सहितको अन्तरक्रिया कार्यक्रमहरु समयसरोकारवाला माझ सञ्चालन गरिने छ। समयमा स-
- संघीय तथा प्रदेश सरकारका जलस्रोत विकास सम्बद्ध मन्त्रालय, बिभागहरुमा गुरुयोजनाको प्रचार प्रसार गरी आवश्यक लगानी सहकार्यका लागि समन्वय गरिने छ।
- गाउँपालिका स्तरका सरोकारवाला साझेदारहरुको आवश्यकता अनुसार समन्वय बैठक र अन्तरक्रियाहरु आयोजना गरी गुरुयोजनाका निर्दिष्ट लक्ष्य हासिल गर्न लगानी प्रतिबद्धता सहितका कार्यक्रम तय गरिने छ।
- गाउँपालिका स्तरमा गुरुयोजना सम्बन्धि प्रचार प्रसार, समिक्षा तथा जलस्रोत क्षेत्रमा कार्यगर्ने सरोकारवालाहरुलाई गुरुयोजनाले औल्याएको क्षेत्रमा लगानी गर्न प्रेरित गराउने जस्ता क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरिने छ।
- क्षेत्रगत योजनाहरुमा लगानी सम्बन्धी दोहोरोपना हटाउन वार्षिक कार्यक्रम तय गर्नु पूर्व विषयगत समितिका बैठकहरु मार्फत आगामी वर्षका योजना तथा कार्यक्रमहरु सरोकारवालाहरुसंगको उपलब्ध बजेट, सहकार्यका क्षेत्र सहितको कार्ययोजना तय गरिने छ।

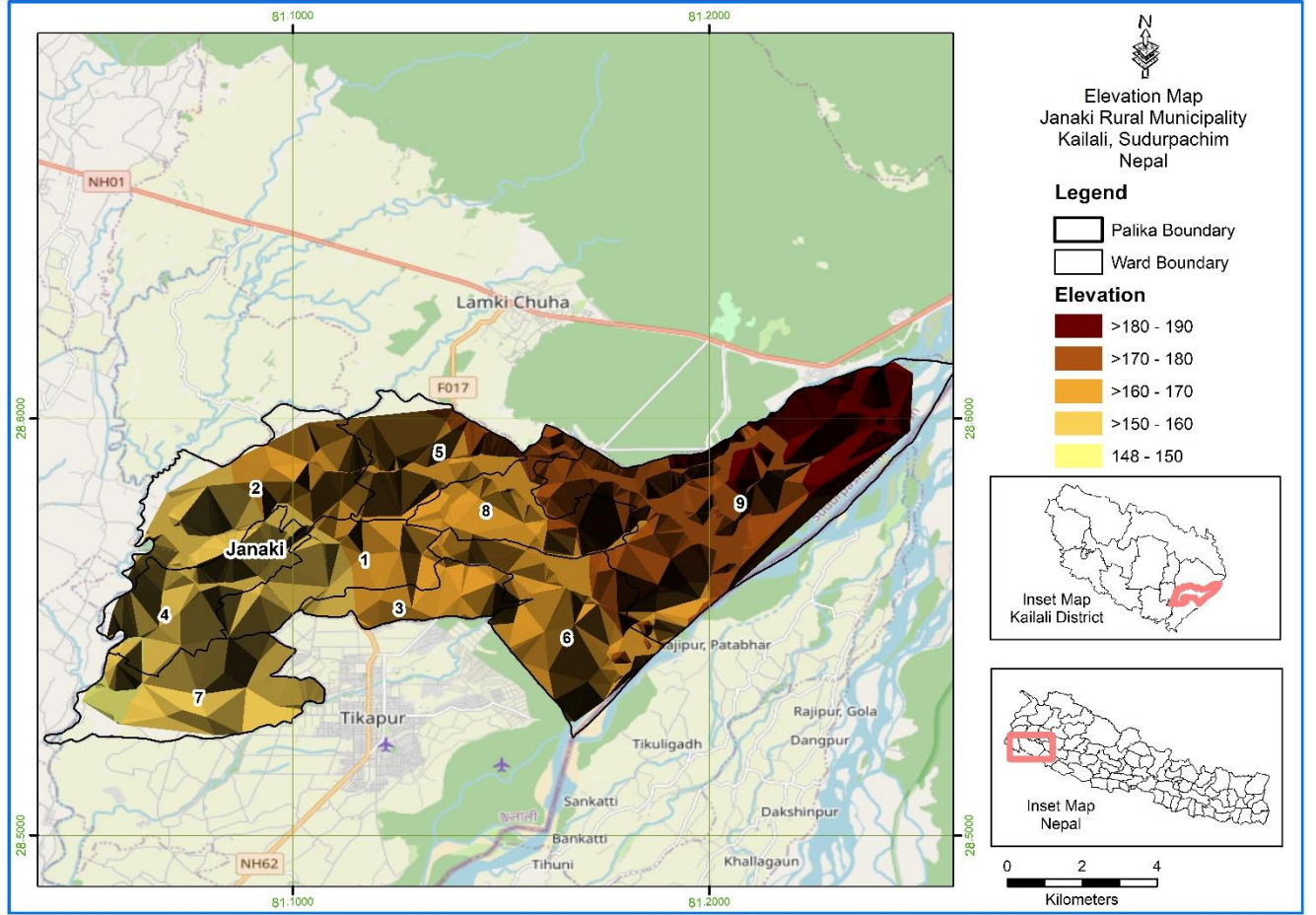

अनुसूचीहरू

अनुसूची-१	SA-1: घरधुरी तथा जनसंख्या सम्वन्धि विवरण
	SA-2: भौगोलिक, प्राकृतिक, सांस्कृतिक तथा आर्थिक जानकारी सम्वन्धि विवरण
	SA-3: विद्यमान सहकारि संस्थाहरू सम्वन्धि विवरण
	SA-4: विद्यमान सरोकारवाला संस्थाहरू सम्वन्धि विवरण
	SA-5: स्वास्थ्य तथा सरसफाइ सम्वन्धि विवरण
अनुसूची-२	TA-1: पानीका स्रोतहरूको विवरण
अनुसूची-३	SA-6: टोलहरूको सुची
	TA-2: विद्यमान खानेपानी योजनाहरूको सुविधास्तर र संरचनागत विवरण फारम
अनुसूची-४	SA-7: विद्यमान खानेपानी योजनाहरूको सामाजिक तथा संस्थागत विवरण फारम
अनुसूची-५	SA-8: विद्यमान कुलो सिंचाइ योजनाहरूको मुख्य विवरण फारम
	TA-3: विद्यमान कुलो सिंचाइ योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
	SA-9: विद्यमान लघु सिंचाइ योजनाहरूको मुख्य विवरण फारम
	TA-4: विद्यमान लघु सिंचाइ योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
	SA-10: विद्यमान बहु उपयोगी योजनाहरूको मुख्य विवरण फारम
	TA-5: विद्यमान बहु उपयोगी योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
	SA-11: विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरणसंग सम्वन्धित योजनाहरूको मुख्य विवरण फारम
	TA-6: विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरणसंग सम्वन्धित योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
	SA-12: विद्यमान सुधारिएको र परम्परागत घट्ट योजनाहरूको मुख्य विवरण फारम
	TA-7: विद्यमान सुधारिएको र परम्परागत घट्ट योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-६	OS-1: निर्माणाधिन जलस्रोत सम्वन्धित योजनाहरूको मुख्य विवरण फारम
	OT-1: निर्माणाधिन खानेपानी योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
	OT-2: निर्माणाधिन कुलो सिंचाइ योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
	OT-3: निर्माणाधिन लघु सिंचाइ योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
	OT-4: निर्माणाधिन बहु उपयोगी योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम
	OT-5: निर्माणाधिन सुधारिएको र परम्परागत घट्ट योजनाहरूको विस्तृत विवरण फारम

	OT-6: निर्माणाधिन लघु जलविद्युत योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-७	PL-1: तर्जुमा गरिएका खानेपानी योजनाहरुको मुख्य विवरण फारम
	TA-9: तर्जुमा गरिएका खानेपानी योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
	TA-10: तर्जुमा गरिएका सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धि योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-८	PL-2: तर्जुमा गरिएका कुलो सिंचाइ योजनाहरुको मुख्य विवरण फारम
	TA-11: तर्जुमा गरिएका कुलो सिंचाइ योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-९	PL-4: तर्जुमा गरिएका बहु उपयोगी योजनाहरुको मुख्य विवरण फारम
	TA-13: तर्जुमा गरिएका बहु उपयोगी योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-१०	PL-5: तर्जुमा गरिएका वातावरण तथा पर्यावरणसंग सम्बन्धित योजनाहरुको मुख्य विवरण फारम
	TA-14: तर्जुमा गरिएका वातावरण तथा पर्यावरणसंग सम्बन्धित योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-११	PL-6: तर्जुमा गरिएका सुधारिएको र परम्परागत घट्ट योजनाहरुको मुख्य विवरण फारम
	TA-15: तर्जुमा गरिएका सुधारिएको र परम्परागत घट्ट योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-१२	PL-7: तर्जुमा गरिएका लघु जलविद्युत योजनाहरुको मुख्य विवरण फारम
	TA-16: तर्जुमा गरिएका लघु जलविद्युत योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम

चित्र- ८: जानकी गाउँपालिकाको जमिन सतहको उचाइ नक्सा

अस्वीकरण:

यो प्रतिवेदन अमेरिकी अन्तर्राष्ट्रिय विकास नियोग (युएसएआइडी) मार्फत् अमेरिकी जनताहरूको सहयोगका कारण सम्भव भएको हो । यस प्रतिवेदन भित्रका विषयवस्तु र सामग्री जानकी गाउँपालिकाको एकल जिम्मेवारी हुन् र तिनले युएसएआइडी वा अमेरिकी सरकारको विचारको प्रतिविम्बित गर्छन् भन्ने जरुरी छैन ।